

*YMPÄRISTÖRIKOKSEN
TUOTTAMAN
TALOUDELLISEN
HYÖDYN
KONFISKAATIO*

Ville Huovinen

*Pro gradu –tutkielma
Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
Ympäristöoikeus
Helmikuu 2020*

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Oikeustieteen maisteri	
Tekijä – Författare – Author Ville Huovinen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Ympäristörikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn konfiskaatio			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Ympäristöoikeus			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu –tutkielma		Aika – Datum – Month and year Helmikuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages XI + 74
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Ympäristörikoksiin syyllistytään usein sinänsä laillisen elinkeinotoiminnan yhteydessä, jolloin ne tuottavat taloudellista hyötyä. Tyypillisiä elinkeinotoiminnan ympäristörikoksia ovat esimerkiksi erilaiset lupavilytykset ja laittomat päästöt. Rikoksen tekeminen ei kuitenkaan saa olla kannattavaa, joten rikoksen tuottama taloudellinen hyöty on tuomittava valtiolle menetetyksi. Konfiskaatio vähentää rikoksella saavutettavaa nettohyötyä hilliten siten rikollisuutta. Hyötykonfiskaatio voi myös estää toiminnanharjoittajaa saamasta epäriilua kilpailuetua kilpailijoihinsa nähden. Menettämisseuraamus saattaa olla ympäristörikoksen seuraamuksista merkittävin, sillä ympäristörikoksista tuomittavat rangaistukset ovat usein varsin lieviä.</p> <p>Tässä tutkielmassa on pyritty selvittämään, miten elinkeinotoiminnan ympäristörikoksen tuottama ja menetettäväksi tuomittava hyöty määritellään ja miten se olisi perusteltua määritellä. Tutkielman pääasiallinen menetelmä on lainoppi. Argumentaation tukena on käytetty myös ympäristörikoksiin liittyvää hovioikeuskäytäntöä. Tutkielmassa ymmärretään rikosoikeus ympäristövastuun viimesijaisena toteuttajana. Kysymys on myös siitä, miten konfiskaatioon tulisi suhtautua kestäväen kehityksen ja perustuslaissa (731/1999) säädetyn ympäristövastuun näkökulmasta.</p> <p>Tutkimuksen viitekehysten muodostaa ensinnäkin hyötykonfiskaatiota koskeva rikoslainsäädäntö taustaperiaatteineen. Menettämisseuraamus on turvaamistoimenpide, jonka tavoitteena on tehdä rikos kannattamattomaksi. Konfiskaatiosta ei kuitenkaan tulisi muodostua rangaistuksen luonteinen, sillä rikosoikeudellinen moite kohdistetaan tekijään rangaistuksen välityksellä. Konfiskaatiionsäätelyn taustalla vaikuttavat rikastumiskielto- ja rankaisukieltoperiaatte tekevät siitä osin ristiriitaisen rikoksen seurauksen.</p> <p>Ympäristörikoksia koskeva sääntely on toteutettu osittaisella blankotekniikalla ja saa tarkemman sisältönsä ympäristöoikeuden sektorilainsäädännöstä sekä ympäristöllisten lupien järjestelmästä. Rikosvastuun toteutumisen kannalta kyse ei silti ole pelkästään toiminnalla olevan luvan määräysten tarkastelusta. Ympäristön turmelemisen tunnusmerkistön täytyminen edellyttää myös tahallisesti tai törkeän huolimattomasti aiheutettua päästöä, jonka lisäksi toiminnan on tullut olla omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista tai muuta vastaavaa ympäristön haitallista muutosta. Lisäksi ympäristöoikeuden eri sektorilakien sisältämät yleiset periaatteet, velvollisuudet ja yleiskiellet on otettava huomioon. Rikosoikeuden ympäristöpoliittinen merkitys tulee parhaiten esille sen aiheuttaman pelotevaikutuksen välityksellä.</p> <p>Ympäristörikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn määrittämiseksi on ensin selvitettävä, mitä tarkoitetaan rikoksen tuottamalla taloudellisella hyödyllä. Rikoshyödyn määrittämisen ydinkysymys on, millaisia vähennyksiä menetettäväksi tulevasta hyödyistä suoritetaan. Elinkeinotoiminnan ympäristörikosten tuottama hyöty on oikeuskäytännössä määritelty nettoperiaatteen mukaisesti siten, että lopullisesta määrästä voidaan vähentää sinänsä laillisesta toiminnasta aiheutuneet kulut. Tämä ei ole omiaan takaamaan menettämisseuraamuksen rikoksia ehkäisevää ja ympäristövastuuta toteuttavaa vaikutusta. Ympäristörikoksen johdosta ei voi menettää enempää kuin sillä on ansainnut, joten rikos tekemällä ei välttämättä oteta taloudellisesti suurta riskiä. Rikoshyödyn määrä voidaan kuitenkin myös arvioida esimerkiksi toiminnanharjoittajan liikevaihtoon ja –voittoon perustuen.</p> <p>Menettämisseuraamuksen todellinen luonne rikoksen seuraamuksena paljastuu lopulta, kun takavarikoitavasta hyötymäärästä on vähennetty vielä ympäristörikoksen pilaaman ympäristön ennallistamisesta aiheutuneet kulut. Ennallistamiskulujen ja konfiskaation suhteesta ei ole laintasoista säännöstä, mutta oikeuskäytännössä kulut on vähennetty lopullisesta takavarikoitavasta hyödyistä menettämisseuraamuksen kohtuullistamista koskevan säännöksen välityksellä. Konfiskaatiionsäätelyn tarkoitus ja ympäristöpoliittiset argumentit puhuvat osittain kulujen vähentämiskelpoisuuden puolesta. Toisaalta ennallistamiskulujen vähentäminen on ympäristörikokseen syyllistyneelle varsin edullinen tapa määrittää konfiskaation lopullinen ulottuvuus, jolloin sen tehokkuus ympäristövastuun toteuttajana kärsii. Joka tapauksessa lainsäätäjän tulisi ottaa asiaan selkeä kanta.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Menettämisseuraamus; konfiskaatio; ympäristörikos; ympäristön turmeleminen; ennallistaminen; ympäristölupa			
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors Kai Kokko			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston avoin digitaalinen arkisto HELDA			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tarpeellisuus.....	1
1.2 Tutkimustehtävä, rakenne, näkökulma ja rajaukset.....	2
1.3 Menetelmät, lähteet ja tulkintaperiaatteet	5
2 Viitekehys.....	8
2.1 Menettämisseuraamuksia koskeva sääntely.....	8
2.1.1 Menettämisseuraamuksia koskeva sääntely koottuna rikoslain 10 lukuun	8
2.1.2 Sääntelyn kehitys ja konfiskaatiota koskeva eurooppalainen sääntely.....	11
2.1.3 Konfiskaation luonne ja tarkoitus.....	14
2.1.4 Menettämisseuraamusten yleiset edellytykset.....	21
2.2 Ympäristörikokset ja ympäristöllisten lupien järjestelmä.....	23
3 Ympäristörikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn määrittäminen.....	32
3.1 Menettämisseuraamuksen kohteena olevan hyödyn määrittäminen	32
3.1.1 Taloudellinen hyöty	32
3.1.2 Rikoksen tuottama hyöty.....	37
3.1.3 Rikoshyödyn tarkempi määrittäminen	43
3.1.4 Arviointia	56
3.2 Hyödyn määrän arviointi ja kohtuullistaminen	60
3.3 Menettämisseuraamuksen suhde eräisiin muihin velvoitteisiin	64
4 Johtopäätökset.....	70

Lähteet

Kirjallisuus

Aarnio 1989

Aulis Aarnio, Laintulkinnan teoria: Yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY 1989.

Aarnio 2011

Aulis Aarnio, Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2011.

Ailio 1964

Erkki Ailio, Esinekonfiskaatio Suomen rikosoikeudessa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja N:o 70. Suomalainen lakimiesyhdistys 1964.

Alkio 1948

Paavo Alkio, Tuomarin tehtävistä käräjillä. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu B-sarja N:o 29. WSOY 1948.

Berg ym. 1994

Ulf Berg – Nils-Olof Berggren – Johan Munck – Anita Werner – Dag Victor – Claes Örn, Kommentar till Brottsbalken. Del III (25–38 kap.). Påföljder m.m. Följdförfattningar. Fjärde upplagan. Norstedt 1994.

Frände 2012

Dan Frände, Yleinen rikosoikeus. Suom. Markus Wahlberg. Edita Publishing 2012.

Greve – Jensen – Jensen – Nielsen 2009

Vagn Greve – Asbjørn Jensen – Poul Dahl Jensen – Gorm Toftegaard Nielsen, Kommenteret straffelov. Almindelig del. 9. omarbejdede udgave. Jurist- og Økonomforbundet 2009.

Hollo 2009

Erkki J. Hollo, Johdatus ympäristöoikeuteen. 3. uudistettu painos. Talentum 2009.

Honkasalo 1948

Brynolf Honkasalo, Rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn menettäminen. Lakimies 2/1948, s. 115-140.

Huovila 2005

Mika Huovila, Oikeuslähdeoppi ja oikeudellinen argumentaatio rikostuomion perusteluissa, s. 13–99 teoksessa Mika Huovila – Raimo Lahti – Timo Ojala (toim.), Rikostuomion perusteleminen. Helsingin hovioikeus 2005.

Kokko 2017

Kai Kokko, Ympäristöoikeuden perusteet: yleiset opit, sääntely ja ratkaisun teoria. Edita 2017.

Korkka 2015

Heli Korkka, Liiketoimintarikoksen tuottaman hyödyn mittaaminen. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 325. Suomalainen lakimiesyhdistys 2015.

Kukkonen 2016a

Reima Kukkonen, Rikoshyödyn menettäminen. Osa I – yleiset edellytykset, määrittely ja määrä. Defensor Legis 5/2016, s. 721–740.

Kukkonen 2016b

Reima Kukkonen, Rikoshyödyn menettäminen. Osa II – henkilöllinen ulottuvuus, yhteisvastuullisuus, suhde vahingonkorvaus- ja ennallistamisvelvoitteisiin. Defensor Legis 6/2016, s. 897–915.

Kuusiniemi 2013

Kari Kuusiniemi, luvut I.1 ja I.2 teoksessa Kari Kuusiniemi – Ari Ekroos – Anne Kumpula – Pekka Vihervuori, Ympäristöoikeus, jatkuva verkkojulkaisu. Perustuu teoksen toiseen, uudistettuun painokseen 2013. Kirjailija päivittänyt tekstin 30.4.2013. Alma Talent.

Lavonen 2011

Heli Lavonen, Konfiskaatiopuitemääräyksen tulkintavaikutus ja menetettäväksi tuomittavan rikoshyödyn määrittäminen. Lakimies 6/2011, s. 1215-1236.

Liljenfeldt 1984

Robert Liljenfeldt, Något om konfiskation av ekonomisk fördel, särskilt med hänsyn till brott mot vattenlagen. Defensor legis 1984, s. 453-478.

Matikkala 2010

Jussi Matikkala, Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Edita Publishing 2010.

Matningsdal 1987

Magnus Matningsdal, Inndragning. Universitetsforlaget As 1987.

Matningsdal – Bratholm 2003

Magnus Matningsdal – Anders Bratholm, Straffeloven med kommentarer. Første del. Almindelige bestemmelser. Universitetsforlaget 2003.

Melander 2015

Sakari Melander, EU-rikosoikeus. 2. uudistettu painos. Alma Talent 2015.

Määttä 2016

Tapio Määttä, Metodinen pluralismi oikeustieteessä – Ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntauksset ja menetelmät, s. 135–160 teoksessa Tarmo Miettinen (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing 2016.

Määttä – Rautio 1999

Kalle Määttä – Jaakko Rautio, Hyötykonfiskaatio: nettohyödyn konfiskoinnista laajennettuun hyötykonfiskaatioon, s. 106–121 teoksessa Vesa Kanninen – Kalle Määttä (toim.), Näkökulmia oikeustaloustieteeseen 3. Kauppakaari 1999.

Nissinen 2003

Matti Nissinen, Ympäristörikoksista käytännössä. Defensor Legis 4/2003, s. 620-639.

Nuotio 2018

Kimmo Nuotio, luku II.35 teoksessa Tapio Lappi-Seppälä – Kaarlo Hakamies – Dan Helenius – Pekka Koskinen – Martti Majanen – Sakari Melander – Kimmo Nuotio – Ari-Matti Nuutila – Timo Ojala – Ilkka Rautio, Rikosoikeus, jatkuva verkkojulkaisu. Sisältö perustuu Rikosoikeus-teoksen vuoden 2013 painokseen. Kirjailija on päivittänyt tekstin 19.9.2018. Alma Talent.

Nuutila 2000

Ari-Matti Nuutila, Oikeustapauskommentti KKO 1999:89 teoksessa Pekka Timonen (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein, e-kausijulkaisu. Alma Talent 1998-.

Nyholm 2016

Elina Nyholm, Oikeuskäytännön hyödyntäminen ympäristöoikeudellisessa tutkimuksessa. Ympäristöjuridiikka 1/2016, s. 69–85.

Pirjatanniemi 2001

Elina Pirjatanniemi, Ympäristörikokset. Lakimiesliiton kustannus 2001.

Pirjatanniemi 2005

Elina Pirjatanniemi, Ympäristöririkokset talouden rikoksina. Julkaistu sähköisenä Edilexissä 8.8.2006.

Rautio 2006

Jaakko Rautio, Hyötykonfiskaatiokanne. WSOYpro 2006.

Sajama 2016

Seppo Sajama, Argumentaatio oikeustieteellisessä tutkimuksessa, s. 24–50 teoksessa Tarmo Miettinen (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing 2016.

Salila 1997

Jari Salila, Menetetyksi tuomittavan taloudellisen hyödyn määrittämisestä vesirikoksissa. Lakimies 8/1997, s. 1233-1249.

Suomen ympäristökeskus 1997

Suomen ympäristökeskus, Laittoman taloudellisen hyödyn laskeminen ja valtiolle menettäminen eräissä ympäristörikostapauksissa. Ympäristöopas 26. Edita 1997.

Suvantola 2007

Leila Suvantola, Luontovahinkojen korjausvastuun uudistus. Ympäristöjuridiikka 2/2007, s. 13–41.

Suvantola 2012

Leila Suvantola, Ne bis in idem –kielto ja itsekriminointisuoja ympäristörikoksissa – Hallintopakoprosessin ja rikosprosessin leikkauspinnan haasteet. Ympäristöjuridiikka 4/2012, s. 10–36.

Suvantola 2019

Leila Suvantola, Ympäristörikosten rangaistustaso ja rikosprosessin kulku – oikeasuhtaista, tehokasta ja varoittavaa? Ympäristöjuridiikka 1/2019, s. 7-34.

Tapani 2005

Jussi Tapani, Oikeustapauskommentti KKO 2005:71 teoksessa Pekka Timonen (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein, e-kausijulkaisu. Alma Talent 1998-.

Träskman 2010

Per Ole Träskman, Miljöstraffrätten: miljökontroll, miljöbrott och brottspåföljder. Norstedts juridik 2010.

Vihervuori 2013

Pekka Vihervuori, luku VIII.1 teoksessa Kari Kuusiniemi – Ari Ekroos – Anne Kumpula – Pekka Vihervuori, Ympäristöoikeus, jatkuva verkkojulkaisu. Perustuu teoksen toiseen, uudistettuun painokseen 2013. Kirjailija päivittänyt tekstin 30.4.2013. Alma Talent.

Viljanen 2007

Pekka Viljanen, Konfiskaatio rikosoikeudellisena seuraamuksena. Edita Publishing 2007.

Wright 1985

Richard W. Wright, Causation in Tort Law. California Law Review 73 1985, s. 1735–1956.

Virallislähteet

EU-säädökset

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/35/EY

Annettu 21.4.2004, ympäristövastuusta ympäristövahinkojen ehkäisemisen ja korjaamisen osalta, EUVL N:o L 143, 30.4.2004, s. 56–75.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/99/EY

Annettu 19.11.2008, ympäristönsuojelusta rikosoikeudellisin keinoin, EUVL N:o L 328, 6.12.2008, s. 28–37.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU

Annettu 3.4.2014, rikoksentekevälaineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa, EUVL N:o L 127, 29.4.2019, s. 39–50.

Neuvoston puitepäätös 2005/212/YOS

Tehty 24.2.2005, rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikoksentekevälaineiden menetetyksi tuomitsemisesta, EUVL N:o L 68, 15.3.2005, s. 49–51.

Hallituksen esitykset

HE 94/1993 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 309/1993 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 80/2000 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 47/2007 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta menetetyksi tuomitsemista koskeviin päätöksiin tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 277/2009 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle vesilainsäädännön uudistamiseksi.

HE 214/2013 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle ympäristönsuojelulaiksi ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 4/2016 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta.

HE 200/2018 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi hiilen energiakäytön kieltämisestä ja oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetun lain 1 luvun 2 §:n muuttamisesta.

Internet-lähteet

Kauppalehti 2016

Kauppalehti 16.1.2016, Rikoksesta tuomittu Lokapojat vaihtoi taas nimeä, toiminta jatkuu. [<https://www.kauppalehti.fi/uutiset/rikoksesta-tuomittu-lokapojat-vaihtoi-taas-nimea-toiminta-jatkuu/5c4127d7-c90c-3c6c-b55a-ab490e2eaeed>]. Käyty 11.10.2019.

Muut lähteet

Brundtlandin komissio 1988

Brundtlandin komission raportti: Yhteinen tulevaisuutemme, Ympäristön ja maailman komission raportti, YM 1988.

Gesetzentwurf der Bundesregierung, Drucksache 18/9525

Gesetzentwurf der Bundesregierung. Deutscher Bundestag 18. Wahlperiode. Entwurf eines Gesetzes zur Reform der strafrechtlichen Vermögensabschöpfung. Drucksache 18/9525, 5.9.2016. (Saksa).

Helsingin hovioikeuspiiri 2009

Menettämisseuraamukset, Työryhmän raportti 11.12.2008 / 19.1.2009. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke.

Komission ehdotus KOM(2007) 51 lopullinen

Bryssel 9.2.2007, Euroopan yhteisöjen komissio, ehdotus KOM(2007) 51 lopullinen.

Regeringens proposition 2004/05:135

Utökade möjligheter att förverka utbyte av och hjälpmedel vid brott m.m. (Ruotsi).

Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä 2019

Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä, Ympäristörikoskatsaus 2019, 26.7.2019.

Ympäristörikostoimikunta 1973

Ympäristörikostoimikunnan mietintö. Oikeusministeriö 1973.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 1984 II 189

KKO 1987:57

KKO 1992:119

KKO 1995:181

KKO 2002:60

KKO 2004:73

KKO 2004:105

KKO 2005:71

KKO 2007:1

KKO 2011:61

KKO 2015:74

KKO 2016:85

KKO 2017:56

KKO 2018:14

KKO 2019:52

Hovioikeudet

Helsingin hovioikeus	11.4.2017, Nro 17/114980, Dnro R 15/2177
Helsingin hovioikeus	13.12.2017, Nro 17/150511, Dnro R 16/1268
Helsingin hovioikeus	27.6.2018, Nro 18/127743, Dnro R 17/1338
Itä-Suomen hovioikeus	25.2.2016, Nro 16/108012, Dnro R 15/1097
Itä-Suomen hovioikeus	19.6.2018, Nro 18/126608, Dnro R 18/135
Itä-Suomen hovioikeus	5.12.2018, Nro 18/153691, Dnro R 18/700
Rovaniemen hovioikeus	22.3.2018, Nro 18/112404, Dnro R 16/915
Turun hovioikeus	2.11.2018, Nro 18/147794, Dnro R 18/292
Turun hovioikeus	6.11.2019, Nro 19/148518, Dnro R 18/1001
Vaasan hovioikeus	23.11.2016, Nro 16/148815, Dnro R 16/234
Vaasan hovioikeus	19.7.2018, Nro 18/130204, Dnro R 18/362

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tarpeellisuus

Mitä todennäköisemmin toiminnasta seuraa rangaistus ja mitä ankarampi se on, sitä todennäköisemmin normien sisällöstä tietoinen ja rationaalisesti ajatteleva toimija pidättäytyy niiden rikkomisesta. Tämä idea vaikuttaa ainakin lähtökohtaisesti oikealta. Varsinaisten rangaistusten ohella myös konfiskaatiolla on *rikollisuutta hillitsevä vaikutus* sen vähentäessä rikoksella saavutettavaa nettohyötyä.¹ Näin on ajateltu olevan etenkin talousrikosten osalta, jollaisia myös ympäristörikokset usein ovat.² Ympäristörikoksia tehdään laillisen liiketoiminnan yhteydessä ja myös osana järjestäytyntä taloudellista rikollisuutta. Tyypillisiä laillisen elinkeinotoiminnan ympäristörikoksia ovat esimerkiksi erilaiset lupaehtojen ylitykset ja laittomat päästöt.³ Elinkeinotoiminnan yhteydessä hyötykonfiskaatio voi estää sitä, että rikollisella menettelyllä yritys saa kilpailuetua toisiin yrityksiin verrattuna.⁴

Konfiskaation merkitystä ympäristörikosten torjunnan keinona perustelee edelleen se, että ympäristörikosten *sanktiovarmuus ja –ankaruus* ovat varsin alhaisella tasolla. Muihin talousrikollisuuden lajeihin verrattuna esitutkinnasta syyttäjälle siirtyvien ympäristörikosjuttujen määrä on huomattavan alhainen. Ympäristörikosjuttuja jää pöydälle niin esitutkintavaiheessa kuin syyteharkinnassakin enemmän kuin muissa rikoslajeissa. Pääasiallinen rangaistus ympäristörikoksesta on sakkoa ja vankeusrangaistukset tuomitaan useimmiten asteikon alapäästä.⁵ Menettämisseuraamuksen avulla voidaan

¹ Ks. *Määttä – Rautio 1999*, s. 109–114.

² Ks. *Pirjatanniemi 2005*, s. 254, jonka mukaan ympäristön pilaaminen on jo vanhastaan luokiteltu valkokaulusrikollisuuden lajiksi.

³ Ks. *Pirjatanniemi 2005*, s. 262–264. Tässä tutkielmassa käytetään elinkeinotoiminnan rikollisuuden käsitettä, jolla tarkoitetaan sinänsä laillisen liiketoiminnan yhteydessä tehtyjä rikoksia erotuksena aina rikollisesta toiminnasta, johon tyypillisesti liittyy järjestäytyntä rikollisuutta. Organisoituneen talousrikollisuuden yhteydessä syyllistytään esimerkiksi uhanalaisten lajien kauppaan ja vaarallisten jätteiden laittomiin kansainvälisiin siirtoihin. Laittoman jätekaupan tuottojen on arvioitu olevan suuruusluokaltaan samaa tasoa huumausaineiden salakuljetuksen kanssa. Suomessa laittomasti katoavan jätteen määräksi arvioidaan vuosittain 30–60 miljoonan euroa. Ks. *Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä 2019*, s. 50.

⁴ *Määttä – Rautio 1999*, s. 114.

⁵ Ks. *Suvantola 2019*, s. 19, 23 ja 33–34, jonka mukaan esitutkintaan ilmoitetuista ympäristörikoksista suuri osa ei etene syyttäjälle, koska epäiltyä ei saada selville ja rikosepäily vanhenee. Ympäristörikosten esitutkintoja rajoitetaan lisäksi harkinnanvaraisella perusteella poikkeuksellisen paljon, mikä antaa aiheen olettaa, että

kustannustehokkaasti vähentää rikoksen houkuttelevuutta ilman, että rangaistuksia tarvitsee kiristää.⁶

Ympäristörikosdirektiiviä koskevan komission ehdotuksen mukaan konfiskaatiolla on keskeinen merkitys ympäristörikollisuuden vastustamisessa.⁷ *Konfiskaatiodirektiivin* johdanto-osassa puolestaan todetaan, että motiiveiltaan taloudellista hyötyä tavoittelevan rikollisuuden torjuntakeinoista tärkeimpiä on rikoshyödyn menetetyksi tuomitseminen.⁸ Rikoksen johdosta valtiolle menetettäväksi tuomittavan hyödyn määrittelemisen ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton. Konfiskaatiota koskeva sääntely on melko avointa ja käytännössä myös rikostyypeittäin eriytyntä. Ympäristön turmelemisen kriminalisoivaa lainkohtaa taas on luonnehdittu rikoslain (39/1889, RL) vaikeaselkoisimmaksi yksittäiseksi pykäläksi (RL 48:1). Se saa tarkemman sisältönsä ympäristöoikeudellisista sektorilaeista ja ympäristöllisten lupien järjestelmästä.⁹ Toiminnan luvanmukaisuudella on myös suoraa merkitystä menetettäväksi tuomittavan rikoshyödyn määrään. Menettämisseuraamuksia, ympäristörikoksia, ympäristölupien järjestelmää ja ympäristöoikeuden toimintakenttää tulisi ymmärtää kokonaisuutena, jotta ympäristövastuun tehokas toteutuminen voidaan varmistaa.

1.2 Tutkimustehtävä, rakenne, näkökulma ja rajaukset

Tässä tutkimuksessa on tarkoitus selvittää, *miten elinkeinotoiminnan ympäristörikoksen tuottama ja valtiolle menetettäväksi tuomittava taloudellinen hyöty määritellään*. Kysymykseen perehdytään tutkielman kolmannessa pääluvussa. Selvitettävä on ensinnäkin, mitä tarkoitetaan rikoksen tuottamalla taloudellisella hyödyllä. Keskeisin on kuitenkin

alhainen rangaistuskäytäntö johtaa siihen, että vaativaa esitutkintaa ei suoriteta loppuun, koska lopputuloksena on vain vähäinen sakkorangaistus. Rajoittamisratkaisujen johdosta syyttämisen prosentti epäilyisissä ympäristörikoksissa jää alle puoleen. Ympäristörikosoikeudellinen perälauta näyttäisikin vuotavan pahasti. Esitutinnan toimittamisesta säädetään esitutkintalain (805/2011) 3 luvussa ja syyttäjän syyteoikeudesta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvussa.

⁶ Määttä – Rautio 1999, s. 112.

⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/99/EY, annettu 19.11.2008, ympäristönsuojelusta rikosoikeudellisin keinoin, EUVL N:o L 328, 6.12.2008, s. 28–37 ja Komission ehdotus KOM(2007) 51 lopullinen.

⁸ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU, annettu 3.4.2014, rikosentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa, EUVL N:o L 127, 29.4.2019, s. 39–50.

⁹ Tässä tutkielmassa tarkoitetaan *ympäristöllisten lupien järjestelmällä* ja *ympäristöllisillä luvilla* niitä eri ympäristöoikeudellisissa laeissa säädettyjä lupia, joita toiminnanharjoittajan on hankkeelleen haettava. Keskeisin niistä on ympäristönsuojelulain (527/2014) mukainen *ympäristölupa*. Ympäristöllisiä lupia käsitellään tarkemmin tutkielman luvussa 2.2.

kysymys rikoshyödyn tarkemman määrittämisen tavasta, jossa on pohjimmiltaan kyse valinnasta *brutto- ja nettohyötyperiaatteiden* soveltamisen välillä. Jos rikoshyödyttä ei vähennetä rikokseen liittyneitä kuluja, takavarikoidaan enemmän kuin rikoksella on todellisuudessa saavutettu. Toisaalta rikoksentekokulujen varaukseton hyväksyminen saattaa johtaa siihen, että rikoksen tekeminen on kannattavaa. Tietyissä tilanteissa hyödyn määrä voidaan lisäksi joutua arvioimaan ja sitä voidaan myös kohtuullistaa. Konfiskaatiosääntelyn ulottuvuuteen vaikuttaa edelleen keskeisesti menettämisseuraamusten suhde eräisiin muihin velvoitteisiin. Ympäristörikollisuuden tuottamaa hyötyä arvioitaessa tämä tarkoittaa etenkin konfiskaation ja ennallistamisen välisen suhteen selvittämistä.¹⁰

Tutkielman viitekehys hahmottuu sen toisessa pääluvussa. Ensinnä muodostetaan yleiskuva *menettämisseuraamuksia koskevasta lainsäädännöstä sekä sääntelyn taustaperiaatteista*. Menettämisseuraamuksista säädetään RL 10 luvussa ja ympäristörikoksista 48 luvussa, joten ympäristöoikeuden alaan asettuvalle tutkielmalle näkökulma on korostuneen rikosoikeudellinen. Ympäristörikoksia koskeva sääntely saa silti tarkemman sisältönsä ympäristöoikeudellisista sektorilaeista ja ympäristöllisten lupien järjestelmästä. Jotta menettämisseuraamuksia voitaisiin tulkita juuri ympäristörikosten seuraamuksena, on selvitettävä, *miten ympäristöllisten lupien järjestelmä vaikuttaa ympäristörikoksia koskevan sääntelyn taustalla*.

Hyötykonfiskaatio on rikoksen seuraamus ja sen tulkinnassa on otettava lähtökohdaksi rikoslain menettämisseuraamuksia koskeva sääntely taustalla vaikuttavine tekijöineen. Tässä tutkimuksessa ymmärretään rikosoikeus kuitenkin ympäristövastuun viimesijaisena toteuttajana. Näin ollen rikosoikeudellisia tulkintasuosituksia ja kannanottoja *de lege ferenda* esitettäessä pyritään merkitystä antamaan myös ympäristöoikeuden alaan kuuluvalla sääntelyllä. Taustalla on kysymys siitä, *miten konfiskaatioon pitäisi suhtautua kestävä kehityksen ja perustuslaissa (731/1999, PL) säädetyin ympäristövastuun näkökulmista*. Ympäristöoikeudessa keskeisenä tavoitteena ja periaatteena on kestävä kehitys. Nykyhetkessä elävien tarpeet olisi tyydytettävä siten, että tulevilta sukupolvilta ei

¹⁰ Ennallistamisessa on kysymys siitä, että norminvastaisesta menettelystä ympäristöön aiheutuneet haitalliset vaikutukset poistetaan. Ks. *Suvantola 2007*, s. 17–20.

viedä mahdollisuutta tyydyttää omia tarpeitaan.¹¹ PL 20 §:n 1 momentin mukaan vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Luonnon ja muun ympäristön suojeluun liittyy sellaisia arvoja, jotka eivät ole palautettavissa ihmisyyksilöiden oikeuksiksi. Ne voidaan ymmärtää joko luonnon itseisarvosta lähteviksi tai ilmaukseksi kaikille ihmisille jakamattomasti kuuluvasta oikeudesta. Tällaisen ihmisoikeuden subjektina voidaan pitää myös tulevia ihmiskukupolvia. Ympäristöperusoikeus ei kuitenkaan sellaisenaan voi toimia rikosvastuun perustana vaan se toteutuu muun lainsäädännön välityksellä.¹² Määrätietoinen ympäristöpolitiikka edellyttääkin erilaisten ohjauskeinojen suunnitelmallista käyttämistä ja yhteensovittamista. Rikosoikeus on niistä viimesijainen keino (*ultima ratio*). Sellaisena se toteuttaa jokaiselle kuuluvaa ja myös tulevaisuuteen suuntautuvaa vastuuta ympäristöstä. Preventiivisen vaikutuksen ohella rikosoikeudellisella järjestelmällä on merkitystä myös käyttäytymisnormien syntymisessä ja vahvistumisessa.¹³

Tutkielma on *rajattu käsittelemään elinkeinotoiminnassa tapahtuvia ympäristöön liittyviä väärinkäytöksiä*. Erottelu tehdään yhtäältä talouselämän rikollisuuden ja toisaalta organisoidun taloudellisen rikollisuuden välille, jota ei tässä yhteydessä tarkastella laajemmin. Talouselämässä rikoksia suoritetaan sinänsä laillisen toiminnan yhteydessä ja rikoshyöty syntyy usein siitä, että rikos on tehty hyötyä tuottavassa toimintaympäristössä.¹⁴ RL 10 luku sisältää säännöksiä myös muista menettämisestä lajeista kuin hyötykonfiskaatiosta. Ne jäävät tässä yhteydessä maininnan varaan.¹⁵ Vaille laajempaa huomiota jäävät myös muut ympäristörikokset kuin ympäristön turmeleminen perustekomuodossaan (RL 48:1). Sen törkeä ja lievä tekemuoto tuottavat hyötyä samalla tavalla, joten niitä ei sen laajemmin tutkielmassa avata. Tiettyjen ympäristöoikeudellisten lakien rikkominen on kuitenkin kriminalisoitu niissä itsessään olevin sakonuhkaisin säännöksin. Lisäksi ympäristörikkomuksesta tuomitaan myös se, joka jättää ympäristöluvan

¹¹ *Brundtlandin komissio 1988*.

¹² *HE 309/1993 vp*, s. 66.

¹³ *Ks. HE 94/1993 vp*, s. 178.

¹⁴ *Ks. KKO 2018:14*, perusteluiden 18 kappale ja *Pirjatanniemi 2005*, s. 263–264, jonka mukaan esimerkiksi toiminnan harjoittaminen ilman vaadittua lupaa, lupamääräysten ylitykset ja laittomat päästöt ovat tyypillisiä talouselämän ympäristörikoksia. Jo sellaisenaan laitonta toimintaa ovat esimerkiksi jätteiden laittomat kansainväliset siirrot. Myös sellaiset yksityishenkilöiden tyypillisesti tekemät rikokset kuten roskien niin kutsuttu dumpaaminen rajautuvat tämän tutkielman ulkopuolelle.

¹⁵ Menetettäväksi on tuomittava rikosentekoväline ja myös muuta rikokseen liittyvää omaisuutta voidaan tuomita menetettäväksi. Hyöty voidaan tuomita menetettäväksi myös laajennettuna, millä pyritään suitsimaan etenkin kansainvälistä järjestäytyntä rikollisuutta.

hakematta. (RL 48:3.3) Tutkielmassa tarkastellun oikeuskäytännön valossa näilläkin lainkohdilla on merkitystä. Puhtaasti prosessuaalisia tai rikosoikeuden yleisiin oppeihin kuuluvia kysymyksiä ei tutkielmassa käsitellä.

1.3 Menetelmät, lähteet ja tulkintaperiaatteet

Tutkimuksen *pääasiallinen menetelmä on lainoppi*. Ongelmana on ympäristörikoksin tavoiteltava taloudellinen hyöty, jota koskeva sääntely on osin epä johdonmukaista ja hajallaan eri tahoilla. *Systematisointia* eli aineiston järjestämistä järkevään järjestykseen tarvitaan.¹⁶ Tutkielmassa pyritään muodostamaan menettämisseuraamuksia, ympäristörikoksia ja ympäristöllisiä lupia koskevista erillisistä järjestelmistä ymmärrettävä ja yhtenäinen yleiskatsaus; nousemaan normimassasta muodostuvan vuoren huipulle ja näkemään kauas ilman pelkoa lillukanvarsiin sortumisesta, kuten *Aarnio* on todennut.¹⁷

Menettämisseuraamuksia koskevaa sääntelyä pyritään *tulkitsemaan* muodostettua kehikkoa vasten, joten tulkintaote on *systemaattinen*.¹⁸ Rikosoikeudellinen *laillisuusperiaate* soveltuu myös konfiskaatioon ja edellyttää, että tulkinta lähtee liikkeelle lakitekstistä.¹⁹ RL 10:2 sisältää valtiolle menetetyksi tuomittavan taloudellisen hyödyn määritelmän, mutta määritelmä jää pelkän sanamuotonsa perusteella avoimeksi ja tulkinnanvaraiseksi. Lainkohdan esitöiden mukaan menettämisseuraamuksen määräämisen tulee kytkeytyä sen tarkoitukseen. Hyötykonfiskaatio on tarpeen rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn pois saamiseksi ja konfiskaatiota ei pitäisi käyttää rangaistuksen luonteisena seuraamuksena. Kyseessä on nimenomaan turvaamistoimenpide, josta määrättäessä sen perustavalla rikoksella ei saisi olla ratkaisevaa merkitystä.²⁰ Hyötykonfiskaation taustalla vaikuttavat siis *rikastumis- ja rankaisukieltoperiaatteet*, joita joudutaan punnitsemaan vastakkain

¹⁶ Ks. *Sajama 2016*, s. 24–26.

¹⁷ *Aarnio 2011*, s. 97.

¹⁸ Ks. *Huovila 2005*, s. 63–67 joka toteaa systemaattisen tulkinnan ideana olevan, että säännöstä tulkitaan pitämällä kontekstina viimekädessä koko sitä oikeusjärjestystä, johon säännös kuuluu. Systemaattisen tulkinnan tapoja ovat esimerkiksi kontekstuaalis-harmonisoiva tulkinta, ennakkoratkaisujen mukainen tulkinta, analoginen tulkinta, käsitteellis-looginen tulkinta, (oikeus)periaatteiden mukainen tulkinta sekä historiallinen tulkinta.

¹⁹ Ks. HE 80/2000 vp, s. 1. Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate sisältää neljä kieltoa: kirjoitetun lain vaatimuksen eli praeter legem –kiellon, analogiakiellon, jonka mukaan lakia ei saa tulkita analogisesti syytetyn vahingoksi, menneisyyteen suuntautuvan lainsäädännön ja lainsoveltamisen estävän taannehtivuuskiellon sekä epätäsmällisyyskiellon, jonka mukaan rikostunnusmerkistöjen tulisi olla täsmällisiä ja tarkkarajaisia. Ks. *Pirjatanniemi 2001*, s. 40.

²⁰ Ks. HE 80/2000 vp, s. 15.

esimerkiksi silloin, kun tulee harkittavaksi, millaisia vähennyksiä menetettäväksi tuomittavasta rikoshyödystä tulee tehdä. Menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön avoimuudesta johtuu myös *oikeuskäytännön* korostunut merkitys tutkimuksessa. Korkein oikeus on käsitellyt runsaasti hyötykonfiskaatioon liittyviä tapauksia.

Laillisuusperiaate saa kuitenkin *ympäristörikosten* yhteydessä hieman poikkeavan sisällön. Sääntely on toteutettu osittain blankotekniikalla ja se saa tarkemman sisältönsä rikostunnusmerkistön ulkopuolelta. Toiminnanharjoittajalla on vastuu ensinnäkin lupaehtojen noudattamisesta. Toisekseen myös ympäristöoikeuden eri sektorilakien sisältämiä yleisiä periaatteita, velvollisuuksia ja yleiskieltoja on noudatettava. Näin ollen mielessä on pidettävä ympäristölakien ja ympäristökriminalisointien taustalla vaikuttavat yhteisölliset oikeushyvät ja pyrkimys ympäristön pilaantumisen estämiseen. Vastuu ei tyhjene pelkästään rikoslain sanamuotoon, vaan kyseessä on *kokonaisharkinta*.²¹ Tutkimuksen näkökulma rikosoikeuteen on kuitenkin sillä tavoin *sisäinen*, että tulkintasuosituksissa on episteemisesti sitouduttava samoihin oikeuslähteisiin ja päättelyperiaatteisiin kuin tuomarinkin. Ympäristöpoliittisten argumenttien myötä ei voi loputtomiin irtaantua rikosoikeudellisesta aineksestä ja odottaa, että tutkimustulokset olisivat edelleen oikeusyhteisön hyväksyttävissä.²²

Tässä tutkimuksessa on lähtökohtaisesti hyväksytty *perinteinen jako vahvasti ja heikosti velvoittaviin sekä sallittuihin oikeuslähteisiin*.²³ Laillisuusperiaate edellyttää rikosoikeudellisen oikeuslähdeopin ottavan lain lähtökohdakseen.²⁴ Kotimaisen oikeuden lisäksi huomioon on otettava myös *EU-tasoinen sääntely*. Sekä menettämisseuraamuksia että ympäristörikoksia koskevan sääntelyn taustalla on nykyisin direktiivi ja eurooppalaista sääntelyä pannaan täytäntöön myös esimerkiksi ympäristönsuojelulain välityksellä. Maantavalla ei toisaalta rikosoikeudessa ole merkittävää sijaa.²⁵ Lainopille tyypillisesti tutkimuksessa on hyödynnetty myös lainvalmisteluaineistoja, korkeimman oikeuden (KKO) ratkaisukäytäntöä sekä oikeuskirjallisuutta.²⁶ Oikeushistorialliset ja oikeusvertailevat

²¹ Ks. *Pirjatanniemi 2001*, s. 40.

²² Ks. *Aarnio 1989*, s. 54–58.

²³ Ks. *Aarnio 1989*, s. 217–247.

²⁴ *Frände 2012*, s. 34.

²⁵ Ks. *Huovila 2005*, s. 36.

²⁶ KKO on antanut 2000-luvulla useita konfiskaatiota koskevia ennakkopäätöksiä. Nimenomaan ympäristörikoksia koskevia niistä on ollut yksi, jota edeltävä merkittävä ratkaisu on vuodelta 1995.

argumentit ovat tutkielmassa jääneet vähemmälle johtuen kenties tutkimusteemasta juontuvasta kallistumisesta kohti ympäristöllisiä kysymyksiä.

Ympäristöoikeudelle tyypillistä metodista pluralismia tutkimuksessa edustaa argumentaatiossa tukena käytetty hovioikeuskäytäntö.²⁷ Tässä oikeusdogmaattisessa tutkimuksessa on siis *empiirinen sävöys*, vaikka se ei lähtökohdiltaan empiirinen olekaan. Oikeuskäytäntöä on lähestytty oikeudellisten ongelmien ja tulkinnallisten epäselvyyksien paikantamiseksi. Samalla saadaan tietoa siitä, miten oikeusjärjestys todellisuudessa toimii.²⁸ Hovioikeuskäytännön avulla on pyritty muodostamaan yhdessä painoarvoltaan merkittävämpien oikeuslähteiden kanssa sopusoinnussa oleva tulkinta. Hovioikeuksien perusteluista ilmenevät argumentit tarjoavat käyttökelpoista materiaalia lainopille ja yhdessä muiden perusteluiden kanssa muodostavat osan sitä kokonaisuutta, jolle tulkintasuositus perustuu. Toisaalta aineistoon on suhtauduttu sillä tavoin kriittisesti, että ratkaisuiden sisältöä on pyritty arvioimaan esimerkiksi suhteessa normatiivisesti ylemmän tasoiseen ainekseen.²⁹

Menettämisseuraamuksista on kotimaisessa oikeustieteessä kirjoitettu kahden väitöstutkimuksen ja yhden yleisesityksen ohella jonkin verran lyhyempiä artikkeleita. Ympäristörikosoikeuden alaan kuuluvat tutkimukset ovat yhtä lukuun ottamatta olleet väitöskirjaa lyhyempiä tutkimuksia.

²⁷ Tutkitut hovioikeuden ratkaisut on saatu tuomioistuimilta itseltään pyytäen hovioikeuden ympäristörikoksia koskevia tuomioita 1.1.2015 lukien. Tietopyyntö on lähetetty 9.12.2019. Hovioikeudessa menettämisseuraamuksesta oli kyse yhteensä kuudessatoista tapauksessa. Yhteensä ympäristörikoksista ratkaisuja on annettu ko. ajankohtana 59. Metodisesta pluralismista ympäristöoikeudessa ks. *Määttä 2016*, s. 135–160.

²⁸ Ks. *Nyholm 2016*, s. 70–71.

²⁹ Ks. *Aarnio 2011*, s. 79 ja *Nyholm 2016*, s. 71 ja 78.

2 Viitekehys

2.1 Menettämisseuraamuksia koskeva sääntely

2.1.1 Menettämisseuraamuksia koskeva sääntely koottuna rikoslain 10 lukuun

Menettämisseuraamus eli konfiskaatio tarkoittaa rikokseen liittyvän omaisuuden vastikkeetonta menettämistä valtiolle. Se on turvaamistoimenpide, jonka tarkoituksena on vähentää tehtyjen rikosten vaikutuksia ja estää tulevaa rikollisuutta.³⁰ Menettämisseuraamuksista säädetään rikoslain (39/1889, RL) 10 luvussa (L 875/2001). RL 10:2:n mukaan *valtiolle on tuomittava menetetyksi rikoksen tuottama taloudellinen hyöty*. Kyseinen rikoslain 10 luku on soveltamisalaltaan yleinen, joten sitä sovelletaan kaiken tyyppisten rikosten yhteydessä. Sääntely soveltuu sekä rikoslaisissa että sen ulkopuolella kriminalisoitujen tekojen tuottamaan hyötyyn.³¹

Menettämisseuraamusten yleisistä edellytyksistä säädetään RL 10:1:ssä, laajennetusta hyödyn menettämisestä 10:3:ssa, rikosentekovälineen menettämisestä 10:4:ssä ja rikosesineen menettämisestä 10:5:ssä. Luvussa on säännökset myös menettämisseuraamuksen rajoituksista (10:6), raukeamisesta (10:7), omaisuuden tai esineen arvon menettämisestä (10:8), menettämisseuraamusasian käsittelystä (10:9), menettämisseuraamuksen kohtuullistamisesta (10:10) sekä eräitä luonteeltaan prosessuaalisia säännöksiä (10:11). Rikoslain menettämisseuraamuksia koskeva sääntely on siis jäsennetty sen perusteella, miten omaisuus liittyy rikokseen.³² Tässä tutkimuksessa keskitytään erityisesti rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn konfiskaatioon, koska se on ympäristörikosten kannalta keskeinen menettämisseuraamuksen muoto. Ympäristörikoksilla, etenkin elinkeinotoiminnan yhteydessä suoritetuilla, tavoitellaan yleensä taloudellista hyötyä esimerkiksi säästyneiden jätteenkäsittelymaksujen tai alentuneiden tuotantokustannusten muodossa.

³⁰ Matikkala 2010, s. 189.

³¹ Ks. Viljanen 2007, s. 20–21.

³² Ks. Rautio 2006, s. 11.

Hyödyn menettämistä koskevan *yleissäännöksen* eli RL 10:2:n 1–3 momentin mukaan:

”[v]altiolle on tuomittava menetetyksi rikoksen tuottama taloudellinen hyöty, jolla tarkoitetaan:

- 1) rikoksella välittömästi saatua omaisuutta;
- 2) 1 kohdassa tarkoitetun omaisuuden sijaan tullutta omaisuutta;
- 3) 1 ja 2 kohdassa tarkoitetun omaisuuden tuottoa;
- 4) 1–3 kohdassa tarkoitetun omaisuuden ja tuoton arvoa;
- 5) rikoksella saadun säästön arvoa.

Jos hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä, hyöty on arvioitava ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet.

Menettämisseuraamukseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty.

Menettämisseuraamuksia tarkasteltaessa esille voi nousta varsin erilaisia asetelmia asiayhteydestä riippuen. Merkittävä oikeudellinen tulkintaongelma on konfiskaation kohteena olevan omaisuuden tarkempi määrittäminen.³³ Peruskysymyksiä ovat, mitä voidaan takavarikoida, minkälaisin edellytyksin ja keneltä.³⁴ Konfiskaation edellytyksinä ovat rikos, siitä syntynyt hyöty sekä rikoksesta hyötynyt taho.³⁵ RL 10:2:sta ilmenevät hyödyn menettämisen *primäärikriteerit*. Näistä konfiskaation perusedellytyksistä *positiivisen ulottuvuuden* muodostavat täyttynyt rikostunnusmerkistö, saatu taloudellinen hyöty sekä rikoksen ja hyödyn välinen syy-yhteys. *Negatiivisen ulottuvuuden* muodostaa kysymys siitä, millaisia vähennyksiä rikoshyödyn bruttomäärästä tulee suorittaa.³⁶ Näitä menetettäväksi tulevan rikoshyödyn määrittämisen yleisiä kysymyksiä tarkastellaan tarkemmin tutkielman kolmannessa pääluvussa.

Edellä mainitut kriteerit ovat siis yleistasoisia, kun taas hyödyn mittaamisen *sekundäärikriteerit* vaikuttavat yksittäistapauksessa menetettäväksi tuomittavan rikoshyödyn määrään. Niitä ovat hyödyn *arvioiminen* sekä menettämisseuraamuksen

³³ Ks. *Viljanen 2007*, s. 86, jonka mukaan tarkemman hyödyn määrän selvittämiseen liittyy usein myös näyttöongelmia.

³⁴ *Matikkala 2010*, s. 190.

³⁵ *HE 80/2000 vp*, s. 12.

³⁶ Ks. *Korkka 2015*, s. 19–20

kohtuullistaminen (RL 10:10).³⁷ Merkittävä vaikutus yksittäistapauksen lopputulokseen on myös konfiskaation suhteella eräisiin muihin velvoitteisiin, kuten *ennallistamiseen* ja *vahingonkorvaukseen*. RL 10:2.6:n mukaan hyötyä ei nimittäin tuomita menetettäväksi niiltä osin, kuin se tuomitaan tai palautetaan vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena. Lisäksi ympäristörिकosten yhteydessä kyseeseen tuleva ennallistamisvelvoite suoritettuna yleensä vähentää menetettäväksi tuomittavaa määrää. Myös menettämisseuraamuksen ja näiden muiden velvoitteiden suhteeseen palataan tutkimuksen kolmannessa luvussa.

Hyöty voidaan tuomita menetettäväksi myös *laajennettuna*. RL 10:3:n mukaan menetettäväksi voidaan tuomita rikollisesta toiminnasta peräisin oleva omaisuus, mikäli on tehty tietynlainen törkeä rikos taloudellisen hyödyn saamiseksi. Ympäristörिकosten osalta kyseeseen voi tulla ympäristön turmelemisen kvalifioitu tekemuoto, josta säädetään RL 48:2:ssa.³⁸ Taustalla on ajatus siitä, että tavanomainen menettämisseuraamus on tehoton järjestäytyntä kansainvälistä tai muutoin hyötymistarkoituksessa tehtävää rikollisuutta vastaan. Kyseessä voi olla rajat ylittävä toiminta, kuten huumausaineiden salakuljetus. Myös talouden rikollisuudella on usein kansainvälisiä kytkentöjä. Mittava ilmiö on lisäksi laittomat kansainväliset jätteen siirrot. Laittoman jätekaupan tuotot ovat samassa suuruusluokassa kuin huumausaineiden salakuljetuksesta saadut ja yli kymmenesosan tavanomaisesta jätteestä arvioidaan päätyvän EU:ssa muualle kuin lailliseen käsittelyyn. Suomessa laittomasti katoavan jätteen arvoksi on arvioitu vuosittain 37,2–60 miljoonaa euroa.³⁹ Lisäksi monimutkaisten yritys- ja omistusjärjestelyiden avulla voidaan aiheuttaa näyttövaikeuksia puhtaasti kotimaisessa kontekstissakin. Hyötyä voi olla mahdotonta kytkeä juuri tiettyyn rikokseen, vaikka selvää olisikin, että kyseessä on rikollisella toiminnalla saavutettu

³⁷ Ks. *Korkka 2015*, s. 19–20 sekä myös *Viljanen 2007*, s. 31–178, joka paikantaa menettämisseuraamusten yleiset edellytykset ennen konfiskoitavan hyödyn määrittämistä ja *Rautio 2006*, s. 147–213, joka puolestaan lähestyy konfiskaatiota kanneperusteiden suunnasta määrittäen hyötykonfiskaation sen perustavien ja poissulkevien seikkojen kautta.

³⁸ Lainkohtaa sovelletaan käytännössä kuitenkin suhteellisen harvoin, joten laajennettu hyödyn menettäminen tuskin tulee kovinkaan usein sovellettavaksi puhtaasti kotimaisen törkeän ympäristön turmelemisen yhteydessä. Ks. *Suvantola 2019*, s. 31, jonka mukaan törkeästä ympäristön turmelemisesta on tuomittu vankeuteen keskimäärin kerran vuodessa. Tutkimus koskee alioikeuskäytäntöä vuosien 2013 ja 2017 välisenä aikana.

³⁹ Ks. *Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 2019*, s. 50, jonka mukaan etenkin vaarallista jätettä katoaa, koska sen käsittelykustannukset ovat suurempia. Rajat ylittävälle jäterikollisuudelle ominainen toimintatapa on asiakirjojen väärentäminen. Asiakirjat perustuvat toimijoiden omiin ilmoituksiin, joten niitä on helppo vääristellä. Jätekoodeja ja painoja voidaan muuttaa ja jäte voidaan esimerkiksi määritellä kaupalliseksi tuotteeksi, end of waste –materiaaliksi tai henkilökohtaiseksi omaisuudeksi.

taloudellisen aseman parantuminen. Tämä on pyritty ottamaan huomioon säätämällä erikseen laajennetusta konfiskaatiosta.

Menettämisseuraamuksen käyttö voi perustua lisäksi *omaisuuden luonteeseen*. Rikoksentekovälineet ja rikoksen tuotteet eli rikoksella aikaansaadut esineet on takavarikoitava. Rikosesine eli rikoksen välitön tosiasiallinen kohde voidaan myös takavarikoida. Jo pelkkä esineen hallussapito voi olla rangaistavaa ja rikoksentekoväline voi olla sillä tavoin vaarallinen, että se tulee ottaa pois tekijän hallusta. Näin saatetaan myös ehkäistä uutta rikollisuutta. Rikostuotteen takavarikoimisen taustalla voivat niin ikään olla aineen haitalliset ja vaaralliset ominaisuudet. Johdonmukaisuus voi lisäksi vaatia, että ilman lupaa valmistettu luvanvarainen tuote ei saa jäädä tekijälleen. Suojattavaksi voivat tulla myös valtion taloudelliset intressit.⁴⁰

Tässä tutkimuksessa keskitytään nimenomaan Suomessa tapahtuvien elinkeinotoiminnan ympäristörikosten tuottamaan taloudelliseen hyötyyn. Rikoshiödyn mittaamista koskevaa normistoa käsitellään tarkemmin tutkielman kolmannessa luvussa. Sitä ennen on kuitenkin muodostettava ympäristörikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn määrittelemisen *viitekehys*. Menettämisseuraamusta koskevaa yleissäännöstä tulkitaan yhdessä rikostunnusmerkistön kanssa. Ympäristörikosoikeudellinen sääntely saa sisältönsä puolestaan ympäristöoikeudellisista sektorilaeista ja ympäristöllisten lupien järjestelmästä. Näin ollen tutkimuksen toisessa pääluvussa käydään ensin läpi hyötykonfiskaation taustoja ja yleisiä edellytyksiä, jonka jälkeen perehdytään ympäristövastuun toteutumiseen rikosoikeuden välityksellä.

2.1.2 Sääntelyn kehitys ja konfiskaatiota koskeva eurooppalainen sääntely

EU:n tasolla menettämisseuraamukset on koettu merkittäväksi keinoksi varsinkin järjestäytyneen ja vakavan rikollisuuden torjunnassa. Jäsenvaltiot veloitettiin jo vuoden 2005 *konfiskaatiopuitepäätöksellä* toteuttamaan tarvittavat toimenpiteet voidakseen tuomita menetettäväksi sellaisten rikosten tuottaman hyödyn, joista voi seurata yli yhden

⁴⁰ Ks. *Viljanen 2007*, s. 21–27. Nämä konfiskaation lajit eivät kuitenkaan ole ympäristörikosten kannalta siten merkityksellisiä, että niitä käsiteltäisiin tässä tutkimuksessa tämän laajemmin.

vuoden pituinen vankeusrangaistus.⁴¹ Nykyisin puitepäättös on korvattu *konfiskaatiodirektiivillä*, mutta viesti on sama.⁴² Rajat ylittävän järjestäytyneen rikollisuuden tärkeimpänä motiivina on direktiivin johdanto-osan mukaan taloudellinen hyöty ja rikoshyödyn menettäminen on yksi tehokkaimmista tavoista vastustaa kansainvälistä rikollisuutta. Myös ympäristörikokset kuuluvat konfiskaatiodirektiivin soveltamisalaan ja menettämisseuraamukset ovat *ympäristörikosdirektiivin* mukaan keskeisessä asemassa ympäristörikollisuuden vastustamisessa.⁴³ Direktiivit vaikuttavat myös siihen sääntelyyn, joka tulee useimmiten sovellettavaksi puhtaasti suomalaisessa yhteydessä. Vaikka rikoslaki on jo entuudestaan melko hyvin vastannut eurooppalaisen sääntelyn vaatimuksiin, joitakin muutoksia RL 10 lukuun on silti direktiivin johdosta tehty. Lisäksi puitepäättöksellä ja direktiivillä on *tulkintavaikutus*, jolle on annettu merkitystä esimerkiksi ratkaisussa KKO 2007:1.⁴⁴

Viimeisin päivitys menettämisseuraamuksia koskevaan lainsäädäntöön on vuodelta 2016 (L 356/2016). Muutoksilla pantiin täytäntöön konfiskaatiodirektiivi, jolla vahvistetaan sen 1 artiklan mukaan omaisuuden jäädyttämistä ja menetetyksi tuomitsemista koskevat vähimmäissäännöt, joista jäsenvaltiot voivat halutessaan mennä pidemmälle.⁴⁵ Suomalainen lainsäädäntö vastasi jo entuudestaan melko hyvin direktiivin vaatimuksia ja uudistuksella ei sinänsä muutettu esimerkiksi hyödyn laskemisen tapaa. Lakiin tuolloin otettu hyödyn määritelmä on lähinnä kosmeettinen eikä muuttanut konfiskaation kohteeksi

⁴¹ *Neuvoston puitepäättös 2005/212/YOS*, tehty 24.2.2005, rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikoksentekevälaineiden menetetyksi tuomitsemisesta, EUVL N:o L 68, 15.3.2005, s. 49–51.

⁴² *Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU*.

⁴³ *Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/99/EY ja Komission ehdotus KOM(2007) 51 lopullinen*.

⁴⁴ Direktiiviin ja puitepäättökseen liittyvää kansallista lainsäädäntöä on siis tulkittava mahdollisimman pitkälti niiden sanamuodon ja tarkoituksen mukaisesti. Ks. esim. *Melander 2015*, s. 101–111. Tapauksessa KKO 2007:1 korkein oikeus on tulkinnut RL 10:2:ta rikoshyötypuitepäättökseen tarkoituksen valossa ja tullut siihen johtopäätökseen, että menettämisseuraamuksen määrittäminen bruttoperiaatteen mukaisena ei ole ristiriidassa rikoshyötypuitepäättökseen kanssa. Sen sijaan olisi ilmeisesti puitepäättökseen tarkoituksen vastaista antaa sille sellainen tulkintavaikutus, että rikoshyöty olisi rikoslain 10 luvun 2 §:a sovellettaessa rinnastettava laillisen yritystoiminnan tuottamaan liikevoittoon ja että myös rikollisen toiminnan mahdollistamiseksi tehtyjen rikosten tekijälleen aiheuttamat kustannukset olisi luettava menetettävän rikoshyödyn vähennykseksi.

⁴⁵ Direktiiviä täytäntöönpannassa rikoslakiin sisällytettiin rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn määritelmäsäännös, säännökset kolmannelle osapuolelle siirretyn hyödyn tuomitsemisesta menetettäväksi, hyödyn takavarikoimiseen laajennettuna liittyviä säännöksiä, prosessuaalisia säännöksiä sekä väittämis- ja todistustaakkaa koskevia säännöksiä.

kelpaavan hyödyn määrittelemistä. Myöskään rikoshyödyn arvioimista koskevaa säännöstä ei muutettu, joten tulkinnessa voidaan edelleen tukeutua vanhempaan oikeuskäytäntöön.⁴⁶

Konfiskaatiopuitepäätöksen voimaantulo ei edellyttänyt muutoksia RL 10 lukuun. Näin ollen konfiskaatiodirektiivin täytäntöönpanoa edeltänyt suurempi lakimuutos on vuodelta 2001, jolloin menettämisseuraamuksia koskeva lainsäädäntö uudistettiin ja *koottiin rikoslain uuteen 10 lukuun*.⁴⁷ Aiemmin konfiskaatiota koskeva sääntely oli hajautunutta eikä se ollut kaikilta osin yhtenäistä. Menettämisseuraamussäännösten kokonaisuudistus kokosi sääntelyn yhteen paikkaan rikoslakiin tulkintaongelmien vähentämiseksi.⁴⁸ Koska konfiskaatiodirektiivi ei tuonut olennaisia muutoksia rikoshyödyn määrittelemiseen, ovat vuoden 2001 uudistuksen esityöt sekä vanhempi oikeuskäytäntö edelleen merkityksellisiä tulkittaessa konfiskaatiota koskevaa sääntelyä.

Alun perin konfiskaatiosäännöstä ei rikoslaisissa ollut, vaan se saatettiin lakiin vasta 1900-luvun alkupuolella (L 130/1921). Jo aikaisemmin oltiin havahduttu siihen, että laki ei estänyt rikollista hyötymästä teostaan ja uuden yleissäännöksen mukaan oikeuden olikin vapaan harkintansa mukaan arvioitava ja tuomittava rikoksen tuottama taloudellinen hyöty menetettäväksi. Sääntely pysyi sen jälkeen sisällöltään muuttumattomana aina vuoden 2000-luvun alun kokonaisuudistukseen saakka.⁴⁹

EU:ssa jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta rikoshyöty voidaan tuomita menetettäväksi tiettyjen rikosten yhteydessä. Rikos ei toisaalta ole saanut kannattaa ennen Euroopan unioniakaan ja konfiskaatiota koskeva eurooppalainen sääntely asettaa jäsenvaltioille ainoastaan vähimmäisvaatimuksia. Kansallisille painotuksille on siis jätetty edelleen tilaa ja menettämisseuraamuksen tarkempi sisältö perustuu varhaisempaan käytäntöön sekä vaihtelee maittain. *Pohjoisen Euroopan valtioiden menettämisseuraamuksia koskevaa rikoslainsäädäntöä* voidaan tarkastella esimerkiksi sen perusteella, miten laissa on suhtauduttu rikoshyödyn laskemiseen. Suomi näyttäisi yhdessä Ruotsin ja Tanskan kanssa kuuluvan ryhmään, jossa käytännössä sovelletaan nettohyötyperiaatetta, mutta laskemisesta ei ole nimenomaista laintasoista säännöstä.

⁴⁶ Ks. *Kukkonen 2016a*, s. 739.

⁴⁷ *HE 47/2007 vp*, s. 9.

⁴⁸ Käytäntö ei ollut yhtenevää esimerkiksi menettämisseuraamuksen tuomitsemisen pakollisuuden suhteen. Epäselvää oli myös, kenelle kuuluvaa omaisuutta ylipäänsä voitiin takavarikoida. Ks. *Viljanen 2007*, s. 18.

⁴⁹ Ks. *Rautio 2006*, s. 15.

Ruotsissa konfiskaatiota koskeva sääntely on koottu *brottsbalkenin* (700/1962, BrB) 36 lukuun. Rikoshyöty takavarikoidaan, ellei se ole selvästi kohtuutonta (Brb 36:1). Lähtökohtana on nettohyötyperiaate, mutta huomioon otetaan kohtuusnäkökohtien ohella myös kyseessä oleva rikostyyppi ja sääntelyn tarkoituksperät.⁵⁰ Myös Tanskan *straffelovenin* 75 §:n mukaan hyöty voidaan takavarikoida, mutta tarkemman laskemisen tapa on jätetty kyseisen lain rangaistavan käyttäytymisen muita oikeusseuraamuksia koskevassa 9 luvussa tarkemmin määrittelemättä.⁵¹

Norjassa ja Saksassa puolestaan pääsääntönä on bruttohyötyperiaatteen mukainen laskentatapa. Norjan *straffelovenin* 67 §:n mukaan rikollisen toiminnan hyöty täytyy takavarikoida ja kulut ovat vähennyskelvottomia. Kohtuuttomiksi muodostuvissa tilanteissa seuraamusta voidaan kuitenkin supistaa tai siitä voidaan luopua kokonaan.⁵² Myös Saksan *Bundesstrafgesetzbuchin* 73 §:n mukaan rikoksen tuottama hyöty takavarikoidaan. Hyödyn laskentatapa on niin ikään bruttoperiaatteen mukainen, mutta ei täysin vailla poikkeuksia.⁵³ Eri maiden soveltamien käytäntöjen eroa saattaa pienentää kuitenkin se, että brutto- tai nettoperiaatetta ei sovelleta niissä ehdottomassa muodossa vailla poikkeuksia.

2.1.3 Konfiskaation luonne ja tarkoitus

Menettämisseuraamuksia voidaan jaotella esimerkiksi sen perusteella, miten takavarikoitava omaisuus liittyy rikokseen. Konfiskaatio voi kohdistua rikoksen tuottamaan taloudelliseen hyötyyn (RL 10:2), rikosentekovälineisiin (10:4), rikoksen tuotteisiin eli rikoksella aikaansaatuihin esineisiin sekä rikoksen kohteeseen eli rikosesineeseen (10:5). Konfiskaatio voi kohdistua määrättyyn esineeseen tai omaisuuteen sellaisenaan tai niiden sijasta esineen tai omaisuuden arvoon. Ensimmäisessä tapauksessa puhutaan *esinekonfiskaatiosta*, jälkimmäisessä *arvokonfiskaatiosta*. Kulloinkin käsillä olevasta rikostyyppistä johtuu, mikä menettämisseuraamuksen laji tulee kyseeseen.⁵⁴ Tässä tutkimuksessa keskitytään nimenomaan rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn tarkasteluun.

⁵⁰ Ks. *Regeringens proposition 2004/05:135*, s. 90–92 ja *Berg ym. 1994*, s. 466.

⁵¹ Ks. *Greve – Jensen – Jensen – Nielsen 2009*, s. 411–413.

⁵² Ks. *Matningsdal – Bratholm 2003*, s. 224–226.

⁵³ Ks. *Gesetzentwurf der Bundesregierung*, Drucksache 18/9525, s. 55–56.

⁵⁴ Ks. *Viljanen 2007*, s. 21 ja *Rautio 2006*, s. 11.

Menettämisseuraamus on rikoksen julkisoikeudellinen seuraamus, jolla tarkoitetaan yleensä lakiin perustuvaa omaisuuden korvauksetonta menettämistä valtiolle rikoksen johdosta. Määritelmän mukaan omaisuus menetetään nimenomaan valtiolle. Lakiin perustuminen puolestaan tarkoittaa sitä, että konfiskaatio on mahdollinen ainoastaan silloin ja siinä laajuudessa, kuin laissa on niin säädetty. Rikosoikeudellinen *legaliteettiperiaate* ulottuu myös konfiskaatioon.⁵⁵

Konfiskaatio *ei ole luonteeltaan rangaistus vaan turvaamistoimi*. Sillä pyritään ehkäisemään rikosten tekemistä ja estämään rikoksesta hyötyminen poistamalla rikoksen tuottama taloudellinen hyöty.⁵⁶ Rikosesineen ominaisuudet voivat vaatia sen takavarikoimista.⁵⁷ Lisäksi rikoksen tuottamalla taloudellisella hyödyllä voitaisiin rahoittaa tulevia rikoksia, mikäli hyötyä ei takavarikoitaisi. Käsillä olevalla rikoksella ei kuitenkaan tulisi olla ennalta ratkaisevaa merkitystä menettämisseuraamusta määrättäessä, vaan määräämisen tulisi kytkeytyä konfiskaatiosäätelyn tarkoitukseen. Edelleen menettämisseuraamus ei kuitenkaan saisi muodostua kohtuuttomaksi ja konfiskaation tulisikin olla oikeudenmukaisessa suhteessa sen laukaisevaan rikokseen. Menettämisseuraamusta määrättäessä ei silti saisi loukata yhdenvertaisuuden periaatetta, vaan seuraamuksen tuomitsemisen ja ankaruuden tulisi olla ennalta arvattavissa. Kaiken kaikkiaan menettämisseuraamus on esitöiden mukaan nimenomaan turvaamistoimenpide, jota ei tulisi käyttää rangaistuksen luonteisena seuraamuksena.⁵⁸

Menettämisseuraamusten käytön oikeutus nojaa siihen itsestään selvän oloiseen ajatukseen, että *rikos ei saa kannattaa*. Oikeudenvastaisilla toimilla ei ylipäänsä tulisi päästä parempaan asemaan kuin oikeuden mukaisen toimintavaihtoehdon valitsemalla.⁵⁹ Kyseessä voi olla esimerkiksi aina ja kaikissa olosuhteissa laitton toiminta; rikoksen tarkoituksena on voinut olla esimerkiksi huumausaine-erän aikaansaaminen, jolloin laittoman omaisuuden takavarikoiminen tuntuu täysin luonnolliselta.⁶⁰ Edelleen rikoksen tekemiseen käytetyn välineen jättäminen tekijän haltuun saattaa näyttäytyä yleisen oikeustajun tai valtion

⁵⁵ HE 80/2000 vp, s. 4.

⁵⁶ Ks. HE 4/2016 vp, s. 3.

⁵⁷ Esineen hallussapito voi esimerkiksi olla rangaistavaa. Kyseessä voi myös olla hengenvaarallinen ampuma- tai teräase.

⁵⁸ Ks. HE 80/2000 vp, s. 15–16.

⁵⁹ Tämän voi sanoa kuuluvan oikeusjärjestyksemme kantaviin periaatteisiin. Ks. *Viljanen 2007*, s. 63.

⁶⁰ Tilanteessa oikeuden mukaisen toimintavaihtoehdon valitseminen ei siis olisi ollut lainkaan mahdollista.

arvovallan vastaisena.⁶¹ Konfiskaatioon voikin ajatella liittyvän emotionaalisia tekijöitä, koska se toteuttaa myös tunteeseen pohjautuvia tarpeita.⁶² Harmaalla alueella liikutaan toisaalta esimerkiksi silloin, kun rikos on tapahtunut laillisen elinkeinotoiminnan osana. Toiminta voi siis olla sinänsä laillista, mutta jotakin tiettyä normia on sen yhteydessä rikottu. Näissä tilanteissa ei ole täysin selvää, mikä osa rikoshyödyistä tulisi takavarikoida, jotta konfiskaatio ei muuttuisi rangaistukseksi.

Konfiskaatio on kuitenkin rangaistuksen tavoin rikoksen seuraamus, ”keino taistelussa rikosta vastaan”, jonka tehtävänä on ”tehostaa kielto- ja käskynormin noudattamista”.⁶³ Kriminolisointien tavoin sillä voidaan katsoa olevan preventiivistä vaikutusta.⁶⁴ Menettämisseuraamuksilla on ensinnäkin *välillinen yleispreventiivinen vaikutus*. Rikosta ei välttämättä jätetä tekemättä rangaistuksen pelossa vaan siksi, että se on moraalisesti väärin. Yleinen lain kunnioitus saattaa heiketä ja rikoksen tekeminen tuntua jopa kannattavalta, mikäli sen tuottamaa taloudellista hyötyä ei takavarikoida. Tämä korostuu varsinkin elinkeinotoiminnan osana tehtävien rikosten yhteydessä. Yhteisössä kannattaa toimia kaikkien hyvinvoinnin maksimoimiseksi. Yleisen moraalikäsitteen vastainen menettely on omiaan ohjaamaan myös toiset hylkäämään lainmukaiset toimintatavat. Elinkeinonharjoittajan varallisuusarvon kohentuessa liiketoimintarikosten avulla kilpailu vääristyy.⁶⁵

Menettämisseuraamuksilla voi olla myös *välitöntä yleispreventiivistä vaikutusta*. Kannustin talousrikollisuuteen pienenee, kun sen tuottama hyöty otetaan järjestelmällisesti pois. Konfiskaation avulla voitaneenkin vaikuttaa rikollisen valintaan, kun hyötymistarkoituksessa rikokseen ryhtyvä tietää, että kiinni jäädessä saavutettavissa oleva nettotuotto pienenee. Tämä edellyttää luonnollisesti rikoksen hyötyjä ja haittoja rationaalisesti laskelmoivaa rikollista, jollaisiksi talousrikolliset usein mielletään. Yksittäistä ratkaisua ei kuitenkaan tulisi perustella konfiskaation yleisestävällä vaikutuksella.⁶⁶

⁶¹ Ks. *Viljanen 2007*, s.23–24.

⁶² Ks. *Ailio 1964*, s.14.

⁶³ *Ailio 1964*, s. 13.

⁶⁴ Ks. *Viljanen 2007*, s. 23.

⁶⁵ Ks. *Korkka 2015*, s. 33 ja *Matningsdal 1987*, s. 107–109.

⁶⁶ Ks. *Korkka 2015*, s 35 ja *Määttä – Rautio 1999*, s. 109–111. Ajatus rikoksen hyötyjä ja haittoja tarkasti punnitsevasta rikollisesta on altis kritiikille ja empiirisesti hankalasti tutkittavissa. Pelotevaikutusta saattaa toisaalta vesittää se, että rikollisen valintoja hallitsee pyrkimys aiemman elintason ylläpitämiseen.

Erityispreventiivinen, yksittäiseen rikolliseen kohdistuva vaikutus liittyy konfiskaation yhteydessä etenkin rikoksentekevälaineiden ja rikoksen tuotteiden takavarikoimiseen, jolloin niitä ei voida käyttää jatkossa uusien rikosten suorittamiseksi.⁶⁷ Sama koskee myös rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä. Laillisen elinkeinotoiminnan yhteydessä ilmenevän rikollisuuden yhteydessä voi hyötykonfiskaatiolla olla erityispreventiivistä vaikutusta, jollaiseen ei rangaistuksen avulla päästä. Mikäli esimerkiksi jätteenkuljetusyritys ei hävitä kuljettamiaan jätteitä asiallisesti, voi se saadun kilpailuedun avulla voittaa tarjouskilpailuja ja laajentaa toimintaansa jatkaen norminvastaisten toimintamenetelmien käyttämistä.⁶⁸ Yleisellä tasolla ei kuitenkaan ole perusteltua olettaa, että tekijä käyttäisi rikoksen tuottaman hyödyn nimenomaan uusien rikosten tekemiseen. Hyödyn menettäminen perustuu rikokseen olematta rangaistus. Se voidaan luokitella turvaamistoimeksi, mutta erityisestävyydestä ei hyötykonfiskaatiossa ole ensisijaisesti kyse.⁶⁹

Konfiskaatio ei siis ole rangaistus vaan *rikoksesta johtuva muu seuraamus*. Rangaistuksen määrää laissa säännellyssä menettelyssä valtiollinen elin, kuten tuomioistuin. Rangaistus on seuraamus laissa rikokseksi määriteltyyn tekoon syyllistyneelle henkilölle. Rangaistus osoittaa virallista paheksuntaa ja on seuraamuksena luonteeltaan haitallinen.⁷⁰ Rangaistuksen on tarkoitus tuottaa tekijälleen kärsimystä tai muutoin olla kielteinen kokemus.⁷¹ RL 10:2.3:n mukaan menettämisseuraamukseen voidaan tuomita rikoksesta hyötynneen tekijän ohella myös osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty. Hyöty takavarikoidaan ainoastaan sitä tosiasiasa saaneelta ja konfiskaation kohteena voi olla myös oikeushenkilön hallussa oleva hyöty. Rikoksesta hyötyä saaneen ei edellytetä olevan tietoinen rikoksesta tai sen tekijästä eikä menettämisseuraamuksen edellytyksenä ole edes teon tosiasiallinen rangaistavuus.⁷² Konfiskaatioseuraamus voidaan siis kohdistaa myös muuhun tahoon kuin rikoksen tehneeseen henkilöön: lähtökohta on, että

Menettämisseuraamus voi tällöin johtaa käänteisesti siihen, että elintason ylläpitämiseksi on suoritettava lisää rikoksia.

⁶⁷ Ks. *Viljanen 2007*, s. 23.

⁶⁸ Ks. esim. *Kauppalehti 2016*, jonka mukaan ympäristörikoksista tuomittu jätehuoltoyritys Lokapojat on vaihtanut nimeään kahteenkin kertaan, mutta toiminta jatkuu silti samalla alalla ja siinä on edelleen taustalla samoja henkilöitä. Tapauksessa alun perin tuomitut vahingonkorvaukset ja menettämisseuraamukset nousivat miljoonaluokkaan.

⁶⁹ Ks. *Korkka 2015*, s. 35–36.

⁷⁰ *Matikkala 2010*, s. 2.

⁷¹ *Korkka 2015*, s. 56.

⁷² Ks. *HE 80/2000 vp*, s. 21–22.

menettämisseuraamukseen tuomitaan *rikoksesta hyötynyt taho*, joka voi olla rikoksen tekijä, rikokseen osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty. Hyöty voidaan siis tuomita menetetyksi myös oikeushenkilöltä, jonka toiminnassa rikokseen on syyllistytty.⁷³ Lisäksi menettämisseuraamukseen voidaan tuomita taho, jolle rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä on siirretty pyrkimyksessä välttää menettämisseuraamus tai korvausvelvollisuus (RL 10:2.4).⁷⁴

Toisin kuin rangaistusta, menettämisseuraamusta ei lähtökohtaisesti tuomita tekijälleen haitallisen seuraamuksen aiheuttamiseksi tai moitteen osoittamiseksi, vaan rikosta edeltäneen *oikeustilan palauttamiseksi ja varallisuuden pois saamiseksi* rikoksesta hyötynneeltä.⁷⁵ Yksittäistapauksessa konfiskaatio saattaa kuitenkin muodostua huomattavasti merkittävämmäksi rikoksen seuraamukseksi kuin varsinainen rangaistus. Menetettävät summat ovat usein merkittäviä ja seuraamus saattaa kohdistua esimerkiksi rikosentekijän läheisiin. *”Rikoksen hedelmien riistäminen”* voikin olla kiinnijäämisen tekijälleen aiheuttamista seuraamuksista merkittävin.⁷⁶ Esimerkiksi ympäristörikosten rangaistukset eivät välttämättä ole ympäristörikosdirektiivin edellyttämällä tavalla oikeasuhtaisia, tehokkaita ja varoittavia.⁷⁷ Enimmäisrangaistus törkeästä ympäristön turmelemisesta on 6 vuotta vankeutta, mutta tuomioistuinkäytännössä rangaistuksen pituus vaikuttaisi liikkuvan 12 kuukauden tietämillä.⁷⁸ Näissä olosuhteissa menettämisseuraamusten tehokas toiminta on erityisen tärkeää ympäristöintressin

⁷³ HE 80/2000 vp, s. 22.

⁷⁴ Konfiskaatiodirektiivin 6 artikla edellyttää, että kolmansille osapuolille siirretty rikoshyöty voidaan tuomita menetettäväksi. Välillisen eli esimerkiksi tekijän eteenpäin siirtämään taloudelliseen hyötyyn on aiemmin voitu puuttua lähinnä rahanpesua koskevien säännösten avulla. Ks. *Viljanen 2007*, s. 174–178 ja *HE 4/2016 vp*, s. 34–36, jonka mukaan tämän kolmannen osapuolen on kuitenkin vähintäänkin pitänyt tietää siitä, että toimien tarkoituksena on ollut menettämisseuraamuksen välttely eli omaisuuden siirtäminen täytäntöönpanotoimien ulottumattomiin. Kyseeseen voi tällöin tulla myös muu kuin edellä 3 momentissa mainittu rikoksesta tavalla tai toisella hyötynyt taho. Oikeaa menettämisseuraamusvastaajaa koskevia kysymyksiä ei tässä tutkimuksessa kuitenkaan laajemmin käsitellä.

⁷⁵ Ks. *Korkka 2015*, s. 43.

⁷⁶ Ks. *Liljenfeldt 1984*, s. 453.

⁷⁷ *Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/99/EY*.

⁷⁸ Ks. *Suvantola 2019*, s. 7–34, joka on tutkinut ympäristörikosten sanktiovarmuutta ja –ankaruutta alioikeuskäytännössä empiirisesti. Direktiivin johdanto-osan mukaan rikosoikeudelliset seuraamukset ovat luonteeltaan aivan erilainen osoitus yhteiskunnan paheksunnasta kuin hallinnolliset tai yksityisoikeudelliset seuraamukset ja ympäristönsuojelulainsäädännön täysimääräisen noudattamisen varmistamiseksi olisi oltava käytössä toimiva seuraamusjärjestelmä. Kuitenkin sakkorangaistus on Suomessa edelleen pääsääntöinen seuraamus ympäristön turmelemisesta ja ympäristöoikeuden rikosoikeudellinen perälauta vaikuttaisi vuotavan myös sanktiovarmuuden osalta.

turvaamiseksi. Konfiskaatio varmistaa osaltaan riittävän rangaistustason, vaikka tiukasti määriteltynä se ei rangaistus olekaan.

Konfiskaation erottaa rikosoikeudellisesta rangaistuksesta sen *objektiivinen luonne* siinä mielessä, että tekijän subjektiivisella tahallisuudella on merkitystä arvioitaessa tunnusmerkistön mukaista tekoa, mutta hyödyn kannalta merkityksellisiä ovat norminvastaiseen tekoon liittyvät teot ja olosuhteet. Syyllisyydellä toisintoimimismahdollisuutena ei ole konfiskaation yhteydessä merkitystä. RL 10:1:n mukaan menettämisseuraamuksen edellytyksenä on laissa rangaistavaksi säädetty teko, mutta teon ei tarvitse olla rikosoikeudellisesti moitittava. Tekijän tahallisuus ja tarkoitus eivät myöskään riitä liittämään hyötyä rikokseen, sillä ne eivät lisää varallisuutta RL 10:2:ssa tarkoitettulla tavalla. Objektiivinen luonne tarkoittaa myös sitä, että menettämisseuraamukseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty. Menettämisseuraamukseen voidaan tuomita myös taho, jolle omaisuutta on konfiskaation välttämiseksi siirretty. Tämä on osaltaan mahdollista, koska menettämisseuraamuksen määrääminen ei edellytä subjektiivisten, tekijään liittyvien seikkojen huomioon ottamista. Menettämisseuraamuksen objektiivinen luonne on lisäksi yhteydessä siihen, että konfiskaatiota ei tulisi käyttää rangaistuksena. Mikäli tekijän syyllisyyteen viittaavia subjektiivisiä seikkoja otetaan laajemmin huomioon menettämisseuraamusta tuomittaessa, ollaan sisällöllisesti lähempänä rangaistusta.⁷⁹ Toisaalta teon norminvastaisuuden voi katsoa perustelevan konfiskaation liukumista puhtaasti rikoksen seuraukset neutralisoivasta kohti rangaistuksen luonteisempaa. Tekijän tahallisuus siis perustelee rikosoikeudellisen arvolatauksen välittymistä hyötykonfiskaatiosäännöksen tulkintaan, vaikka syyllisyys moitittavuuden tasolla onkin menettämisseuraamuksen yhteydessä merkityksetöntä.⁸⁰

Yleisellä tasolla menettämisseuraamus tulisi siis määrittää objektiivisten kriteereiden kautta ja antamatta merkitystä tekijän subjektiiviselle tarkoitukselle tai syyllisyydelle. Menettämisseuraamuksesta voi silti muodostua *rangaistuksen luonteinen* riippuen siitä,

⁷⁹ Ks. *Korkka 2015*, s. 48–58 ja vrt. *Viljanen 2007*, s. 83–84, joka on katsonut oikeuskäytännön pohjalta nimenomaisen hyödyn tavoittelun olevan tekijä, joka voi laajentaa hyötykonfiskaation ulottuvuutta. Menettämisseuraamuksen objektiivisen luonteen ovat todenneet myös *Ailio 1964*, s. 30–31 sekä *Rautio 2006*, s. 300.

⁸⁰ Ks. *Korkka 2015*, s. 48–60.

millä perustein määritetään konfiskaation kohteena oleva varallisuusmassa. Esitöiden mukaan menetettäväksi on tarkoitettu ainoastaan todellinen nettohyöty, jolla tarkoitetaan esimerkiksi laittomassa alkoholikaupassa myyntihinnan ja alkoholiliikkeestä ostetun tuotteen hankintahintojen erotusta. Vähennyksenä ei kuitenkaan tulisi ottaa huomioon rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta johtuvia kustannuksia.⁸¹ Korkeimman oikeuden käytännössä esimerkiksi huumausainerikosten yhteydessä on sovellettu bruttoperiaatetta. Tapauksessa *KKO 2007:1 A* oli vajaan vuoden aikana myynyt lukuisissa erissä huumausainetta ja tuomittu rangaistukseen törkeästä huumausainerikoksesta. Menetettäväksi tuomittavaa rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä määrättäessä huumausaineiden myyntihintojen yhteismäärästä ei vähennetty niiden ostohintoja. Tapauksessa *KKO 1999:89* huumausaineen viljelystä ja valmistamisesta aiheutuneita kuluja ei voitu ottaa vähennyksenä huomioon hyötykonfiskaatiota määrättäessä. Menettämisseuraamus ei siis näissä yhteyksissä ole luonteeltaan ainoastaan neutralisoiva tai täysin rikosoikeudellisesta arvolatauksesta vapaa.⁸²

KKO:n käytännössä elinkeinotoiminnan ympäristörikosten yhteydessä on sovellettu *nettoperiaatetta*.⁸³ Takavarikoitavaksi määrättävän rikoshyödyn määrästä on siis voitu tehdä erilaisia kuluvähennyksiä, jotka liittyvät tavalla tai toisella menettämisseuraamuksen perustavaan rikokseen. *Nuutilan* mukaan brutto- ja nettoperiaatteen soveltaminen eri rikostyypeissä vaihtelevalla tavalla johtaa rikosten erotteluun yhtäältä *mala in se* –tyyppisiin eli sellaisenaan hylättäviin tekoihin ja toisaalta *mala prohibita* –rikoksiin, jotka olisivat tyypillisesti luvatonta elinkeinonharjoittamista tai lailliseen elinkeinonharjoittamiseen liittyvää rangaistavaa toimintaa. Rikoksen vakavuus ja tekijän syyllisyys tulevat kuitenkin otetuksi huomioon rangaistusta määrättäessä eikä niillä tulisi olla merkitystä enää konfiskaatioseuraamuksen määräämisen yhteydessä. Miksi talouselämän rikoksia tulisi siis kohdella menettämisseuraamusten osalta lievemmin kuin niin kutsuttuja perinteisiä rikoksia?⁸⁴ Lähtökohtaisesti hyötykonfiskaatiota ei tulisi käyttää rangaistuksen luonteisena, vaan sillä pyritään rikoksella aiheutetun omaisuudenlisäyksen neutralisoimiseen.

⁸¹ Ks. *HE 80/2000 vp*, s. 21, jonka mukaan nettohyötyperiaatetta ilmeisesti kuitenkin sovellettaisiin vain sellaisten kulojen osalta, jotka eivät sinänsä aiheudu rikollisesta toiminnasta.

⁸² Ks. *Korkka 2015*, s. 58–59.

⁸³ Ks. esim. *KKO 1995:181*.

⁸⁴ Ks. *Nuutila 2000* ja *KKO 1999:89*.

Käytännössä konfiskaatiosta on kuitenkin muodostunut rangaistuksen luonteinen ainakin tiettyjen rikostyyppien osalta, mikä ei ole ollut ainakaan julkilausuttuna lainsäätäjän tarkoituksena.⁸⁵ *Alkio* luonnehti taloudellisen hyödyn menetetyksi tuomitsemista ”erikoislaatuiseksi rikoksen seuraamukseksi”, ja ristiriitaisiakin piirteitä sillä kieltämättä on.⁸⁶ Hyötykonfiskaation taustalla vaikuttavat *rikastumiskielto* ja *rankaisukielto* ovat jatkuvassa ristiriidassa keskenään.

2.1.4 Menettämisseuraamusten yleiset edellytykset

Menettämisseuraamuksen määräämisen edellytyksenä on laissa *rangaistavaksi säädetty teko eli rikos* (RL 10:1.1). Rikoksen ja menettämisseuraamuksen välisen liitynnän laatu ilmenee sitten tarkemmin kustakin eri konfiskaatiolajia käsittelevästä säännöksestä. Kysymykseen tulevat sekä tahalliset että tuottamukselliset rikokset. Konfiskaation yleisenä edellytyksenä oleva rikos voi olla kirjattuna muuhunkin lakiin kuin rikoslakiin. Rikos voi olla niin virallisen syytteen alainen kuin asianomistajarikoskin. Menettämisseuraamuksen perustaksi sopii täytetyn teon ohella myös rikoksen rangaistavaksi säädetty yritys ja valmistelu.⁸⁷

RL 10 luvussa käytetään termiä rikos *teknisessä merkityksessä*.⁸⁸ Konfiskaation välttämättömiin ainesosiin ei kuulu, että jonkun todettaisiin syyllistyneen rikokseen ja tuomittaisiin rikoksesta rangaistukseen. Konfiskaation yleisenä edellytyksenä olevan teon on kuitenkin oltava tunnusmerkistön mukainen ja oikeudenvastainen.⁸⁹ Menettämisseuraamus voidaan siis tuomita, vaikka rikosvastuun edellytykset eivät kaikilta osin täytyisikään. Teon ei silti tarvitse olla rangaistava *in concreto*. Tekijä voi olla alle 15 vuotias tai syyntakeeton. Tilanne voi myös olla sellainen, että jokin anteeksiantoperuste soveltuu tai tekijä jätetään seuraamusluonteisesti rangaistukseen tuomitsematta. Vaikka tekijä on rangaistusvastuusta vapaa, on teko kuitenkin oikeudenvastainen ja rikoksesta koituneen varallisuuden lisääntymisen jättäminen siitä hyötynneelle ei olisi perusteltua. Tekijän alaikäisyys, syyntakeettomuus tai anteeksiantoperusteiden soveltuminen voidaan ottaa huomioon

⁸⁵ Korkein oikeus on lääkerikosta koskevan ratkaisun *KKO 2004:73* perusteluissa todennut, että olisi kriminaalipoliittisesti epäsuotavaa vähentää tiettyjä rikollisen toiminnan kuluja lopullisesta rikoshyödydestä.

⁸⁶ *Alkio 1948*, s. 260.

⁸⁷ Ks. *Viljanen 2007*, s. 31–32 ja *HE 80/2000 vp*, s. 20–21.

⁸⁸ *HE 80/2000 vp*, s. 16.

⁸⁹ *Rautio 2006*, s. 153–154.

esimerkiksi kohtuullistamalla menettämisseuraamusta (RL 10:10).⁹⁰ Oikeuttamisperusteen soveltuessa menettämisseuraamusta ei kuitenkaan voida määrätä, koska tuolloin kyseessä ei ole rikos lainkaan.⁹¹

Menettämisseuraamus voi perustua myös rangaistavaksi säädettyyn tekoon, josta oikeushenkilö voidaan tuomita rangaistukseen RL 9 luvun nojalla, vaikkei rikosentekijää saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen.⁹² Kyseessä on niin kutsuttu anonyymien syyllisyyden tilanne. Laissa on lisäksi mahdollistettu pelkkä konfiskaatioprosessi: menettämisseuraamus voidaan tuomita, vaikka rikoksen tekijää ei saada selville tai häntä vastaan ei nosteta syytettä tai tuomita rangaistukseen (RL 10:1.3). Menettämiskaatumusta on siis mahdollista ajaa ilman rangaistusvaatimusta.⁹³

Rikoshyödyn takavarikoimista koskeva sääntely on luonteeltaan lähtökohtaisesti pakottavaa. RL 10:2.1:n mukaan valtiolle *on tuomittava* menetetyksi rikoksen tuottama taloudellinen hyöty. RL 10:9.3:n mukaan menettämisseuraamus *määrätään syyttäjän vaatimuksesta*. Syyttäjän velvollisuus vaatia menettämisseuraamusta ei kuitenkaan ole ehdoton, vaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, ROL) 1 luvun 8 b §:ssä säädetään perusteista, joiden nojalla syyttäjä voi jättää menettämiskaatumuksen esittämättä.⁹⁴ Myös asianomistaja voi esittää menettämiskaatumuksen ajaessaan syytettä yksin ROL 7 luvun mukaisesti. Väittämiskaatta ja todistamiskaatta menettämisseuraamusasiassa ovat kantajalla (RL 10:9.4). Kun kyseessä on laajennettu hyödyn menettäminen, on todistamiskaatta

⁹⁰ Ks. *Viljanen 2007*, s. 35–36, jonka mukaan ruotsalaisen lainsäädännön mukaan menettämisseuraamus voidaan tällaisissa tilanteissa määrätä vain, jos ja siinä määrin kuin sitä voidaan pitää kohtuullisena ottaen huomioon tekijän psyykinen tila, teon laatu ja muut olosuhteet. Suomessa menettämisseuraamuksen kohtuullistaminen puuttuvan rikosvastuun tilanteissa tulee siis kyseeseen erityisesti silloin, kun hyöty rikoksesta on koitunut nimenomaan sen tekijälle.

⁹¹ *Viljanen 2007*, s. 40.

⁹² Ks. *HE 80/2000 vp*, s. 20–21. Oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytyksenä on, että sen lakisääteiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluva taikka oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävä on ollut osallinen rikokseen tai sallinut rikoksen tekemisen taikka jos sen toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi (RL 9:2). Rikos katsotaan oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi, jos sen tekijä on toiminut oikeushenkilön puolesta tai hyväksi ja hän kuuluu oikeushenkilön johtoon tai on virka- tai työsuhteessa oikeushenkilöön taikka on toiminut oikeushenkilön edustajalta saamansa toimeksiannon perusteella (RL 9:3.1).

⁹³ Ks. *HE 4/2016 vp*, s. 29–30. Syyttäjän on kuitenkin kyettävä nimeämään vastaaja, johon vaatimus kohdistetaan, sekä näyttämään tunnusmerkistön ulkopuoliset vastuun perustavat seikat.

⁹⁴ Lainkohdan mukaan syyttäjä voi jättää menettämiskaatumuksen esittämättä esimerkiksi eräissä vähämerkityksellisissä tilanteissa ja jollei yleinen etu muuta vaadi. Ympäristörikosten liitännäisyys yleiseen etuun merkitsee kuitenkin sitä, että vaatimusta ei tulisi yleensä jättää niiden yhteydessä esittämättä. Ks. *Nissinen 2003*, s. 638.

poikkeuksellisesti käännetty siten, että vastaajan on saatettava todennäköiseksi omaisuuden laillinen alkuperä puolustautuakseen konfiskaatiovaatimusta vastaan.⁹⁵

Menettämisseuraamuksen yleisiin edellytyksiin kuuluu myös kysymys konfiskaatiovaatimuksen vanhentumisesta. Menettämisseuraamusta ei saa tuomita, mikäli teosta ei saa vanhentumisen vuoksi tuomita rangaistusta (RL 8:9). Tällä tarkoitetaan sitä, että oikeus vaatia menettämisseuraamusta vanhentuu samassa ajassa kuin oikeus vaatia rangaistusta kyseessä olevasta rikoksesta.⁹⁶ Vaatimuksen lyhin vanhentumisaika on kuitenkin viisi vuotta.⁹⁷ Tuomittu menettämisseuraamus raukeaa, jos sitä ei ole pantu täytäntöön kymmenen vuoden kuluessa lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä (RL 8:14).

2.2 Ympäristörikokset ja ympäristöllisten lupien järjestelmä

Ympäristöä pyritään suojelemaan *sekä ennakollisin että jälkikäteisin ohjaukskeinoin*. Ennakovalvontaa ovat erilaiset lupa- ja ilmoitusmenetelmät, jälkivalvontaa toimintojen ja niiden ympäristövaikutusten tarkkailu ja seuranta. Jälkikäteisiä ovat myös lainvastaisissa tilanteissa vastuun toteuttavat keinot.⁹⁸ *Ympäristövahingolla* voidaan itse vahinkotapahtuman ohella tarkoittaa myös ympäristössä ilmenevää vahingollista muutosta ja muutoksen synnyttämää terveys- tai varallisuushaittaa taikka muuta menetystä. Vahinkotapahtumia ehkäistään ennalta ympäristönsuojelun ennakovalvonnan ja ympäristöonnettomuuksien ja riskienhallinnan keinoin. Aiheutuneet ympäristövahingot, aiheutuivat ne sitten luvanvaraisesta toiminnasta tai muutoin, olisi periaatteessa aina hyvitetävä ja haittavaikutukset poistettava. Korvaus vahingon kärsijälle on siviilioikeudellinen tapa korvata ympäristövahinkoja, kun taas ennallistavista toimenpiteistä määrääminen kuuluu julkisoikeuden alaan. Keinoina voi olla esimerkiksi hallintopakko tai vahingonkorvaus. Näiden rinnalla kolmantena jälkikäteisenä ympäristövastuun toteuttamisen keinona on rikosoikeus.⁹⁹

⁹⁵ Ks. HE 4/2016 vp, s. 46.

⁹⁶ Viljanen 2007, s. 53–54.

⁹⁷ Tämä ei koske RL 10:4:ssä tarkoitettua rikosentekovälinettä ja 10:5:ssä tarkoitettua omaisuutta, joiden osalta menettämiskaava ei vanhennu.

⁹⁸ Ks. Hollo 2009, s. 420.

⁹⁹ Ks. Hollo 2009, s. 495–497.

Luokiteltaessa ympäristöoikeus sen toiminnallisten sektoreiden avulla kuuluu rikosoikeus ympäristövastuun lokeroon. Rikosvastuu puolestaan toteutetaan rikosprosessissa, joka ympäristöoikeuden näkökulmasta kuuluu ympäristöprosessioikeuden alaan.¹⁰⁰ *Ympäristövastuulle* voidaan antaa monia merkityksiä. Perustuslain (731/1999) 20 §:n 1 momentin mukaan vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Kestävän kehityksen periaatteen mukaisesti nykyhetkessä elävien tarpeet olisi tyydytettävä siten, että tulevilta sukupolvilta ei viedä mahdollisuutta tyydyttää omia tarpeitaan. *Vihervuoren* mukaan ympäristövastuulla oikeudellisena käsitteenä voidaan tarkoittaa sellaisia ympäristöön vaikuttavan toiminnan kielteisiä seurauksia, joita toiminnan oikeudenvastaisuuden tai oikeusjärjestyksen osoittaman haitallisuuden johdosta aiheutuu toimijalle itselleen tai jollekin muulle taholle. Tärkeimmät näistä ovat vahingonkorvaus- ja rikosoikeudellinen vastuu sekä hallintopakon kohteeksi joutuminen.¹⁰¹ Hallinnolliset ja taloudelliset keinot ovat kuitenkin ensisijaisia rikosoikeuteen nähden. Rikosoikeuden menetelmin pilaantuneen ympäristön tila ei palaa ennalleen.¹⁰²

Vaikka rikosoikeutta pidetään myös sen perusoikeuksia rajoittavan luonteen vuoksi viimesijaisena keinona, *ultima rationa*, vaikuttaa se myös ennalta käsin. Ympäristörikosten rangaistukset ja seuraamukset kuten konfiskaatio turvaavat ennakoita yleistä ympäristönsuojeluetua eivätkä ainoastaan aseta rajoja ympäristövastuun rikkomiselle. Rikosoikeus toimii siis ympäristöoikeudellisena sääntelykeinona ja sen *ympäristöpoliittinen merkitys* tulee esille kenties parhaiten juuri aiheuttamansa pelotevaikutuksen välityksellä johtuen nimenomaan siitä, että tapahtunutta ympäristötuhoa ei sen avulla voida ennallistaa. Rikosoikeuden keinot sijoittuvat sääntelykeinopyramidin huipulle. Niitä käytetään harvoin, mutta puuttuminen on voimakasta.¹⁰³

Ympäristörikossäännökset on tarkoitettu suojaamaan sellaisia yhteisöllisiä *oikeushyviä* kuin vesi, ilma ja maaperä. Luontoympäristön ohella suojataan myös rakennettua ympäristöä. Ympäristöarvoja kuten luonnon monimuotoisuutta suojataan myös itseisarvoina ja välillistä suojaa saavat esimerkiksi ihmisten terveys ja hyvinvointi sekä tulevien sukupolvien oikeudet

¹⁰⁰ Ks. *Kokko 2017*, s. 62-64.

¹⁰¹ Ks. *Vihervuori 2013*, VIII.1 luku.

¹⁰² Ks. *HE 94/1993 vp*, s. 177-178.

¹⁰³ Ks. *Kokko 2017*, s. 368-369 ja *Hollo 2009*, s. 536.

puhtaaseen elinympäristöön.¹⁰⁴ Vastaavaa ympäristön käsitteestä lähtevää kokonaisvaltaista sääntelyä ei kuitenkaan aina ole niissä ympäristölaeissa, joiden vastaisista teoista on kysymys. Ympäristön pilaamista sellaisenaan kieltävää lainsäädäntöä ei Suomessa ole, vaan *sektorilaeissa* kielletään esimerkiksi maan, vesien, ilman tai terveyden pilaaminen. Rangaistuksen määrääminen edellyttää näyttöä siitä, että tiettyä käyttäytymisnormia on rikottu. Tuomioistuimien ei voi ainoastaan kokonaisvaltaisesti arvioida, onko ympäristöä turmeltu yleisten oikeusperiaatteiden valossa. Käytännössä rangaistusta ei siis tuomita ympäristöä pilaavastakaan toiminnasta, jos siihen on sektorilainsäädännön nojalla annettu lupa. Ympäristörikossääntelyllä pyritään estämään ympäristön pilaantumista, mutta kaikki ympäristöä kuormittava toiminta ei kuitenkaan ole lain vastaista. Kielletyn ja sallitun ympäristöarvojen vaarantamisen raja vedetään ympäristölupajärjestelmän avulla. Rikossäännösten alisteisuutta hallintonormeille kutsutaan niiden hallintoliitännäisyydeksi tai *hallintoaksessorisuudeksi*. Ympäristörikossäännösten tulkinnassa aineellisella ympäristörikossääntelyllä ja sen taustalla vaikuttavilla tavoitteilla on suuri merkitys.¹⁰⁵

Ympäristörikoksia ja –rikkomuksia koskevan sääntelyn ymmärtämiseksi on siten tunnettava myös *ympäristöllisiä lupia koskevan järjestelmän toimintaperiaate*. Ympäristöön vaikuttavien hankkeiden sääntelyssä keskeisessä asemassa ovat nimittäin erilaiset ennakkovalvonnan järjestelmät. Lupamenettelyssä asetetaan toiminnanharjoittajan ilmoituksen ja suunnitelmien pohjalta ennakoita konkreettisia toimintavelvoitteita ja rajoituksia. Nämä yksittäistapaukselliset määräykset pohjautuvat kyseistä hanketta koskevaan sääntelyyn. Hallintoluvassa yleisten normien vaatimukset täsmentyvät yksittäistä hanketta koskeviksi. Luvan tarkoituksena on mahdollistaa viranomaisten ennakkovalvonta ja varmistaa toiminnan norminmukaisuus, estää korjaamattomien vahinkojen syntyminen sekä mahdollistaa vaikutusten arviointi ja kansalaisten kuuleminen. Lupa sisältää

¹⁰⁴ Nuotio 2018, II.35 luku.

¹⁰⁵ Ks. Hollo 2009, s. 535–536, Kokko 2017, s. 18–19, Korkka 2015, s. 279–280, Nissinen 2003, s. 633–634 ja Nuotio 2018, II.35 luku. Kun tyylipuhdas vankeusuhkaisten tekojen sisällyttäminen rikoslakiin edellyttäisi täydellisiä tunnusmerkistöjen teonkuvauksia, on RL 48 luvussa päädytty siis erilaiseen sääntelytekniikkaan. Kyseessä on *osittainen blankotekniikka* eli rangaistusuhkaisen toiminnan tarkempi sisältö on rikoslain ulkopuolella. Ympäristörikoksia koskeva sääntely yhdistää ympäristölaeissa ja niiden nojalla annetuissa määräyksissä ja lupaehtoissa sijaitseviin käyttäytymisnormeihin tunnusmerkistöt ja oikeusseuraamukset. Mikäli toimintaan on asianmukaiset luvat ja lupaehtojen sekä ympäristölainsäädännön yleisten velvoitteiden rajoissa myös pysytään, ei ympäristölle haitallinenkaan toiminta silti ole lähtökohtaisesti rangaistavaa.

toiminnanharjoittajaa suojaavan oletettaman toiminnan lainmukaisuudesta, mikä sulkee siis lähtökohtaisesti pois hallintopakon ja rangaistusvastuun käyttämisen.¹⁰⁶

Keskeinen ympäristöllinen lupa on ympäristönsuojelulain mukainen *ympäristölupa*.¹⁰⁷ YSL 27 §:n mukaan tietynkaltaiseen ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavaan toimintaan on oltava lupa. Lupaa edellyttävät niin kutsutut direktiivilaitokset on listattu YSL:n liitteessä 1. Sellainen on esimerkiksi teollisuuslaitos, jossa valmistetaan paperia tai kartonkia yli 20 tonnia vuorokaudessa.¹⁰⁸ Lupaharkinnan perusteista säädetään YSL 48 §:ssa. Lupa on myönnettävä, jos YSL:n, jätelain (646/2011, JäteL) ja luonnonsuojelulain (1096/1996, LSL) edellytykset täyttyvät. Ympäristöluvassa on YSL 52 §:n mukaan annettava ympäristöhaittojen ehkäisemiseksi tarpeelliset määräykset. Lupamääräyksiä annetaan päästöistä ja niiden raja-arvoista sekä muista toimista, joilla vähennetään ympäristön pilaantumisen vaaraa. Tuotantomääriin puututaan ainoastaan toissijaisesti, jos ilman niiden rajoittamista ei päästä tyydyttävään lopputulokseen.¹⁰⁹

Myös eräissä muissa ympäristöoikeuden sektorilaeissa edellytetään tiettyjen toimintojen yhteydessä toiminnanharjoittajan hakevan niille luvan. Esimerkiksi maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999, MRL) 125 §:n mukaan rakennuksen rakentamiseen on oltava

¹⁰⁶ *Kuusiniemi 2013*, luvut I.1 ja I.2.

¹⁰⁷ YSL 2 §:n mukaan lakia sovelletaan teolliseen ja muuhun toimintaa, josta aiheutuu tai saattaa aiheutua ympäristön pilaantumista sekä toimintaan, jossa syntyy jätettä ja jätteen käsittelyyn.

¹⁰⁸ Direktiivilaitosten ohella ympäristölupa on YSL 27–28 §:n mukaan oltava myös tiettyihin toimintoihin, joihin saattaa liittyä pohjavesialueen pilaantumisen vaaraa, jätevesien johtamista aiheutuvaa pilaantumista, kohtuutonta rasiutusta naapurille tai vesistön pilaantumista silloin, kun hankkeelle ei tarvita vesitalouslupaa.

¹⁰⁹ Ympäristöluvassa tarpeesta, lupaharkinnasta ja lupamääräyksistä ks. *HE 214/2013 vp*, s. 101–103 ja s. 110–113 sekä *Kokko 2017*, s. 321–326.

YSL 49 §:n mukaan *ympäristöluvassa myöntäminen edellyttää, ettei* toiminnasta aiheudu asetettavat lupamääräykset ja toiminnan sijoituspaikka huomioon ottaen yksinään tai yhdessä muiden toimintojen kanssa terveyshaittaa, merkittävää muuta ympäristöä pilaavaa seurausta tai sen vaaraa, maaperää, pohjavettä tai merta pilaavaa kiellettyä seurausta, erityisten luonnonolosuhteiden huonontumista taikka vedenhankinnan tai yleiseltä kannalta tärkeän muun käyttömahdollisuuden vaarantumista toiminnan vaikutusalueella, eräistä naapurisuhteista annetun lain 17 §:n 1 momentissa tarkoitettua kohtuutonta rasiutusta tai olennaista heikennystä eräisiin saamelaisille turvattuihin oikeuksiin.

YSL 52 §:n mukaan *ympäristöluvassa on annettava tarpeelliset määräykset* päästöistä, päästöraja-arvoista, päästöjen ehkäisemisestä ja rajoittamisesta sekä päästöpaikan sijainnista, maaperän ja pohjavesien pilaantumisen ehkäisemisestä, jätteistä sekä niiden määrän ja haitallisuuden vähentämisestä, toimista häiriö- ja muissa poikkeuksellisissa tilanteissa, toiminnan lopettamisen jälkeisestä alueen kunnostamisesta ja päästöjen ehkäisemisestä sekä muista toiminnan lopettamisen jälkeisistä toimista sekä muista toimista, joilla ehkäistään tai vähennetään ympäristön pilaantumista tai sen vaaraa. Ympäristöhaittojen ehkäisemiseksi voidaan toissijaisesti antaa myös määräyksiä tuotantomäärästä, -energiasta sekä tuotannosta käytettävästä ravinnosta. Lupamääräysten antaminen perustuu kokonaisvaltaiselle harkinnalle ja niiden tulee perustua parhaaseen käytökelpoiseen tekniikkaan, joka on teknisesti ja taloudellisesti toteutettavissa.

rakennuslupa ja maa-aineslain (555/1981, MaL) 4 §:n mukaan kyseisessä laissa tarkoitettuun aineiden ottamiseen on saatava lupa. Vesitaloushankkeet puolestaan ovat vesilain (587/2011, VL) mukaan laajasti luvanvaraisia (VL 3:2). Hankkeen luvanvaraisuus ja luvan myöntämisedellytykset ratkeavat viime kädessä hankkeen vaikutusten perusteella.¹¹⁰

Lupamääräysten noudattamatta jättäminen voi tulla rangaistavaksi ensinnäkin *sen lain nojalla, jonka perusteella lupa on myönnetty*. Vähäisemmät yleistä ympäristönsuojeluetua loukkaavat rikkomukset on sanktioitu eri ympäristölaeissaan, mutta sääntely on yleensä toissijaista rikoslakiin nähden.¹¹¹ Rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn menettämisen kannalta nämä sektorilakien rikkomukset eivät kuitenkaan ole mitenkään vähämerkityksellisempää menettelyä. Hovioikeuskäytännössä on laiminlyönnistä noudattaa asfalttiasemalle myönnettyä ympäristölupaa tuomittu henkilövästääjat vanhan ympäristönsuojelulain (86/2000, VYSL) 116 §:n rikkomisesta sakkoihin. Yhtiö, jonka toiminnasta tapauksessa oli kyse, tuomittiin lisäksi menettämään valtiolle rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä yli kolme miljoonaa euroa. Rikoslain ympäristön turmelemista koskeva sääntely ei tapauksessa soveltunut, koska vastaajien menettely ei ollut ollut omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista tai muuta vastaavaa haitallista muuttumista.¹¹²

Varsinaisia vakavampia ympäristörikoksia koskeva sääntely on *RL 48 luvussa*, jonka perusrikos on ympäristön turmeleminen (RL 48:1). Ympäristön turmeleminen voi tapahtua monin eri tavoin ja pykälän 1 momentissa tekotavat on jaoteltu seitsemään eri kohtaan.¹¹³ Tämän tutkimuksen kannalta merkityksellinen on etenkin momentin ensimmäinen kohta, jonka mukaan

¹¹⁰ Ks. *HE 277/2009 vp*, s. 26. *Vesitaloushankkeella* tarkoitetaan VL 3:1.1:n 9 kohdan mukaan vesi- tai maa-alueella toteutettavaa toimenpidettä tai rakennelman käyttämistä, joka voi vaikuttaa pinta- tai pohjaveteen, vesiympäristöön, vesitalouteen tai vesialueen käyttöön. VL 3:3:n mukaan tietyille vesitaloushankkeille on kuitenkin aina oltava lupaviranomaisen lupa. Luvan myöntämisen yleiset edellytykset on määritelty VL 3:4:ssä.

¹¹¹ Esimerkiksi ympäristönsuojelulain rikkomisesta tuomitaan sakkoon, jollei teosta muualla säädetä ankarampaa rangaistusta. YSL:n rikkomiseen voi syyllistyä esimerkiksi laiminlyömällä jonkin useista laissa säädettyistä ilmoitusvelvollisuuksista.

¹¹² *Helsingin hovioikeus (HelHO) 11.4.2017*, Nro 17/114980, Dnro R 15/2177.

¹¹³ Kriminisoitua on tiettyjen EU-säädösten ja tiettyjen YSL:n ja Jätel:n loukkaaminen, jätehuoltoa ja jätteiden kansainvälistä käsittelyä koskevien säännösten rikkominen, tiettyjen aineiden maasta vieminen ja maahan tuominen, tiettyjen muuntogeenisten aineiden maasta vieminen sekä eräiden aluskierrätystä koskevien velvoitteiden laiminlyöminen. Ks. tarkemmin *Nuotio 2018*, II.35 luku.

[j]oka tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta

1) saattaa, päästää tai jättää ympäristöön esineen, ainetta, säteilyä tai muuta sellaista lain tai sen nojalla annetun säännöksen taikka yleisen tai yksittäistapausta koskevan määräyksen vastaisesti taikka ilman laissa edellytettyä lupaa tai lupaehtojen vastaisesti,

[...]

siten, että teko on omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista, muuta vastaavaa ympäristön haitallista muuttumista tai roskaantumista taikka vaaraa terveydelle, on tuomittava *ympäristön turmelemisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Tunnusmerkistön täytyminen edellyttää teon olevan omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista. Kyseessä on *abstrakti vaarantaminen* eli näyttöä todellisesta vaaratilanteesta ei edellytetä, mutta vakavasti otettava mahdollisuus vahingon syntymiselle on kuitenkin oltava olemassa. Abstraktin vaarantamisen ulottuvuutta rajaa se, että ympäristöön on tosiasiallisesti päädyttävä joko aktiivisen tekemisen tai sitten laiminlyönnin seurauksena esine, ainetta, säteilyä tai muuta sellaista, jotta tunnusmerkistö täyttyy.¹¹⁴

Ympäristöluvan ja tunnusmerkistön täyttymisen suhdetta avaa havainnollisella tavalla edellä mainittu Helsingin hovioikeuden ratkaisu vuodelta 2017.¹¹⁵

Tapauksessa yhtiöllä oli VYSL:n mukainen ympäristölupa käyttää asfalttiasemallaan jäteasfalttimursketta uuden asfaltin valmistuksessa 20 000 tonnia vuodessa. Määrä oli kuitenkin ylitetty noin kymmenkertaisesti ja hovioikeus katsoi, että asfalttiaseman toiminnassa oli laiminlyömällä noudattaa ympäristöluvan määräyksiä saatettu ympäristöön asfaltin valmistamisesta aiheutuvaa pölyä ympäristöluvan vastaisesti. Lupaviranomaisen toimesta hallinnollisessa menettelyssä suoritettu arvio toiminnan ympäristölle aiheuttamasta vaarasta ei kuitenkaan ollut sellainen yksittäistä syytteenalaista tekoa koskeva arvio, jonka perusteella vaarantamisrikos voitaisiin suoraan lukea vastaajien syyksi.

Tapauksessa katsottiin selvitettyksi, että jäteasfaltin käyttämisestä yli sallitun määrän ei ollut aiheutunut enemmän pölyä kuin olisi aiheutunut uuden kiviaineksen käyttämisestä.

¹¹⁴ Ks. *Korkka 2015*, s. 281–282 ja *Nuotio 2018*, II.35 luku, jonka mukaan *päästämisellä* viitataan päästöihin eli teollisuuden tuotantoprosesseissa syntyvien aineiden kulkeutumiseen ympäristöön. *Saattaminen* on oletusarvoisesti aktiivista toimintaa, kun taas *jättämisellä* viitataan tekijän velvollisuuteen poistaa jo ympäristössä oleva aine.

¹¹⁵ *HelHO 11.4.2017*, Nro 17/114980, Dnro R 15/2177.

Näyttämättä oli siten jäänyt, että ympäristöluvan ylittäminen olisi ollut omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista, muuta vastaavaa ympäristön haitallista muuttumista tai roskaantumista taikka vaaraa terveydelle. Syyte RL 48:3:n mukaisesta ympäristörikkomuksesta hylättiin. Vastaajat tuomittiin kuitenkin luvan ylityksen johdosta sakkoon.

Tutkimuksessa tarkastellun oikeuskäytännön valossa merkityksellinen lainkohta on myös ympäristön turmelemista koskevan RL 48 luvun 1 §:n 3 momentti, jonka mukaan

[y]mpäristön turmelemisesta tuomitaan myös se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta ryhtyy muuten kuin 1 momentissa tarkoitetulla tavalla muuttamaan ympäristöä vastoin

1) maankäyttö- ja rakennuslakia (132/1999),

2) vesilakia (587/2011),

3) maa-aineslakia (555/1981),

4) Saimaan ja Vuoksen juoksutussääntöä taikka

5) näiden nojalla annettua säännöstä, yleistä tai yksittäistapausta koskevaa määräystä taikka kaavaa tai lupaa

siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vakavuudeltaan ympäristön pilaantumiseen rinnastettavaa muuttumista.

Kyseeseen voi tulla esimerkiksi maa-aineslain mukaisen aineiden ottamiseen saatavan luvan sekä muiden lain säännösten vastainen menettely. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2019:52 oli osittain kyse siitä, että yhtiön omistamalla soranottoalueella oli otettu maa-aineksia maa-ainesluvan mukaisen ottotason alapuolelta sekä myös luvanmukaisen kaivurajan ulkopuolelta yhteensä 32 500 kuutiometriä. Hovioikeuskäytännössä eräässä tapauksessa maa-aineslupa oli ylitetty ja ympäristön pilaamisen rinnastettavaa muuttumista aiheutettu niin ikään ottamalla soraa sallitun alueen ulkopuolelta.¹¹⁶ Rikossäännös sai täsmällisen sisältönsä MaL 3 §:sta, jonka mukaan maa-aineksia ei saa ottaa niin, että siitä aiheutuu kauniin maisemakuvan turmeltumista. Soranoton kohteena olleen harjukummun profiili oli tapauksessa muuttunut niin merkittäväällä tavalla, että kyseessä oli vakavuudeltaan ympäristön pilaantumiseen rinnastettava muutos.

¹¹⁶ *HelHO 13.12.2017*, Nro 17/150511, Dnro R 16/1268.

Törkeästä ympäristön turmelemisesta säädetään RL 48:2:ssa ja ympäristörikkomuksesta 48:3:ssa. Ympäristön turmelemisen *kvalifioitu ja privilegioitu tekomuoto* tuottavat rikoshyötyä lähtökohtaisesti samalla mekanismilla kuin perusmuotoinenkin teko, joten niitä ei erikseen tässä käsitellä. Ympäristörikkomuksen osalta on kuitenkin syytä nostaa esille sen kolmas momentti, jonka mukaan

[y]mpäristörikkomuksesta tuomitaan niin ikään se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta laiminlyö ympäristönsuojelulain 27–29 §:ssä tarkoitetun velvollisuuden hakea ympäristölupaa, jollei teko ole ympäristön turmelemisena rangaistava.

Mikäli toiminta on luvanvaraista, on *ympäristöluvan hakematta jättäminen* näin ollen kriminalisoitu myös siinä tapauksessa, että siitä ei aiheudu ympäristöpäästöä. Taustalla vaikuttaa kuitenkin samanlainen vaarantamisajattelu. Toimintaan, josta aiheutuu ympäristön pilaantumisen vaaraa, on oltava ympäristölupa, jotta ympäristöviranomaisen voi sitä valvoa. Ympäristörikosten lisäksi lupajärjestelmä määrittää pitkälle myös sen, milloin ympäristörikkoksen katsotaan tuottaneen menetettäväksi tuomittavaa taloudellista hyötyä. Mikäli toiminnalla on ympäristölupa, on rikoshyötyä liiketoiminnan tuotto tai säästö ainoastaan luvan ylittävältä osin. Jos toiminnalla taas ei ole lainkaan lupaa, tulee vielä erikseen arvioitavaksi, onko siitä aiheutunut päästö tai ympäristöä muutoin muutettu siinä mielessä, että teosta on ollut omiaan aiheutumaan ympäristön pilaantumista. Jos näin ei ole, ei ympäristörikkomuksena rangaistava toiminta ole välttämättä tuottanut konfiskoitavaa hyötyä muutoin kuin luvan hakemisesta säästyneinä kustannuksina.¹¹⁷

Ympäristörikkoksia koskeva sääntely lähtee siis liikkeelle erilaisista lähtökohdista kuin menettämisseuraamuksia koskeva. Ensimmäisen välityksellä pyritään suojaamaan luontoon ja ympäristöön liittyviä oikeushyviä, kun jälkimmäisen ensisijainen tarkoitus on varmistaa, että rikos ei kannata. Molemmat järjestelmät ovat kuitenkin jälkikäteisiä ympäristövastuuta toteuttavia ohjauskeinoja, joiden ympäristöpoliittinen merkitys tulee esille niiden aiheuttaman pelotevaikutuksen välityksellä. Ympäristörikkoksia koskevan sääntelyn taustalla vaikuttaa lisäksi ympäristöllisten lupien järjestelmä. Rikoslain 48 luvun kriminalisoinnit saavat tarkemman sisältönsä etenkin ympäristönsuojelulain mukaisen

¹¹⁷ Ks. *Korkka 2015*, s. 279 ja 282–283 jonka mukaan luvan hakematta jättäminen ei ole välttämättä juridisesti relevantissa syy-yhteydessä liiketoiminnan tuottamaan hyötyyn, mikäli ainetta ei ole päästetty ympäristöön eikä pilaantumisen vaaraa päässyt syntymään.

ympäristölupajärjestelmän välityksellä. Viimeaikaisen ylimpien oikeusasteiden käytännön valossa myös maa-aineslain mukaista lupaa on usein rikottu. Rikosvastuun toteutumisen kannalta kyse ei silti ole pelkästään toiminnalla olevan luvan määräysten tarkastelusta. Rikoslaki edellyttää myös tahallisesti tai törkeän huolimattomasti aiheutettua päästöä. Toiminnan on lisäksi tullut olla omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista tai muuta vastaavaa ympäristön haitallista muutosta. Huomioon on viimein otettava myös ympäristöoikeuden eri sektorilakien sisältämät yleiset periaatteet, velvollisuudet ja yleiskiellot.

3 Ympäristörikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn määrittäminen

3.1 Menettämisseuraamuksen kohteena olevan hyödyn määrittäminen

3.1.1 Taloudellinen hyöty

Rikoslain (39/1889, RL) 10 luvun 2 §:n mukaan menetettäväksi on tuomittava rikoksen tuottama taloudellinen hyöty. Käsitettä ”*taloudellinen*” ei laissa sen tarkemmin määritellä, mutta sille on kuitenkin paikannettavissa vakiintunut sisältö. Konfiskaatiodirektiivin 2 artiklan mukaan rikoshyödyllä tarkoitetaan *rikoksen välittömästi tai välillisesti tuottamaa taloudellista hyötyä*.¹¹⁸ Se voi muodostua mistä tahansa omaisuudesta, myös muunnettuna tai uudelleen sijoitettuna. Omaisuudella direktiivissä tarkoitetaan *kaikkea aineellista ja aineetonta omaisuutta*. Sellaista voi olla erityisesti irtain tai kiinteä omaisuus sekä oikeudelliset asiakirjat ja välineet, joilla oikeus tällaiseen omaisuuteen todistetaan. Menetettäväksi voidaan tuomita myös *hyödyn arvo*. Vastaavasti konfiskaatiouudistuksen esitöiden mukaan taloudellisena hyötynä on pidetty rahan lisäksi myös sellaista esinettä tai omaisuutta, jolla on rahallista arvoa.¹¹⁹ Taloudelliseen hyötyyn sisältyy myös rikoksella saavutettu *säästö* sekä rikoksen suorittamisesta saatu palkkio.¹²⁰ Kuitenkaan rikoksella saatu etuus, jolle oikeusjärjestys ei anna suojaa, ei voine olla konfiskaation kohteena, koska sellainen oikeus on mitätön ja näin vailla varallisuusarvoa.¹²¹

Joskus voi olla epäselvää, milloin saavutettu hyöty on taloudellista. Omaisuudella voi olla vain tunnearvoa ja siitä ei olisi vapailta markkinoilta saatavissa maksua, mutta lähtökohtaisesti millä tahansa esineellä on kuitenkin jonkinlainen arvo.¹²² Selvältä vaikuttaa

¹¹⁸ *Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU*.

¹¹⁹ Kiinteää omaisuutta ei erikseen rikoslaissa mainita, mutta esitöiden mukaan sekä oikeuskirjallisuudessa että –käytännössä on kiinteän omaisuuden menetettäväksi tuomitsemista pidetty mahdollisena ja oikeustila vastaa siten direktiivin laajaa määritelmää tältäkin osin. Ks. *HE 4/2016*, s. 31.

¹²⁰ *HE 80/2000 vp*, s. 21.

¹²¹ Ks. *Ailio 1964*, s. 133–134 ja *Honkasalo 1948*, s. 125, jotka mainitsevat esimerkkinä uhkapeleistä syntyneet pelivelat, luvattomasta alkoholikaupasta syntyneet saamiset ja parittajan palkat. Mikäli saatavat olisivat sellaisia, että oikeusjärjestys niitä suojaa, tulisi ne ottaa huomioon konfiskaatiolaskelmissa.

¹²² Ks. *Rautio 2006*, s. 157, jonka mukaan yksi senttikin voisi olla konfiskoitavissa, joskaan aivan mitättömän määrän takavarikoiminen ei liene järkevää. Menettämisseuraamus voidaan RL 10:10.1:n mukaan jättää tuomitsematta, jos hyöty taikka esineen tai omaisuuden arvo on vähäinen. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, ROL) 1 luvun 8 b §:n mukaan vähäisyysperusteella syyttäjä voi myös jättää menettämiskaatumuksen esittämättä.

esimerkiksi, että rikoksen tekijälleen aiheuttamalla mielihyvällä ei voi olla taloudellista arvoa. Epäselvyyttä taas voi olla tilanteessa, jossa virkamies on lahjuksen avulla saatu nopeuttamaan asian käsittelyä ja ratkaisemista. Hyötyä on saavutettu, jos lahjus on aiheuttanut ajansäästöä, mutta ajansäästölle voi olla mahdotonta arvioida taloudellista arvoa. Hovioikeuskäytännössä taloudelliseksi hyödyksi ei paritusrikoksen yhteydessä ole katsottu avunantajana toimineen entisen aviopuolison ja tämän tyttären ilmaista asumista parituksesta tuomitun entisen aviomiehen asunnossa.¹²³ Työsuojelurikoksen yhteydessä rikoksella saaduksi laittomaksi hyödyksi ei puolestaan ole katsottu pelkästään sitä, että yhtiö on pyrkinyt tai kyennyt säilyttämään hyvän maineensa markkinoilla eikä sitä, että yhtiö oli teettämiensä laittomien ylitöiden ansioista voinut ottaa enemmän toimeksiantoja ja pystynyt myös hoitamaan ne sovitulla tavalla.¹²⁴

Myös ympäristörikokset voivat tuottaa hyötyä siten, että rikoksen tuottaman hyödyn toteen näyttäminen on hankalaa. Menettely saattaa kuitenkin yleisen elämäkokemuksen perusteella olla omiaan tuottamaan taloudellista hyötyä. Kyseeseen tulee esimerkiksi puiden kaataminen merinäköalan tieltä.

Turun hovioikeuden (THO) vuonna 2018 ratkaisemassa tapauksessa vastaajat olivat kaadattaneet puita kiinteistöjensä ja meren väliseltä alueelta ilman vaadittua lupaa. Hovioikeus totesi, että merinäköala nostaa tyyppillisesti kiinteistön arvoa ja nopeuttaa myyntiaikaa. Kiinteistön arvoon vaikuttaa kuitenkin useita muitakin seikkoja ja maisemallisten arvojen vaikutus vaihtelee tapauskohtaisesti huomattavasti. Kiinteistön arvonnousu oli siten sellainen RL 10 luvun 2 §:n 2 momentissa tarkoitettu hyöty, jonka määrästä ei ollut saatavissa selvitystä tai se oli vain vaikeuksien saatavissa. Näin ollen hyöty oli arvioitava.¹²⁵

¹²³ Ks. *Viljanen 2007*, s. 67 ja *Rautio 2006*, s. 157. Tapauksessa käräjäoikeus oli todennut, että menettämiskaatimuksen tueksi ei ollut esitetty riittävää näyttöä. Se saattaakin toimia pikemmin esimerkkinä hyötykonfiskaation yhteydessä esiintyvistä näyttövaikeuksista kuin varsinaisesti taloudellisen hyödyn käsitteen epäselvyydestä.

¹²⁴ Ks. *Viljanen 2007*, s. 68.

¹²⁵ *THO 2.11.2018*, Nro 18/147794, Dnro R 18/292. Vrt. kuitenkin *Korkka 2015*, s. 290 jonka mukaan puuston kaatamista koskeneessa Helsingin hovioikeuden (HelHO) ratkaisussa vuodelta 2006 päädyttiin toiseen lopputulokseen. Menettämisseuraamusta ei tuomittu, sillä syyttäjän ei katsottu näyttäneen, että maisemaa peittävän puuston kaatamisella olisi ollut vaikutus asuntojen myyntihintaan. Tapauksessa katsottiin tosin selvitetyn, että asuntojen hinnat oli määritelty jo ennen puiden kaatamista. Ks. tapauksesta myös *Nissinen 2003*, s. 637. Maiseman muutoksen vaikutus kiinteistön arvoon on hyväksytty korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1987:57.

Käsite ”*taloudellinen*” on siis monimerkityksellinen ja se liittyy toisaalta myös seuraavassa jaksossa käsiteltävään kysymykseen siitä, milloin taloudellinen hyöty on *rikoksen tuottamaa*. ”Perinteisissä rikoksissa” taloudellisen hyödyn määrittely ei kuitenkaan vaikuttaisi olevan niinkään hankalaa. Uhrin lompakosta ryöstetty sata euroa on lisännyt tekijän varallisuutta vastaavalla määrällä ja sen toteen näyttäminen ei aiheuta ylitsepääsemättömiä ongelmia.

Suoranaisena varallisuuden lisääntymisenä ilmenneen taloudellisen hyödyn sijaan kyse voi kuitenkin olla myös rikoksella saavutetusta *säästöstä*.¹²⁶ Rikoksen johdosta varallisuusasema siis pysyy ennallaan, vaikka muussa tapauksessa se olisi heikentynyt. Kyseessä voi olla esimerkiksi omaisuutta anastettaessa vältetyt julkiset maksut tai verot, jotka ostettaessa olisivat tulleet maksettavaksi.¹²⁷ Rikoksella saavutettu säästö ilmenee erityisesti elinkeinotoiminnan rikoksissa. Ympäristörikoksen yhteydessä noudattamatta jätetyt lupaehdot voivat johtaa pienempiin tuotantokustannuksiin ja sitä kautta säästöön verrattuna lupaehtojen mukaiseen toimintaan. Syntynyt säästö tulisi tällöin tuomita menetettäväksi.¹²⁸ Rikos voi aiheuttaa säästöä myös pienentämällä kannattamattoman liiketoiminnan tappioiden määrää. Hyöty voi realisoitua vähäisempänä tappiona, eikä sen tarvitse aina konkretisoitua varsinaiseksi varallisuuden lisäykseksi.¹²⁹

Rikoksen tuottama säästö voi ilmetä esimerkiksi *työnsäästönä tai alemmina kuljetuskustannuksina*. Tämä taloudellisen hyödyn muodostumisen tapa on tyypillinen esimerkiksi jätteisiin liittyvälle laittomalle menettelylle. Kaatopaikalle on matkaa, joten jätteet dumpataan johonkin lähemmäs ja säästetään näin työvoimakustannuksissa sekä kalustossa ja sen liikuttamiseksi tarvittavan energian määrässä.

¹²⁶ *RL 10:2.1:n 5 kohdan* mukaan rikoksen tuottamalla taloudellisella hyödyllä tarkoitetaan rikoksella saadun säästön arvoa.

¹²⁷ *HE 4/2016*, s. 33 sekä *KKO 1992:119 ja KKO 2002:60*, joista ensimmäisessä toinen syytetyistä oli nauttiessaan yksin Oy Alko Ab:n myymälästä anastetut alkoholijuomat saanut rikoksellaan niiden vähittäishintoihin sisältyvien julkisten maksujen suuruisen taloudellisen hyödyn. Jälkimmäisessä tapauksessa anastetun omaisuuden arvo puolestaan ylitti arvonlisäveron osuudelta asianomistajille tuomitun vahingonkorvauksen määrän ja tuomittiin näin ollen valtiolle rikoksen hyötynä menetetyksi.

¹²⁸ *HE 80/2000 vp*, s. 21.

¹²⁹ Yhdessä tehtyjen rikosten yhteydessä hyötylaskelma tulee kuitenkin tehdä kokonaistarkastelun perusteella ja yksittäisen teon aiheuttama tappio voi vähentää muista teoista muutoin aiheutuvaa voittoa. Luvallisen toiminnan tappioita ei tulisi vähentää laittoman toiminnan vastaavista. Ks. *Viljanen 2007*, s. 69–70.

Tapauksessa *KKO 1984 // 189* yrityksen puutavarankuljetuksesta vastuussa ollut toimihenkilö oli ajattamalla ilman laillista oikeutta alueeseen puutavaraa pudotuspaikalle ja pudotuspaikalta järveen syyllistynyt vesilain vastaisesti luvattomaan puutavarankuljetukseen. Yhtiön puutavarasta sen myyjille suorittama hinta perustui osittain siihen, että puutavara kuljetettiin tiettyyn paikkaan. Sovitun purkupaikan vuokrasopimuksen päätyttyä ja uuden sopimuksen olematta vielä lainvoimainen, olisi puutavara kuitenkin tullut ajattaa toiseen purkupaikkaan, mistä olisi aiheutunut vastaajayhtiölle lisäkustannuksia ja joita se ei olisi voinut ostosopimusten perusteella puutavaran myyjiltä periä. Nämä säästyneet lisäkustannukset olivat sellaista rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä, joka voitiin tuomita valtiolle menetetyksi.

Myös ratkaisussa *KKO 2019:52* oli osaltaan kyse työnsäästöstä. Tapauksessa hyötyä ei kuitenkaan tuomittu menetettäväksi, koska vaatimuksen tueksi ei oltu esitetty laskelmia tai muutakaan näyttöä.

Syyttäjät esittivät työnsäästön syntyneen, kun kaikki kierrätyskeskukseen pitkän ajan kuluessa tuotu jäte oli käyty kerralla läpi sen sijaan, että työ olisi tehty kunkin jäte-erän saapuessa käsiteltäväksi. Korkein oikeus hyväksyi kyseisen hyödyn muodostumisen tavan mahdollisuuden, mutta hylkäsi vaatimuksen näytön puuttuessa.

Tapauksessa *KKO 1995:181* oli puolestaan kyse paperitehtaan ylittämistä lupaehtoista.

Tehtaalla oli samanaikaisesti sekä ylitetty luvassa asetetut tuotantokiintiöt että lupaehtoissa määrätyt jätevesipäästöjen kuormitusarvot. Vesioikeuden luvan ylittamisestä oli aiheutunut laitonta hyötyä yhtäältä säästyneinä puhdistamon käyttö- ja korkomenoina ja toisaalta lisätuloina paperin tuottamisesta lupamääräyksessä sallittua enemmän.

Vesirikosasioita voidaankin jaotella kahteen ryhmään luvattoman toiminnan laadun perusteella. Ensimmäisen ryhmän muodostavat lupaehtojen ylitykset tai kokonaan ilman lupaa harjoitettu toiminta ja toisen ryhmän tarpeellisten investointien välttäminen ja sitä kautta syntyvä kustannussäästö. Säästönä ilmenevää rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä voi syntyä molemmissa ryhmissä. Vesiensuojelun kannalta tarpeelliset investoinnit voivat olla esimerkiksi jätevedenpuhdistamon nykyaikaistamisesta aiheutuvia ja niistä on myös voitu antaa ympäristönsuojelulain (527/2014, YSL) tai vesilain (587/2011, VL)

mukaisessa luvassa tarkempia määräyksiä.¹³⁰ Rakennus- ja käyttökustannusten viivytttämisestä syntyy säästöä vältettyinä korkokustannuksina.¹³¹

Ympäristöllisessä luvassa asetettujen määräysten vastaisella toiminnalla saavutettu hyöty voi ilmetä vielä *säästönä raaka-ainekustannuksissa*. Jo ympäristörikostoimikunnan mietinnössä vuodelta 1973 todetaan, että jos tuotannossa käytetään ympäristölle haitallista raaka-ainetta ympäristölle sopivamman sijasta, hyöty on tällöin raaka-aineiden hintojen erotuksesta syntyvä säästö, mikäli pilaava aine on halvempaa.¹³² Konfiskaation perustavan menettelyn ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla ympäristöä pilaavaa sinänsä, kuten käy ilmi seuraavasta Helsingin hovioikeuden ratkaisusta.¹³³

¹³⁰ Mitä tahansa investointeja ei kuitenkaan toiminnanharjoittajalta voida edellyttää varsinkaan, mikäli sellaisia ei ole ympäristöllisessä luvassa edellytetty. Esimerkiksi niin kutsutussa Talvivaara-tapauksessa syyttäjät väittivät Talvivaaran saaneen rikoksella taloudellista hyötyä käänteisosmoosilaitteiston hankinnan lykkääntymisen johdosta säästyneinä kuluina ja ylimääräisen veden varastoaltaan rakentamatta jättämisestä säästyneinä kustannuksina. Syyttäjät eivät kuitenkaan esittäneet asiassa näyttöä siitä, että Talvivaara olisi ollut sille myönnetyn ympäristöluvan perusteella tai muutoinkaan velvollinen käyttämään jätevesiensä puhdistamiseen nimenomaan käänteisosmoosilaitteistoa. Käänteisosmoosilaitteiston ei myöskään osoitettu olleen tekoajankohtana vuosina 2009–2010 parasta käytettävissä olevaa tekniikkaa jätevesien puhdistamiseen teollisessa mittakaavassa, eikä se ollut kansainvälisesti yleisesti käytössä. Myöskään syyttäjien esittämän kahden miljoonan kuutiometrin suuruisen ylimääräisen veden varastoaltaan rakentamisesta kaivosalueelle ei ollut mainintoja ympäristöluvassa tai sen liiteasiakirjoissa eikä altaan rakentamista näytetty edellytetyn muutoinkaan. Perusteluissaan hovioikeus totesi, että toiminnan jatkaminen ongelmista huolimatta on sinänsä saattanut vaikuttaa esimerkiksi yhtiön osakkeiden arvoon, mutta konfiskaatiota ei sillä perusteella oltu vaadittu, joten sitä ei myöskään viran puolesta voitu tutkia. *Rovaniemen hovioikeus (RHO) 22.3.2018*, Nro 18/112404, Dnro R 16/915.

¹³¹ Karkeasti voidaan todeta, että mikäli puhdistuslaitoksen rakennusinvestointia lykättäisiin vuodella sen hinnan ollessa suuruudeltaan miljoona euroa ja laskennallisen koron ollessa 5 %, syntyisi vuoden aikana 50 000 euron suuruinen kustannussäästö, joka tulisi mahdollisen rikosvastuun toteuttamisen yhteydessä tuomita valtiolle menetetyksi. Käyttökustannuksia voi lisäksi säästyä myös tilanteessa, jossa investoinneille ei sinänsä ole tarvetta, esimerkiksi mikäli lupaehdot ylitetään käyttämällä olemassa olevaa kapasiteettia aliteholla. Tällöinkin voidaan katsoa vältetyn korkomenot. Lupamääräykset saattavat kuitenkin edellyttää, että hankkeeseen ryhtyvä toteuttaa vesiensuojelullisia investointeja, kuten järjestää jätevesien käsittelyn luvassa edellytetyllä tavalla. Toiminnanharjoittajan laiminlyödessä nämä investoinnit siirtyvät rakennus- ja käyttökustannukset tulevaisuuteen. Kun vaaditut investoinnit aikanaan toteutetaan, voidaan lupaehdojen edellyttämiin tavoitteisiin päästä useammallakin vaihtoehtoisella tavalla. Kustannuslaskelman perustaksi tulisi tällöin *Salilan* mukaan ottaa ”vesiensuojelullisesti hyväksyttävällä tavalla toteutetut tarpeelliset investoinnit realistisella rahoitus- ja rakennusaikataululla toteutettuna”. Tilannetta arvioitaessa merkityksellinen on se ajankohta, jona investoinnit olisi pitänyt suorittaa. Hyöty määritetään siis suhteessa siihen lailliseen toimintavaihtoehtoon, joka aikanaan olisi tullut valita. Ks. *Salila 1997*, s. 1234–1236. Puhdistus- energia- ja kemikaalikustannuksia oli säästynyt esimerkiksi *Vaasan hovioikeuden (VaHO)* ratkaisemassa tapauksessa 23.11.2016, Nro 16/148815, Dnro R 16/234, jossa kunnan jätevesiä oli johdettu puhdistamon ohi suuria määriä suoraan Eurajokeen. Menettelyllä oli samalla vältytty puhdistamon kapasiteetin lisäämisen edellyttämiltä investointikustannuksilta. Ohijuoksutuksia koskevat mittaukset eivät olleet siirtyneet raportointijärjestelmään, joten hyöty jouduttiin tapauksessa arvioimaan.

¹³² Ks. *Ympäristörikostoimikunta 1973*, s. 150.

¹³³ *HelHO 11.4.2017*, Nro 17/114980, Dnro R 15/2177.

Tapauksessa vastaajat tuomittiin vanhan ympäristönsuojelulain (86/2000, VYSL) rikkomisesta. Yhtiölle oli myönnetty kyseisen lain nojalla ympäristölupa asfaltin valmistamiseen. Luvan mukainen eri asfalttilaatuojen valmistuksessa käytettävän jäteasfaltin enimmäismäärä oli ylitetty toiminnassa noin kymmenkertaisesti. Luvan ylittävä jäteasfaltin käyttäminen ei kuitenkaan ollut ollut omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista tai muuta vastaavaa haitallista seurausta, joten syyte ympäristörikkomuksesta hylättiin. Rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä tuomittiin silti menetettäväksi ympäristöluvan mukaisen raaka-aineen ja jäteasfaltin hinnanero säästyneinä kustannuksina.¹³⁴

Rikosoikeudessa vaikuttaisi siis kaiken kaikkiaan omaksutun varsin laaja ja useimmiten sisällöltään selkeä taloudellisen hyödyn määritelmä. Epäselviltä tilanteilta ei aina kuitenkaan voida välttyä. Työsuojelu- tai ympäristörikkomuksen yhteydessä oikeudenvastaisen teon aiheuttama hyöty voi ilmetä esimerkiksi mahdollisuutena ottaa lisää toimeksiantoja tai alempien tuotantokustannusten johdosta voittoa tarjouskilpailu ja sitä kautta laajentaa yritystoimintaa ja saada kilpailuetua. Luvattomasti puita kaatamalla voidaan avata tontille merinäköala. Lainvastainen toiminta on kuvatus kaltaisissa tilanteissa selvästi tuottanut taloudellista hyötyä.¹³⁵ Ongelma ei olekaan välttämättä siinä, etteikö *taloudellista hyötyä* olisi syntynyt. Sen sijaan *hyödyn toteen näyttäminen* saattaa osoittautua haastavaksi.¹³⁶ Seuraavassa jaksossa tarkastellaan lähemmin kysymystä siitä, milloin taloudellinen hyöty katsotaan nimenomaan *rikoksen* tuottamaksi konfiskaatiota koskevan sääntelyn tarkoittamalla tavalla.

3.1.2 Rikoksen tuottama hyöty

Rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn määritelmä vaikuttaisi siis olevan melko laaja ja ympäristörikkomosten yhteydessä tulkinnallisesti suhteellisen ongelmaton, varsinkin kun rikoslaki nykyisin nimenomaisesti mainitsee hyödyn käsittävän myös rikoksella saavutetun säästön. Rikoshyödyn määrittämisen keskeisiin kysymyksiin kuuluu toisaalta, *milloin hyöty on nimenomaan rikoksen tuottamaa?* RL 10:2:n mukaan rikoksen tuottamalla taloudellisella hyödyllä tarkoitetaan rikoksella välittömästi saatua omaisuutta tai sen sijaan tullutta

¹³⁴ Tapauksessa on omaksuttu kyseenalainen menettämisseuraamuksen tarkemman määrän määrittämisen tapa. Siihen palataan tutkimuksen kuluvehennyksiä koskevassa alaluvussa 3.1.3.

¹³⁵ Elinkeino toiminta onkin toimintaympäristönä omiaan tuottamaan taloudellista hyötyä. Ks. *KKO 2018:14*, perusteluiden 18 kappale.

¹³⁶ Näyttövaikeuksista luvattoman puiden kaadon yhteydessä ks. *Nissinen 2003*, s. 637.

omaisuutta sekä näiden tuottoa, edellä mainittujen omaisuuden ja tuoton arvoa ja vielä rikoksella saadun säästön arvoa. Lainkohdan sanamuoto ei vielä kaikilta osin avaa sitä, *mitä välittömästi rikoksella saadulla omaisuudella tarkoitetaan tai kuinka läheistä yhteyttä hyödyttä ja rikokselta edellytetään*, jotta kyseessä olisi rikoksen välittömästi tuottama omaisuus. Niin ikään rikoksella saadun säästön tarkempi sisältö täytyy paikantaa lakitekstin ulkopuolelta.

Esitöiden mukaan menetettäväksi on tarkoitettu vain todellinen nettohyöty, jollaista on esimerkiksi laittomassa alkoholikaupassa myyntihinnan ja alkoholiliikkeestä ostetun tuotteen hankintahinnan erotus.¹³⁷ Aiheutunut rikoshyöty on luonteeltaan *suora*.¹³⁸ Hyötyä on alkoholin myyntihinta, joka on saavutettu suoraan tunnusmerkistön täyttävällä teolla ja josta on voitu vähentää tiettyjä rikokseen liittyviä eriä, kuten tässä tapauksessa alkoholin hankintahinta. Oikeuskirjallisuudessa ja –käytännössä vakiintuneeksi lähtökohdaksi on ymmärrettävästi muodostunutkin hyödyn *välittömyyden* vaatimus. Hyöty siis seuraa suoraan teosta sen toteuttaessa rikoksen tunnusmerkistön, riippumatta tunnusmerkistön ulkopuolisista seikoista.¹³⁹ Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi varkaus, kavallus, kätkemisrikos, petos ja maksuvälinepetos.¹⁴⁰ Mikäli anastaa toisen hallusta 100 euroa, on rikos tuottanut hyötyä kyseisen 100 euron verran. Kyseessä voi olla esimerkiksi varkausrikos, kuten oli tapauksessa KKO 2002:60, jossa A oli anastamalla omaisuuden saanut sen vastikkeetta ja siten saanut itselleen omaisuuden arvoa vastaavan hyödyn.

Välillisellä hyödyllä tarkoitettiin ennen vuonna 2016 konfiskaatiodirektiivin johdosta lakiin otettua tarkempaa määritelmää yleensä välittömän hyödyn sijaan tullutta omaisuutta, joka ei lähtökohtaisesti ollut konfiskoitavissa.¹⁴¹ Kuitenkin jo vuoden 2000 konfiskaatiouudistuksen esitöiden mukaan menetettäväksi voitiin tuomita sellainen hyödyn

¹³⁷ HE 80/2000 vp, s. 21. Alkoholin hankinnasta aiheutunut kustannus ei johdu rikollisesta toiminnasta sinänsä, joten se on vähennykelpoinen. Vähennyksenä ei kuitenkaan voida ottaa huomioon rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuvia kustannuksia, kuten tiirikan valmistamiskustannuksia tai huumausaineiden valmistamisessa tarvittavien kemikaalien ostohintaa.

¹³⁸ Ks. HE 80/2000 vp, s. 21 ja Viljanen 2007, s. 77.

¹³⁹ Ks. Korkka 2015, s. 85, Viljanen 2007, s. 80 ja Ailio 1964, s. 129. Vrt. Rautio 2006, s. 162, joka erottelee välittömän ja välillisen hyödyn rikosentekohetkellä aiheutuneen varallisuudenlisäyksen perusteella ja Matningsdal 1987, s. 176–177, jonka mukaan hyöty on puolestaan välitöntä, kun teko on ollut riittävä hyödyn saamiseksi ja välillistä, kun rikoksen jälkeen on suoritettu muita toimia ennen hyödyn saavuttamista.

¹⁴⁰ Helsingin hovioikeuspiiri 2009, s. 10–11.

¹⁴¹ HE 4/2016 vp, s. 4.

arvon nousu tai tuotto, joka on vaikeuksitta selvitettävissä.¹⁴² Rikoshyötyä on lisäksi voitu pyrkiä häivyttämään erilaisin rikosteon jälkeisin laillisin toimin. Varhaisemmin kirjallisuudessa katsottiin, että mikäli rikoksella saatu esine on vaihdettu toiseen, konfiskaatio ei enää ulottuisi tähän tilalle tulleeeseen.¹⁴³ Menetetyksi on kuitenkin voitu tuomita esineen sijasta sen arvo, mikä on vähentänyt jaottelun merkitystä. Surrogaattiproblematiikka on menettänyt edelleen merkitystään, kun lakiin on otettu maininta myös rikoshyödyn sijaan tulleen omaisuuden takavarikoinnista.

Nykyisin rikoshyödyllä tarkoitetaan konfiskaatiodirektiivin 2 artiklan mukaan *rikoksen välittömästi tai välillisesti tuottamaa taloudellista etua* ja vaatimus rikoksella saadun omaisuuden tuoton takavarikoimisesta on siis kirjattu suoraan rikoslakiin. Lisäksi mitään ehdotonta välittömyysvaatimusta ei ole säädetty ja konfiskoitavaa hyötyä ei ole sidottu rikokseen siten, että hyödyn olisi johduttava nimenomaan tunnusmerkistön täyttymisestä.¹⁴⁴ Hyödyn määrään tai laatuun on siis voinut vaikuttaa rikosteon ohella muitakin, rikoksen jälkeisiä seikkoja. Omaisuutta on voitu esimerkiksi sijoittaa uudelleen. Voidaan puhua primääri- ja sekundääriteoista.¹⁴⁵

Lisäksi laillisten, rikoksen jälkeisten tekojen vaikutus konfiskoitavaan määrään aktualisoituu myös tilanteissa, joissa ei ole kyse tuotto- tai surrogaattiproblematiikasta, eikä hyöty myöskään seuraa suoraan rikostunnusmerkistön täyttymisestä. Klassinen esimerkki välillisestä rikoksen tuottamasta hyödystä on rikoksesta saatu palkkio. Hyöty ei aiheudu rikoksesta, vaan sen *tuottaa tunnusmerkistön ulkopuolelle jäävä seikka*. Kyseessä on kuitenkin sillä tavoin selvästi rikoksen seuraus, että sen on vakiintuneesti katsottu kelpaavan konfiskaation kohteeksi.¹⁴⁶

Rikosteolla on voitu mahdollistaa *toissijaisten tekojen* avulla saavutettu varallisuuden lisääntyminen. Yhtiön toiminnassa on esimerkiksi voitu syyllistyä tiedottamisrikokseen (RL 51:5), jonka jälkeen yhtiö järjestää osakeannin, jossa osakkeen merkintähinta muodostuu

¹⁴² HE 80/2000 vp, s. 21.

¹⁴³ Ks. Viljanen 2007, s. 81.

¹⁴⁴ Sekä välitöntä että välillistä hyötyä on pidetty konfiskoitavina myös Ruotsissa ja Norjassa. Ks. Träskman 2010, s. 209 ja Matningsdal 1987, s. 176–177.

¹⁴⁵ Ks. Korkka 2015, s. 89–91.

¹⁴⁶ Ks. HE 80/2000 vp, s. 21 ja Rautio 2006, s. 162–163, jonka mukaan esimerkkejä palkkion konfiskaatiosta löytyy myös oikeuskäytännöstä.

annettujen väärin tietojen ansiosta korkeammaksi kuin se olisi ilman rikosta ollut. Saavutettu hyöty on kuitenkin siten läheisessä yhteydessä rikokseen, että menettämisseuraamus saattaa tulla kyseeseen.¹⁴⁷ Rikoksen tuottama hyöty voi ilmetä epäsuorasti siis siten, että hyödyn määrään on vaikuttanut tunnusmerkistön täyttävän rikosteen ohella muitakin seikkoja, kuten jälkikäteiset lailliset toimet.

Tässä mielessä välillistä rikoksen tuottamaa hyötyä oli syntynyt myös ratkaisussa *KKO 2004:105*.

Tapauksessa A oli anastanut Oy Veikkaus Ab:n Online -pääteeltä tulostamiaan pelitositteita jättämällä maksamatta ne pelitositteita myyneen työnantajansa kassaan. Kavalletuilla pelitositteilla saadut pelivoitot katsottiin rikoksen A:lle tuottamaksi taloudelliseksi hyödyksi, joka tuli tuomita valtiolle menetetyksi. Pelitositteiden käyttäminen pelaamiseen on sinänsä laillista toimintaa vailla yhteyttä kavallusrikoksen tunnusmerkistön täyttymiseen. Korkein oikeus kuitenkin totesi, että pelitositteiden kavaltaminen oli tapahtunut tarkoituksessa saavuttaa pelivoittoja. Kun huomioon otettiin rikoksen tarkoitus ja tekotapa, oli pelivoitot katsottava rikoksen A:lle välittömästi tuottamaksi taloudelliseksi hyödyksi, joka oli lain mukaan tuomittava valtiolle menetetyksi.

Taloudellista hyötyä ei siis syntynyt vielä anastamalla pelitositteet vaan vasta käyttämällä kupongit. Tapauksessa rikoksen tarkoituksen ja tekotavan voidaan katsoa luoneen rikoksen ja hyödyn välille sellaisen yhteyden, että välittömyyden vaatimus täyttyi.¹⁴⁸

Välillinen hyöty voi syntyä myös *rikosteen aikaisten olosuhteiden vaikutuksesta*, vaikka se ei johtuisikaan suoraan tunnusmerkistön täyttävästä toiminnasta. Kyseessä on tunnusmerkistön ulkopuolisten tekijöiden vaikutus tarkasteluun. Esimerkiksi yritystoiminnassa voidaan syyllistyä ympäristön turmelemiseen (RL 48:1). Tunnusmerkistö täyttyy lähtökohtaisesti päästämällä ympäristöön ainetta tehtaan ympäristöluvan raja-arvot

¹⁴⁷ Ks. *Korkka 2015*, s. 90–92.

¹⁴⁸ Ks. *Viljanen 2007*, s. 83–84, jonka mukaan nimenomaista hyödyn tavoittelua voidaan pitää hyötykonfiskaation ulottuvuutta laajentavana seikkana. Viljanen katsoo, että juuri pelivoittojen saamisen tarkoitus on tapauksessa tekijä, joka on luonut rikoksen ja voittojen välille välittömän yhteyden. Mikäli tekijällä ei olisi ollut tarkoituksenaan sijoittaa hyötyä saadakseen lisää voittoja, eivät myöhemmin saadut tuototkaan olisi enää rikoksen välittömästi tuottamaa hyötyä. Tulkinta olisi siis niin kutsutun luonnollisen katsantokannan mukainen. Vrt. *Korkka 2015*, s. 52–53, jonka mukaan kyseessä on nimenomaan teon objektiivinen arviointi vailla liityntää tekijän subjektiiviseen tarkoitukseen, mikä itsessään ei tuota varallisuuden lisääntymistä. Rikoshyöty tulisi määrittää teon ja olosuhteiden objektiivisen arvioinnin perusteella.

ylittävä määrä. Päästöstä ja sen abstraktista ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavasta luonteesta ei vielä seuraa hyötyä, vaan hyöty syntyy vasta liiketoiminnan harjoittamisen kontekstissa, mikä ei taas ole tunnusmerkistön täyttymisen edellytys. Yli päästörajojen tapahtuva tuotanto tuottaa kuitenkin hyötyä, joka on takavarikoitava. Välillistä se on siinä mielessä, että hyöty ei johdu tunnusmerkistön täyttävistä tekijöistä.¹⁴⁹ Liiketoiminnan yhteydessä suoritetuissa rikoksissa välitön hyöty seuraa siitä, että rikokset tehdään hyötyä tuottavassa toimintaympäristössä.¹⁵⁰

Menettämisseuraamuksiin liittyvää *syy-yhteyden* arviointia ei oikeustieteen piirissä ole viety mitenkään erityisen pitkälle, vaan kausaliteettia vaikuttaisi lähestytyn implisiittisesti esimerkiksi rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn käsitteen ja edellä käsitellyn hyödyn välittömyyden tai välillisyyden sekä esimerkiksi rikollisen ja laillisen toimintavaihtoehdon välisen valinnan tuottaman lisähyödyn tarkastelun kautta.¹⁵¹ Syy-yhteys lieneekin useimmissa tapauksissa suhteellisen yksinkertaista todeta. Anastamalla on saatu omaisuutta ja dumpaamalla roskat metsään ollaan säästyty kaatopaikkamaksuilta ja mahdollisesti kuljetuskustannuksilta. Arviointi muuttuu sitä haasteellisemmaksi, mitä monimutkaisemmasta tekokokonaisuudesta on kyse. Tämän tutkielman puitteissa ei ole mahdollista perehtyä syy-yhteyksysymyksiin tätä laajemmin. Yksityiskohtaisen syy-yhteyksianalysin tarvetta vähentää edelleen konfiskaatiodirektiivin edellyttämä rikoslain muutos, joka laajensi rikoksen tuottaman hyödyn lakiin kirjoitetun määritelmän kattamaan myös välillisen hyödyn. Kysymykset rikoksen tuottamasta taloudellisesta hyödystä ja siitä, missä laajuudessa se tulisi takavarikoida yhdistyvät harkinnassa yhdeksi kokonaisuudeksi.¹⁵²

¹⁴⁹ Ks. *Korkka 2015*, s. 92.

¹⁵⁰ Ks. *KKO 2018:14*, perusteluiden 18 kappale.

¹⁵¹ Ks. *Viljanen 2007*, s. 98–107.

¹⁵² Tarkemmin menettämisseuraamuskausaliteettia on tutkinut *Korkka*, joka jakaa syy-yhteyksiarvion kahteen tasoon, *faktiseen kausaliteettiin ja sen juridiseen relevanssiin*. Ensimmäinen on selvitettävä seurausta edeltänyt fyysinen tapahtumainkulku. Toisessa vaiheessa sitten arvioidaan, onko tapahtumainkululla juridista merkitystä. Kausaliteetti siis määritetään ikään kuin rikosvastuun esiedellytyksenä, jonka jälkeen syy-yhteyden merkitystä arvioidaan teon huolimattomuuden tai seurauksen ennalta-arvattavuuden välityksellä. *Korkka* päätyy toteamaan menettämisseuraamuksen ja rikoksen välisen faktisen syy-yhteyden vahingonkorvausoikeudessa käytettävän *NESS-testin (necessary element of sufficient set)* mukaisesti. Rikoksen on siis oltava välttämätön hyödyn syntymisen kannalta riittävässä tosiseikastossa. Riittävä on, että rikos on myötävaikuttanut seurauksen syntyyn, eikä sen tarvitse yksin selittää seurauksen syntymistä. Rikostunnusmerkistön täyttäneen teon merkitystä arvioidaan siis suhteessa siihen, olisiko tosiseikasto aikaansaanut hyödyn, vaikka tekoa ei olisi lainkaan tehty. Rikoksen merkitys saadaan selville niin, että testattavan teon tilalle ei oteta esimerkiksi laillista toimintavaihtoehtoa tai mitään muutakaan seikkaa. Mikä tahansa rikosta seuraava varallisuuden lisääntyminen ei kuitenkaan voi vaillo rajoituksia johtaa menettämisseuraamukseen. Jotta saataisiin selville, onko kyseessä

Rikoksen tuottama hyöty voidaan määritellä myös laillisen toiminnan sijaan valitun *rikollisen toimintavaihtoehdon tuottamana lisähyötynä*. Rikosteen sijaan lopputulosta tarkastellaan suhteessa lailliseen toimintaan. Lisähyötöjattelu käy ilmi esimerkiksi Ruotsin *brottsbalkenin* elinkeinotoiminnan rikoshyödyn takavarikoimista koskevasta 36:4.1:stä, jossa tarkoitettu takavarikoitava etu on se parempi taloudellinen asema, jonka elinkeinonharjoittaja on saavuttanut tekemällä rikoksen. Tämä taloudellinen etu ei kuitenkaan suoraan tarkoita samaa kuin liiketaloudellinen voitto, vaan se voi olla myös pienempi tappio tai pois jääneinä kustannuksina ilmennyt säästö. Tilanne olisi ollut erilainen, mikäli rikos olisi jäänyt tekemättä ja näin ollen olisi pitäydtytty laillisessa liiketoiminnassa.¹⁵³ Suomen rikoslaissa ei ole erikseen elinkeinotoiminnan rikoksia koskevaa lainkohtaa, mutta esimerkiksi rikoksella saavutetut kustannussäästöt on meillä perinteisesti voitu takavarikoida.¹⁵⁴ *Lisähyötymallia* on sovellettu käytännössä ja tietyissä tilanteissa se vaikuttaisi myös toimivalta. Lisähyötymallin avulla menettämisseuraamuksen lopullista määrää voidaan siis tarkastella kysymällä, kuinka paljon enemmän hyötyä on saavutettu valitsemalla rikollinen toimintavaihtoehto.

Rikoksen tuottamasta taloudellisesta hyödystä ei ollut kyse seuraavassa Helsingin hovioikeuden ratkaisussa, joka koski maa-ainesten laitonta läjitystä.¹⁵⁵

Kiinteistön omistaja oli tehnyt maisemointiurakkasopimuksen maanrakennusalan yrityksen kanssa. Sopimuksen mukaan urakoitsija sai korvauksen suorittamastaan työstä siten, että maisemoinnissa käytetyt maa-ainekset kuljetettiin kiinteistölle urakoitsijan muilta työmailta. Urakoitsija sitoutui lisäksi toimittamaan kohteeseen putki- ja rakennustarvikkeita tilaajan käyttöön 13.640 euron arvosta. Maa-ainesten levitystyö tapahtui vesilain, ympäristönsuojelulain ja jätelain (646/2011, JäteL) vastaisesti sekä ilman toiminnan edellyttämiä lupia.

Hovioikeuden perusteluiden mukaan ympäristön turmeleminen ei sellaisenaan tuota hyötyä, vaan hyöty ilmenee esimerkiksi säästyneinä kustannuksina, kun rikos on tehty

rikoksen tuottama hyöty juridisesti relevantilla tavalla, on *faktista kausaliteettia rajoitettava*. Syyn ja seurauksen suhde voi jäädä ajallisesti, paikallisesti tai asiallisesti liian etäiseksi. Hyödyn tulee olla tunnusmerkistön kannalta merkityksellistä ja sen tulee korian mukaan liittyä tunnusmerkistön keskiössä olevaan toimintakieltoon eli säännökseen *ydintarkoitukseen*. Ks. *Korkka 2015*, s. 93–148 ja NESS-testistä *Wright 1985*. Vrt. esim. *Frände 2012*, s. 77, joka käyttää kausaliteetin määrittelemiseen INUS-mallia.

¹⁵³ Ks. *Träskman 2010*, s. 209 ja *Viljanen 2007*, s. 98–99.

¹⁵⁴ Kustannussäästönä muodostuvaa taloudellista hyötyä käsiteltiin edellä luvussa 3.1.1. Ks. myös *Viljanen 2007*, s. 98–99.

¹⁵⁵ *HelHO 27.6.2018*, Nro 18/127743, Dnro R 17/1338.

hyötyä tuottavassa toimintaympäristössä. Maisemointiurakan tilaajan syyksi luettiin, että tämä oli sallinut kiinteistön käyttämisen maankaatopaikkana. Menettely ei tuottanut suoraa hyötyä, vaan hyöty seurasi maisemointiurakassa sovittujen tarvikkeiden muodossa ja oli luonteelta välillistä. Syyttäjää ei kuitenkaan ollut vedonnut menettämiskaatumuksensa tueksi muihin seikkoihin kuin teonkuvauksesta ilmeneviin ympäristön turmelemisen perustaviin seikkoihin. Syy-yhteyttä ympäristön turmelemista tarkoittavan menettelyn ja hyödyn välillä ei siten ollut. Tapauksessa on kuitenkin sinänsä selvää, että maa-ainesten läjitysten salliminen on ollut edellytyksenä hyödyn saamiselle. Toiminta on ollut selkeän pilaavaa ja sekä rikos että hyöty liittyvät samaan tekojen kokonaisuuteen. Konfiskaatio vaikuttaisi jääneen tuomitsematta lähinnä prosessuaalisin perustein.

Rikoksen tuottama hyöty johtuu siis lähtökohtaisesti suoraan tunnusmerkistön täyttymisestä. Hyötyä voivat tuottaa lisäksi tunnusmerkistön ulkopuoliset teot ja olosuhteet. Myös tämä niin sanottu välillinen hyöty voi olla tietyn edellytyksin takavarikoitavissa. Kyseessä voivat olla rikosten kanssa samanaikaiset tapahtumat ja olosuhteet. Hyötyä voi syntyä myös rikokseen nähden jälkikäteisten toissijaisten tekojen välityksellä. Molemmissa ryhmissä voi olla kyse sinänsä täysin laillisesta toiminnasta, mutta hyöty on kuitenkin sillä tavoin yhteydessä rikokseen, että se on takavarikoitava. Konfiskaation kohteena olevan omaisuuden laajuuden selvittämiseksi voi ensin esittää kysymyksen siitä, onko taloudellinen hyöty rikoksen tuottamaa, ja tämän jälkeen edetä välittömän hyödyn käsitteestä eteenpäin, jolloin syy-yhteyksykysymykset tulevat ikään kuin sisäänrakennettuina huomioiduiksi. Arviota ei aina nimenomaisesti eroteta varsinaisen rikoshyödyn tarkemmasta määrittämisestä, mitä käsitellään seuraavaksi.

3.1.3 Rikoshyödyn tarkempi määrittäminen

Rikoslaki vaikenee menetettäväksi tuomittavan rikoshyödyn tarkemman laskemisen tavasta. Konfiskaation määrittämisestä ei ole otettu tarkempia määräyksiä myöskään menettämisseuraamuksia koskevaan direktiiviin. Valinta bruttohyödyn sekä nettohyödyn välillä vaikuttaisi muodostuneen tulkinnallisesti kuumaksi perunaksi niin oikeuskirjallisuudessa kuin -käytännössäkin.¹⁵⁶ Kyse on siitä, *minkälaisia rikoksen*

¹⁵⁶ Periaatteet ja niiden soveltaminen ovat luonnollisesti sidoksissa menettämisseuraamusten kokonaisuuteen, jolloin laskentavaiheessa tehdyt valinnat vaikuttavat myös konfiskaation ulottuvuuteen ja toisin päin. Mikäli pitäydään tiukasti jommassakummassa tavassa määrittää tarkempi konfiskaation määrä, voi keskustelu

tekemisestä aiheutuneita tai rikokseen muutoin liittyneitä kuluja menettämisseuraamuksen kohteena olevasta hyötystä voidaan vähentää. Konfiskaatio lähenee seuraamuksena rangaistusta, jos bruttomääräisestä rikoshyödyistä ei vähennetä rikoksen tekemisestä aiheutuneita kuluja. Takavarikoitava määrä on tällöin rikoksella saatua tosiasiallista hyötyä suurempi. Toisaalta rikos ei saisi olla kannattava ja rikastumiskieltoperiaate näyttäisikin edellyttävän, että rikosentekijä ei pääse hyötymään rikoksestaan kuluvähennysten kautta.¹⁵⁷ Menettämisseuraamukset koottiin RL 10 lukuun, jotta voitaisiin yhtenäistää menettämisseuraamuksia koskeva lainsäädäntö. Menettämisseuraamuksen määräämisen tulisi kytkeytyä sen tarkoitukseen eikä sitä harkittaessa tulisi loukata yhdenvertaisuutta.¹⁵⁸ Hyötykonfiskaatiota koskeva säännös on soveltamisalaltaan yleinen ja perusteltua olisi, että myös hyödyn laskemiselle olisi yleiset ja yhtenäiset, rikostyyppistä riippumattomat perusteet.¹⁵⁹

RL 10 luvun esitöiden mukaan menetettäväksi on tarkoitettu vain *todellinen nettohyöty* eli esimerkiksi laittomassa alkoholikaupassa alkoholiliikkeestä ostetun tuotteen hankintahinnan sekä myyntihinnan erotus. Ostohinta ei aiheudu rikollisesta toiminnasta, joten se voidaan vähentää takavarikoitavasta määrästä. Vähennyksenä ei kuitenkaan tulisi ottaa huomioon *rikoksen valmistelusta ja täytäntöönpanosta aiheutuvia kustannuksia*. Niitä voisivat olla tiirikan valmistamisesta aiheutuvat kustannukset tai huumausaineen valmistamiseen käytettävien kemikaalien ostohinta.¹⁶⁰ Näiden esimerkkien tarkempi merkityssisältö on kuitenkin monitulkintainen, kuten jäljempänä käy ilmi. Mikä esimerkiksi erottaa alkoholin ostamisen sen luvatonta myymistä varten tiirikan valmistamisesta aikeena murtautua johonkin?

Oikeuskirjallisuudessa kannatusta on saanut *nettohyötyperiaate* – eri aikoina tosin eri vahvuisena. *Alkio* on katsonut, että takavarikoitavaksi tulee rikoksen tuottama tosiasiallinen

siirtyä koskemaan sitä, mitä kulueriä ylipäätään katsotaan kuuluvan rikoshyötyyn. Merkitystä on myös sillä, onko euromääräinen menettämisseuraamus mahdollista määritellä yhtiön kirjanpidon perusteella ja valitaanko tällöin laskelman pohjaksi esimerkiksi liikevaihto vai liikevoitto, vai joudutaanko hyöty arvioimaan esimerkiksi puutteellisen kirjanpidon johdosta vaikkapa arvioidun luvattoman tuotannon määrän ja menettelyn ajankohtana vallitsevan yleisen hintatason perusteella. Ks. *Matningsdal 2003*, s. 226.

¹⁵⁷ Ks. *Korkka 2015*, s. 151.

¹⁵⁸ *HE 80/2000 vp*, s. 15.

¹⁵⁹ Ks. *Korkka 2015*, s. 163, *Viljanen 2007*, s. 123 ja *Salila 1997*, s. 1233, jonka mukaan perusteiden tulisi olla yleistasoiset nimenomaan siksi, että yritettäessä laatia yksityiskohtaisempia ohjeita pitäen silmällä moninaiset ja ennalta-arvaamattomat soveltamistilanteet ajaututtaisiin herkästi ”toivottoman kasuistiseen sääntelyyn”.

¹⁶⁰ *HE 80/2000 vp*, s. 21.

hyöty, mutta ajateltavissa ei kuitenkaan ole, että rikollisesta toiminnasta aiheutuneet kustannukset olisivat vähennettävissä.¹⁶¹ *Honkasalon* mukaan rikosentekijällä ei ole oikeutta palkkaan rikoksestaan kuluvähennyksen muodossa, joten puhtaan nettoperiaatteen kannattajiin häntäkään ei voida lukea.¹⁶² On lisäksi katsottu, että rikosentekijän ei pitäisi päästä parempaan asemaan onnistuessaan tavoittamaan toiminnallaan taloudellista hyötyä, kuin tilanteessa jossa hyötyä ei syystä tai toisesta ole syntynyt.¹⁶³

Viljanen muistuttaa, että rikoksen tekemisestä aiheutuneet kulut pienentävät rikoksella saatua hyötyä ja mikäli niitä ei oteta huomioon, merkitsee konfiskaatio muutakin kuin taloudellisen hyödyn eliminoimista. Konfiskaatiovastaajan kannalta epäedullisempi hyödyn laskentatapa saattaa olla omiaan tehostamaan menettämisseuraamuksen preventiivistä vaikutusta, mutta samalla etäännyttään sääntelyn julkilausuttuna periaatteena olevasta rankaisukieltoperiaatteesta.¹⁶⁴ Bruttoperiaatteen noudattamisesta aiheutuva konfiskaation muodostuminen rangaistukselliseksi ei *Rautionkaan* mukaan ole suotavaa ja esitöiden lausumalle rikoksen valmistelusta ja täytäntöönpanosta aiheutuvien kulujen vähennyskeltvottomuudesta ei tulisi hänen mukaansa antaa laajempaa sijaa. Rikosentekokulujen vähentäminen voi olla paheksuttavaa, mutta moraalinäkökohdat tulisi huomioida muualla kuin konfiskaationsäätelyn soveltamiskäytännössä.¹⁶⁵ Myös *Nuutila* vaikuttaisi asettuvan nettohyötyperiaatteen kannalle katsoessaan kuluvähennysten epäyhtenäinen soveltaminen voivan johtaa rikostyyppien epäyhtenäiseen kohteluun.¹⁶⁶

Edelleen *Korkka* toteaa, että ei kuitenkaan ole täysin selvää, mitä esitöissä tarkoitetaan todettaessa, että menettämisseuraamusta ei tule käyttää rangaistuksen luonteisena seuraamuksena. Bruttohyötyperiaate on tietyissä tilanteissa mahdollistettu ja kyse on enemmänkin siitä, missä vaiheessa menettämisseuraamus saa niin laajasti *rangaistuksellisia piirteitä*, että siitä muodostuu rangaistuksen luonteinen. Konfiskaation rangaistuksellisuus on hyväksyttävissä, koska kuluvähennysten kautta hyötyminen olisi vastoin

¹⁶¹ *Alkio 1948*, s. 303.

¹⁶² *Honkasalo 1948*, s. 118.

¹⁶³ *Ailio 1964*, s. 134 ja *Liljenfeldt 1984*, s. 464.

¹⁶⁴ *Viljanen 2007*, s. 88–89.

¹⁶⁵ Ks. *Rautio 2006*, s. 157–158, joka toteaa myös, että alkuperäisestä rikoslakiprojektin (OLJ 4/1996) ehdotuksesta menettämisseuraamuksista ei vähennyskelpoisuutta koskevaa lausumaa löytynyt.

¹⁶⁶ Ks. *Nuutila 2000*, s.71.

rikastumiskieltoperiaatteen mukaista moraaliargumenttia. Lisäksi konfiskaation preventiivinen teho saattaa kärsiä, jos laittomia tai rikokseen liittymättömiä kuluja päästään kattamaan rikoshyödyllä. Konfiskaation rangaistuksellisuutta voidaan painottaa ilman sen muuttumista vielä rangaistukseksi.¹⁶⁷

Oikeuskäytännössä on sovellettu molempia rikoshyödyn määrittelemisen tapoja. Käytäntö vaikuttaisi eriytyneen ainakin joidenkin rikostyyppien osalta.¹⁶⁸ *Bruttoperiaatetta* on sovellettu huumaus- ja lääkeaineisiin liittyvien rikosten yhteydessä. Tapauksessa *KKO 2004:73* oli kyse laittomasti maahan tuotujen lääkeaineiden eteenpäin myymisestä samalla hinnalla kuin myyjä oli niistä itse maksanut. Valtiolle menetettävää taloudellista hyötyä laskettaessa ei otettu huomioon lääkevalmisteiden hankintahintaa.

KKO totesi perusteluiden 12 kohdassa, että johdonmukaisesti sovellettuna nettohyötyperiaate tarkoittaisi myytessä laittomasti lääkevalmisteita sitä, että lääkerikoksen tekijälleen tuottamaa taloudellista hyötyä laskettaessa myyntihinnasta tulisi aina vähentää myytyjen tuotteiden hankintahinta. Laillisessa liiketoiminnassa noudatettavaa myyntivoiton laskemistapaa ei ole kuitenkaan perusteltua noudattaa rikollisen toiminnan tuottamaa rikoshyötyä määriteltäessä, vaikkei rikoshyödyn menetettäväksi tuomitsemisella sinänsä olekaan rankaisullista tavoitetta. Jos rikoshyöty rinnastettaisiin laillisen yritystoiminnan tuottamaan liikevoittoon, myös rikollisen toiminnan mahdollistamiseksi tehtyjen rikosten tekijälleen aiheuttamat kustannukset olisi luettava rikoshyödyn vähennykseksi. Tämä ei taas olisi kriminaalipoliittisesti suotavaa. Sen vuoksi on perusteltua tulkita rikoshyödyn menettämistä koskevia säännöksiä niin, että rikoksen tekemisestä rikoksenteikijälle aiheutuneet kulut on aina jätettävä rikoksenteikijän itsensä vastattaviksi. Nettohyötyperiaatetta on siten rikoshyötyä laskettaessa syytä noudattaa ainoastaan silloin, kun rikoshyödystä vähennettäväksi vaaditut kustannukset eivät ole liittyneet muuhun rikolliseen toimintaan.

KKO:n omaksuman kannan mukaan nettohyötyperiaatetta ei siis voida soveltaa aina ja kaikissa tapauksissa eikä ilmeisesti edes pääsääntönä, koska *rikoksen tekemisestä aiheutuneet kulut on aina jätettävä tekijälleen vastattaviksi*. Laillisen liikevoiton laskentatapaa ei ole KKO:n mukaan perusteltua käyttää rikollisen toiminnan yhteydessä.

¹⁶⁷ Korkka 2015, s. 161 ja 176–177.

¹⁶⁸ Ks. Viljanen 2007, s. 98.

Ollakseen vähennyskelpoisia kustannukset eivät saa liittyä rikolliseen toimintaan. Perustelujen muotoilun mukaan vaikuttaisi siltä, että vähennettävät kustannukset eivät ensinnäkään saa liittyä rikoksen täytäntöönpanoon. Kyseisten kulujen vähennyskelvottomuus on siis hyväksytty myös lain esitöissä sekä varhaisemmassa aihetta käsittelevässä oikeuskirjallisuudessa. Toiseksi myöskään rikollisen toiminnan mahdollistamiseksi tehtyjen rikosten aiheuttamat kulut eivät voi tulla vähennettäviksi. Muu ei olisi kriminaalipoliittisesti suotavaa. Perustelujen voi katsoa ilmentävän rikastumiskieltoperiaatteen mukaisia moraalii- ja preventioargumentteja. Rikoksetekokulujen vähennyskelpoisuus saattaisi suorastaan kannustaa rikollisuuteen ja johtaa rikoksesta hyötymiseen kuluvähennysten kautta, mikä ei yksinkertaisesti ole oikein. Toisaalta korkein oikeus on perusteluissaan todennut, että rikoshyödyn menetettäväksi tuomitsemisella *ei sinänsä ole rankaisullisia tavoitteita*. Ratkaisussaan se näyttäisi kuitenkin etäänntyneen ajatuksesta, että menettämisseuraamuksella olisi ainoastaan rikoksen seuraamukset puhtaasti neutralisoiva tarkoitus. Kulut aiheuttaneen teon norminvastaisuus on seikka, joka saattaa edellyttää painoarvon antamista myös rikastumiskieltoperiaatteelle.¹⁶⁹ KKO on toistanut ratkaisusta ilmenevän oikeusohjeen myös huumausaineiden myymistä koskevassa ratkaisussa *KKO 2007:1*.¹⁷⁰

Nettohyötyperiaatetta on sovellettu esimerkiksi ratkaisussa *KKO 2011:61*.

A oli laittomasti välittänyt alkoholiliikkeestä hankittuja alkoholijuomia. Ottaen huomioon, että alkoholin ostaminen Alko Oy:n vähittäismyynnistä ei ole rangaistava teko, menetettäväksi taloudelliseksi hyödyksi katsottiin alkoholijuomien myynti- ja ostohintojen erotus. Näin määrättävä hyöty vastasi korkeimman oikeuden mukaan hallituksen esityksestä ilmenevää lain tarkoitusta sekä aiemmin vakiintunutta hyödyn laskemisen tapaa.¹⁷¹

¹⁶⁹ Ks. *Korkka 2015*, s. 165–166 ja vrt. *Viljanen 2007*, s. 91–92, jonka mukaan "[h]yödyn laskentatapa on rikosten ennaltaehkäisemisen tehostamiseksi haluttu tehdä rikoksetekijälle epäedulliseksi jopa niin sanottu luonnollinen katsantokanta sivuuttaen".

¹⁷⁰ Samassa yhteydessä KKO totesi tulkinnan olevan yhdenmukainen konfiskaatiodirektiiviä edeltäneen rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikoksetekovälineiden menetetyksi tuomitsemisesta annetun puitepäätöksen (rikoshyötypuitepäätös) tarkoituksen kanssa. Puitepäätöksellä on pyritty tehostamaan Euroopan unionin toimintaa järjestäytyneen rikollisuuden vastustamiseksi, ottaen huomioon, että rajat ylittävän järjestäytyneen rikollisuuden pääasiallinen vaikutin on taloudellinen hyöty, sekä varmistamaan, että kaikissa jäsenvaltioissa on "tehokkaat säännöt siitä, milloin rikoksen tuottama hyöty voidaan tuomita menetetyksi". *Neuvoston puitepäätös 2005/212/YOS*.

¹⁷¹ *HE 80/2000 vp*, s. 15 ja 21 mukaan rikokseen perustuvana seuraamuksena konfiskaatio tulee siis kysymykseen nimenomaan turvaamistoimena, joten menettämisseuraamusta ei pidä käyttää rangaistuksen

Perusteluissa toistettiin myös ratkaisuisa *KKO 2004:73* ja *KKO 2007:1* ilmaistu oikeusohje, jonka mukaan *nettohyötyperiaatetta* noudatetaan silloin, kun vähennettäväksi vaadittavat kustannukset *eivät liity muuhun rikolliseen toimintaan*. Laillisista toimenpiteistä aiheutuvat kulut ovat siis lähtökohtaisesti vähennyskelpoisia. Ollakseen vähennyskelpoisia niillä tulisi kuitenkin olla riittävän läheinen liityntä myöhempään rikokseen.¹⁷²

Tapauksessa *KKO 2005:71* A:n omistama asunto, jota hän vuokrasi asunnoksi, oli ollut eräässä vaiheessa vuokrattuna prostituoiduille. A oli tuomittu rangaistukseen parituksesta. Menettäväksi tuomittavaa rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä määrättäessä vuokratulosta vähennettiin korkeimman oikeuden tuomiosta ilmenevillä perusteilla asunnon hoitokulut, mutta ei asuntoon kohdistuneesta lainasta aiheutuneita korkoja ja kuluja. (Ään.)

Asunnon *hoitokulut* voitiin korkeimman oikeuden perusteluiden mukaan ottaa vähennyksenä huomioon, koska ne eivät aiheutuneet itse rikollisen toiminnan valmistelusta ja täytäntöönpanosta. Asuinhuoneiston omistaja on joka tapauksessa vastuussa sanotuista kuluista riippumatta asunnon käytön laadusta. A:n ei katsottu alun alkaen hankkineen asuntoja prostituutioon käytettäväksi, vaan ne olivat sekä ennen että jälkeen prostituoiduille vuokraamista olleet tavanomaisesti asunnoiksi vuokrattuina. Sen sijaan asunnon ostamiseen ja kunnostamiseen liittyviä *lainamenoja* ei tapauksessa voitu vähentää, koska niiden ei katsottu omaisuuden lisäämiseen tai sen arvon säilyttämiseen ja korottamiseen liittyvinä kuluina liittyvän rikoksella saatuun hyötyyn eikä niitä siten voitu vähentää vuokratulosta.

Edellä mainitussa tapauksessa ratkaisuun päädyttiin äänestyksen jälkeen ja sitä on pidetty osin monitulkintaisena. Tapauksessa eri mieltä olleista oikeusneuvoksista yksi olisi verrannut rikoksella saatua tuottoa siihen tuottoon, jonka asunnot olisivat ilman rikosta laillisesti vuokrattuina tuottaneet. Mahdollista oli siis selvittää se *lisähyöty*, jonka asuntojen käyttäminen rikoksen toteuttamisessa on tuottanut. Kun asuntoja ei ollut hankittu prostituutioon käytettäväksi, voitiin asunnoista aiheutuneet kulut vähentää riidattomina kokonaisvuokratulosta ja erotus muodosti tapauksessa saadun todellisen nettohyödyn.

luonteisena seuraamuksena. Lisäksi todetaan, että menetettäväksi on tarkoitettu vain todellinen nettohyöty. Esimerkiksi laittomassa alkoholikaupassa hyötyä olisi vain myyntihinnan ja ostohinnan välinen erotus, koska edellä mainittu kustannus ei sinänsä aiheudu rikollisesta toiminnasta. Sitä vastoin vähennyksenä ei tulisi ottaa huomioon rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuvia kustannuksia, kuten tiirikan valmistamiskustannuksia tai huumausaineen valmistamiseen käytettyjen kemikaalien ostohintaa.

¹⁷² Ks. *Korkka 2015*, s. 167.

Kahden muun eri mieltä olleen neuvoksen mukaan A oli asunnot hankkimalla sitoutunut vastaamaan niistä menevistä hoito- sekä rahoituskustannuksista. Kulut eivät siten johtuneet varsinaisesti rikoksen suorittamisesta, vaan vuokratulot olivat kokonaisuudessaan sellaista hyötyä, joka on tuomittava menetetyksi.¹⁷³

Koska hoitokulut voitiin vähentää, kun asuntoa ei oltu alun alkaen hankittu prostituoitujen käyttöön, voidaan vastakohtaispäätelmänä antaa painoa tekijän tarkoitukselle siten, että vähennystä ei olisi tehty, jos asunnot olisi hankittu tarkoituksin vuokrata niitä prostituoiduille. Näyttäisikin siltä, että *paritusrikoksen yhteydessä tekijän tarkoitukselle voidaan antaa merkitystä*.¹⁷⁴ Tekijän tarkoituksen huomioon ottaminen kuluvähennyksiä koskevan kysymyksen yhteydessä laajemmin on kuitenkin hankalaa jo siihen liittyvien näyttöongelmien vuoksi.¹⁷⁵ Esitöissä on lisäksi todettu, että bruttomäärästä ei tulisi vähentää rikoksen valmistelusta aiheutuvia kustannuksia. Tapauksessa *KKO 2011:61* alkoholin hankkimisesta aiheutuneet kulut voitiin vähentää, koska alkoholin ostaminen ei ole rikollista. Alkoholi oli kuitenkin tapauksesta ilmi käyvällä tavalla selkeästi hankittu jälleenmyyntiä varten, joten rikolliselle tarkoitukselle ei annettu asian kannalta ratkaisevaa painoarvoa. Paritusrikosta koskevassa tapauksessa taas olisi ilmeisesti sovellettu bruttoperiaatetta, jos asunnot olisi hankittu alun perin eri tarkoituksessa. Rikoksen valmistelu ei myöskään ole rangaistavaa, joten kuluvähennysten yhdistäminen valmistelutoimiin vaikuttaisi kaiken kaikkiaan ongelmallista. Hyödyttä vaaditaan liityntää nimenomaan rikokseen, jotta se olisi takavarikoitavissa.¹⁷⁶

Edelleen tapauksessa *KKO 2005:71* on erotettu toisistaan asunnon hoitokulut ja lainanhoitomenot. Lainakustannusten rinnastaminen hoitomenoihin olisi kuitenkin ollut perusteltua. Sitä perustelee esimerkiksi tuloverolain (1535/1992, TVL) 58 §, jonka mukaan vuokratuotoista voidaan verotuksessa vähentää myös niihin kohdistuvat korot. Molemmat kulut olisivat lisäksi syntyneet, vaikka rikosta ei olisi tehty. *Tapani* katsoo, että tapauksessa

¹⁷³ Ks. *Viljanen 2007*, s. 95, jonka mukaan jälkimmäisen eriävän mielipiteen logiikalla olisi tullut päätyä täysin päinvastaiseen lopputulokseen ja vrt. *Korkka 2015*, s. 169, jonka mukaan kyseessä oli perustelluin tapauksen yhteydessä esitetyistä laskentatavoista. Asuntojen hankinta ja ylläpitäminen eivät liittyneet paritusrikokseen niin merkittävällä tavalla, että kuluvähennykset olisivat voineet tulla kyseeseen.

¹⁷⁴ Ks. *Tapani 2005* ja *Viljanen 2007*, s. 94. Paritusrikoksesta tuomitaan RL 20:9:n mukaan muun muassa, mikäli hyötymistarkoituksessa järjestää huoneen tai muun tilan korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä varten.

¹⁷⁵ Ks. *Viljanen 2007*, s. 91.

¹⁷⁶ Ks. *Korkka 2015*, s. 171–173.

perusteltua olisi ollut soveltaa nettohyötyä siten, että molemmat kustannuserät olisivat olleet vähennettävissä, eli samoin kuin ensimmäinen eri mieltä ollut oikeusneuvos on katsonut. Tilanne olisi ollut toinen, jos asunnot olisi hankittu pelkästään rikoksen tekemistä varten. Tällöin molemmat kustannuserät olisivat jääneet vähennyskelvottomiksi rikoksen täytäntöönpanosta aiheutuvina.¹⁷⁷ Toisella kannalla on *Korkka*, jonka mukaan jälkimmäinen eriävä oikeusneuvosten kanta olisi tapauksessa ollut lähinnä oikeaa. Molemmat kuluerät olisivat tapauksessa syntyneet paritusrikoksesta huolimatta. Lisäksi asuntojen hankinta ja ylläpitäminen eivät liity rikolliseen toimintaan sillä tavoin läheisesti, että kulut voisivat olla vähennyskelpoisia. Vähennysten salliminen tarkoittaisi sitä, että kulut katettaisiin rikoshiödyllä. Kun ne ilman rikosta olisi katettu vuokratuotoilla, johtaisi vähennysten salliminen tosiasiallisesti rikoksesta hyötymiseen.¹⁷⁸

Nähdäkseni korkein oikeus on kuitenkin tässä tapauksessa päätenyt oikeaan lopputulokseen ottaen huomioon konfiskaatiosääntelyn taustaperiaatteet. Asunnon omistaminen ja vuokraaminen ovat tapauksessa se laillinen toimintaympäristö, jossa hyötyä syntyy. Asuntoa on kuitenkin käytetty laittomassa toiminnassa ja siten saavutettu hyötyä. Asunnon hoitokulut siltä ajalta, kuin se oli vuokrattuna prostituoiduille, tulee vähentää rikoshiödyttä. Muussa tapauksessa päädyttäisiin käyttämään konfiskaatiota rangaistuksena. Kuluilla on sillä tavoin läheinen liityntä rikokseen, että ne voidaan vähentää. Kuten jäljempänä käsiteltävästä tuoreemmasta oikeuskäytännöstäkin käy ilmi, KKO on selvästi tulkinnut esityölausumaa rikoksen valmistelusta ja täytäntöönpanokuluista aiheutuvista kuluista siten, että niillä tarkoitetaan *pelkästään aina rikollista toimintaa*. Toiminnassa, joka voi sinänsä olla laillista, mutta jossa on syyllistytty rikokseen, tulee rikoksen tekemiseen liittyvät kulut siis vähentää. Tapauksessa myös rahoituskulut ovat yhteydessä rikolliseen menettelyyn. Ne liittyvät kuitenkin ensi sijassa asunnon hankintaan ja korjaamiseen, eikä niillä siten ole riittävän läheistä liityntää rikokseen voidakseen tulla otetuiksi vähennyksenä huomioon. Yhdyn kuitenkin *Tapanin* näkemykseen siitä, että tilannetta tulisi arvioida toisin, mikäli asunto olisi hankittu yksinomaan paritusta varten. Harkittaessa konfiskaation määrää ainakin nyt käsillä olevan kaltaisissa tilanteissa on siis väkisinkin annettava merkitystä tekijän tarkoitukselle ja sille, olisiko valittavana ollut myös laillinen toimintavaihtoehto. Tapanin

¹⁷⁷ Ks. *Tapani 2005*.

¹⁷⁸ Ks. *Korkka 2015*, s. 168–169.

näkemyksessä lainakustannusten vähennyskelpoisuudesta johtaa kuitenkin nähdäkseni rankaisukiellon liialliseen painottumiseen rikastumiskiellon kustannuksella. Periaatteiden välinen tasapaino on tapauksessa saavutettu hyväksyttävästi juuri sillä tavalla, kuin korkein oikeus on asian ratkaissut.

Vastaavaa tasapainoa ei kuitenkaan saavutettu seuraavaksi käsiteltävässä tapauksessa, jossa oli kyse paperintuotannon yhteydessä tapahtuneesta ympäristön pilaamisesta. Huomattava kuitenkin on, että ratkaisu on annettu kymmenen vuotta ennen edellä paritusrikosta koskevaa ratkaisua ja KKO on sen jälkeen kirkastanut kustannusten huomioon ottamista koskevaa linjaansa. Kyseessä on jo aiemmin mainittu vanhan vesilain (264/1961, VVL) nojalla rangaistavaa menettelyä koskeva tapaus *KKO 1995:181*, jossa on päädytty soveltamaan *puhdasta nettoperiaatetta*.

Tapauksessa rikos oli siis tehty laillisen liiketoiminnan yhteydessä, kun paperitehtaalla oli samanaikaisesti ylitetty sekä lupaehdoissa määritellyt tuotantomäärät että jätevesipäästöjen kuormitusarvot. Rikollinen menettely oli tuottanut taloudellista hyötyä yhtäältä kustannussäästönä ja toisaalta lisätulona.

Korkein oikeus on tapauksessa määrittänyt takavarikoidun rikoshyödyn käyttämällä lähtökohtana paperintuotannon osuutta yhtiön *liikevoitosta* soveltaen nettohyötyperiaatetta puhtaassa muodossaan.¹⁷⁹ Liikevoitosta voitiin vielä vähentää paperintuotantoon kohdistuneet korkokulut ja välittömät verot. Kirjanpidollisesti rikoksen tuottama hyöty on liiketoiminnan tuottoa samoin kuin laillisesta toiminnastakin saatu tulo ja niihin on kohdistettavissa samat kuluerätkin.

Ratkaisua voidaan ylituotannon aikaansaaman hyödyn laskemisen osalta arvostella siitä, että laillisen liiketoiminnan kuluja katettiin rikollisesta toiminnasta saadulla hyödyllä, mikä ei liene tarkoituksenmukaista. Tapauksessa rikos oli toteutettu luparajat ylittävällä paperintuotannolla. Muilta osin toiminta oli ollut laillista, mutta luparajat ylittävin osin rikollista. Vähennettäväksi hyväksyttiin kuitenkin samat kulut, jotka kohdistuvat myös

¹⁷⁹ Ks. *Kukkonen 2016a*, s. 735 jonka mukaan *liikevoitto* saadaan, kun *liikevaihdosta* vähennetään muuttuvat ja kiinteät kulut sekä poistot. Kyseessä on liiketoiminnan tulos ennen korkoja, veroja, voitonjakoa ja tilinpäätössiirtoja. Tapauksessa käytetty määrittely lienee kirjanpitoasetuksen (1339/1997, KPA) 1:1:n mukainen.

lailliseen tuotantoon.¹⁸⁰ Ratkaisussa on hyväksytty laskennan lähtökohdaksi rikoshyöty liikevoiton käsitteen mukaisena. Hyödystä on siten tullut vähennetyksi laittomaan ylituotantoon kohdistuvat kulut kuten ylituotannon osalta paperintuotantoon kohdistuvat muuttuvat kulut sekä kiinteitä kuluja ja poistoja, jotka pysyvät *muuttumattomina tuotantomääristä riippumatta*. Korkein oikeus katsoi lisäksi, että ylituotannon osalta vähennettäväksi tulivat siihen kohdistuvat *korkokulut ja välittömät verot*.

Ylituotannosta saadun laittoman hyödyn määrää vahvistettaessa oli menettämisseuraamuksen kaksinkertaisuuden välttämiseksi otettava vielä vähennyksenä huomioon tapauksessa *kustannussäästönä menetettäväksi vahvistetut määrät*, jotka KKO:n mukaan todellisina käyttö- ja korkokuluja vastaavina menoerinä rasittivat yhtiön tulosta. Luvattomien ja luvallisten paperitonniin tuottamisesta aiheutuneet kustannukset vastasivat toisiaan, mutta laittoman toiminnan kuluista voitiin vähentää investointien lykkäämisellä saavutettu säästö. Kustannussäästöjen vähentämisen luvattomasta tuotannosta voidaan katsoa edelleen vähentävän konfiskaation preventiivistä vaikutusta liiketoiminnassa. Kun hyötyä syntyi kahdella eri tavalla, olisi luonnollisempi vaihtoehto ollut molempien takavarikoiminen.¹⁸¹

Tapauksessa sallittiin siis tarpeettoman laaja vähennysten tekeminen tilanteessa, jossa rikastumis- ja rankaisukieltoperiaatteiden tasapaino olisi saavutettu paremmin, mikäli tuotantomääristä riippumattomia kiinteitä kuluja sekä kustannussäästönä tuomittavaa menettämisseuraamusta ei olisi otettu huomioon. Toisenlainenkin laskentatapa olisi siis ollut mahdollinen. Esimerkiksi Vesi- ja ympäristöhallituksen asettaman konfiskaatiotyöryhmän raportissa annetussa hyödyn laskemisen ohjeessa on laittoman tuotannon tuottaman hyödyn määrittelyssä lähdetty liikkeelle kuormitusylitystä vastaavan tuotannon osuuden laskemisesta yrityksen *liikevaihdosta*. Bruttohyödystä sitten vähennettäisiin ylitystä vastaavaan tuotannon osaan liittyvät kustannukset. Vähennettäviksi tulisivat pääsääntöisesti sellaiset kustannukset, jotka jäisivät pois, mikäli laitonta tuotantoa

¹⁸⁰ Viljanen 2007, s. 118.

¹⁸¹ Viljanen 2007, s. 119–120.

ei olisi lainkaan syntynyt. Kiinteitä kustannuksia ei suosituksessa kuitenkaan pidetä vähennyskelpoisina.¹⁸²

Korkka on korkeimman oikeuden käytännön, lain esitöiden sekä rikastumis- ja rankaisukieltoperiaatteiden punninnan perusteella päätynt seuraavaan tulkintasuositukseen: *Vähennyskelpoisia* ovat kulut, jotka ovat laillisia eivätkä aiheudu rikoksen täytäntöönpanosta, mutta jotka ovat kuitenkin relevantteja rikoksen tekemisen kannalta. Rikoksen täytäntöönpanosta johtuvat kulut ovat aina *vähennyskeltottomia*, johtuivat ne sitten loppurikoksesta tai sitä valmisteleavasta rikoksesta. Laillisia ovat kulut, jotka eivät johdu rikoksen täytäntöönpanosta. Ollakseen vähennyskelpoisia niiden on kuitenkin liityttävä hyödyn tuottaneeseen rikokseen riittävän läheisellä tavalla.¹⁸³ Suositus on sinänsä perusteltu. Lainvalmisteluaineistoissa todetaan, että rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuvia kustannuksia ei tulisi ottaa huomioon, vaikka takavarikoiduksi onkin tarkoitettu todellinen nettohyöty. Rikoksen tekemisestä aiheutuvien kulujen hyväksyminen vähennyskelpoiseksi on lisäksi vastoin rikastumiskiellon sisältämää moraaliargumenttia. Tulkintasuositus ei kuitenkaan vastaa vallitsevaa oikeustilaa ja johtaa kenties ankarampaan lopputulokseen kuin olisi tarkoituksenmukaista, kuten seuraavaksi tässä luvussa käy ilmi.

Nettohyötyperiaate on nimittäin ollut edelleen käsiteltävänä korkeimman oikeuden käytännössä 2010-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Ratkaisun *KKO 2017:56* perusteluissa todetaan, että esityölausuma rikoksen valmistelusta ja täytäntöönpanosta aiheutuvien kulujen vähennyskeltottomuudesta ei saa tukea säännöksen sanamuodosta ja se ei ole kaikissa tapauksissa ennakoitavalla ja yhdenmukaisella tavalla sovellettavissa. Korkein oikeus päätyykin lain sanamuodon, esitöiden ja oikeuskäytännön nojalla siihen, että kieltoa ottaa

¹⁸² *Suomen ympäristökeskus 1997*, s. 12–13. Ohje on tosin annettu vasta kyseisen KKO:n ratkaisun jälkeen. Siinä on siis mahdollisesti otettu huomioon tapauksessa käytetty laaja vähennyskelpoisuus ja sen ongelmallisuus. Raportissa esitellään menetelmiä laittoman hyödyn laskemiseksi eräissä tyypillisissä ympäristörikostapauksissa. Ohjeessa esitetty hyödyn laskentatapa saattaisi lisäksi sopia tilanteeseen, jossa hyödyn synnyttävä toiminta on laillista ja hyöty ei aiheudu suoraan rikostunnusmerkistön täyttymisestä. Esimerkiksi rakennusprojekti voi olla saatu lahjonnan avulla. Tällöin rikoshyödyksi voidaan määritellä lahjoman arvon lisäksi projektin tuottama liiketulo. Rakennusprojektin suorittaminen on sellaisenaan laillista ja siten myös sen suorittamiseen liittyvät kulut ovat laillisia. Kulut liittyvät lahjontarikokseen läheisellä tavalla, koska projekti on lahjonnan avulla saatu, ja voisivat näin ollen tulla vähennettäviksi konfiskoitavasta määrästä. Projektin toteuttavan rakennusyhtiön kiinteitä kuluja ei kuitenkaan voitaisi vähentää, koska ne eivät liity rikoksen tekemiseen. Ks. *Korkka 2015*, s. 178.

¹⁸³ *Korkka 2015*, s. 177–178.

huomioon rikoksen valmistelu- ja täytäntöönpanokulut ei voida soveltaa kategorisesti aina ja kaikissa tilanteissa. Perustellumpaa olisi vähentää sanotut kustannukset ”jos niiden aiheutumiseen ei sinänsä liity rangaistavaa menettelyä”.

Mainitussa tapauksessa oli kyse luvattoman taksiliikenteen harjoittamisesta. A oli liittyttyään henkilökuljetuksia mobiilisovelluksen avulla välittäneeseen palveluun ajanut saamiaan kuljetuksia korvausta vastaan ilman taksiliikennelaissa edellytettyä taksilupaa.

A:n suorittamista laittomista henkilökuljetuksista aiheutuneet *polttoainekulut* olivat vähennettävissä hänen saamistaan palkkioista taloudellista hyötyä laskettaessa, koska polttoaineen ostamisen henkilöautoon ei katsottu olevan rikollista sinänsä. Samoin vähennyskelpoinen oli myös arvionvarainen osuus muista sellaisista henkilöauton huoltamisen kustannuksista, joiden syntyminen riippuu autolla ajettavasta määrästä. Auton hankkimisesta syntyneet *pääomakustannukset sekä ajoneuvoveron määrä* eivät puolestaan riippuneet A:n ajamien laittomien kuljetusten määrästä ja niitä ei näin ollen voitu vähentää rikoshyödystä. Mikäli nämä erät olisi hyväksytty vähennyskelpoisiksi, voisi A rahoittaa ajoneuvon hankkimisesta ja omistamisesta aiheutuvia kiinteitä kustannuksiaan rikollisella toiminnalla.¹⁸⁴

Korkein oikeus on antanut *rankaisukieltoperiaatteelle* suuren painoarvon. Vaikka nettohyötyperiaatetta ei tapauksessa sovellettu puhtaassa muodossaan kuten laitonta paperintuotantoa koskeneessa ratkaisussa *KKO 1995:181*, on tapauksessa silti hyväksytty vähennettäväksi rikollisen toiminnan aiheuttamia kustannuksia. Korkein oikeus siis pitää tietynlaisten rikosten tekemisestä aiheutuneiden kulujen vähennyskeltottomuutta kriminaalipoliittisesti hyväksyttävänä, kun muusta rikollisuudesta aiheutuneet kulut ovat perustellusti vähennyskelpoisia. Huumausaineiden valmistaminen ja myyminen ovat kaikissa tilanteissa laitonta toimintaa. Toisaalta aina laitonta on ilman lupaa taksiliikenteen harjoittaminenkin, ja siihen suoraan liittyvät kulut ovat rikoksen toteuttamisesta johtuvia. Lupaehdot ylittänyt paperintuotantokaan ei lähtökohtaisesti voi tulla arvioiduksi laillisena

¹⁸⁴ Korkeimman oikeuden logiikan voi tietenkin myös kyseenalaistaa. Tapauksessa polttoainekustannukset nimenomaan liittyivät rangaistavaan menettelyyn eli luvattoman taksiliikenteen harjoittamiseen. Kustannuksia ei olisi syntynyt, mikäli rikosta ei olisi tehty. Kuten hovioikeus asiassa oli todennut: ”[p]olttoainekulut olivat kuitenkin liittyneet suoraan rikokseen eli luvattoman taksiliikenteen harjoittamisen täytäntöönpanoon. A ei olisi voinut toteuttaa kuljetuksia ilman polttoainetta.” Näin ollen hovioikeus ei pitänyt polttoainekuluja vähennyskelpoisina.

toimintana, vaikka sitä tietyssä tilanteessa voidaankin joutua vertaamaan lailliseen toimintavaihtoehtoon sen synnyttämien tuottojen selvittämiseksi. Toimivaltainen viranomaisena on arvioinut ympäristön sietokyvyn, jolloin oletus on, että luvan ylitys aiheuttaa ympäristön pilaantumista. Toiminnan rikollisuutta ei poista se, että paperintuotanto tai taksiliikenteen harjoittaminen voivat olla myös laillista liiketoimintaa. Lupaa ei voi saada sellaiselle tuotannolle, jolle ei ympäristölupaa esimerkiksi sen ympäristöä pilaavan luonteen johdosta ole missään tilanteessa saatavissa. Niin ikään taksiliikenteen harjoittamiselle ilman lupaa ei voi saada lupaa – riippumatta siitä, että kyseessä saattaa olla ”sinänsä laillinen toiminta”.

Rikollista toimintaa on verrattu lailliseen myös tuoreessa ympäristörikoksia koskevassa ratkaisussa KKO 2019:52.

Tapauksessa oli muun ohella otettu I-luokan pohjavesialueella sijaitsevalta soranottoalueelta maa-ainesta lupamääräysten vastaisesti sekä läjitetty samalle alueelle jätemaata.

Syyttäjät olivat perustaneet menettämiskaavaksi jalostetun soran hintaan ja kuljetuksen arvoon vähennettyinä niistä aiheutuneilla välittömällä kustannuksella. KKO totesi, että soran tuottaminen ja kuljettaminen ovat sinänsä laillista toimintaa ja rikoksen *täytäntöönpanosta aiheutuvat kustannukset voitiin vähentää* konfiskoitavasta määrästä. Sellaisia kustannuksia olivat muun muassa soran jalostuksesta ja kuljettamisesta välittömästi aiheutuneet energiakustannukset. Tarkemman selvityksen puutteessa KKO päätyi arvioimaan toiminnasta aiheutuneet kulut. Vastaajayhtiölle syntyi menetettävää rikoshyötyä lisäksi säästyneinä kustannuksina, kun pilaantuneita maa-aineksia oli tuotu soranottoalueelle eikä viety asianmukaisesti käsiteltäväksi. Tapauksessa siis sovellettiin 2000-luvulla vakiintunutta nettohyötykäytäntöä myös ympäristörikoksen yhteydessä.¹⁸⁵

¹⁸⁵ Nettohyötyperiaatetta on sovellettu lisäksi ratkaisussa KKO 2015:74 ja KKO 2016:85, joista ensimmäisessä periaatteen soveltamiseen johti se, että laittomasta huumausainekaupasta syntyneitä saatavia ei voitu katsoa taloudelliseksi hyödyksi. Jälkimmäisessä oli puolestaan kyse markkinointirikoksesta.

3.1.4 Arviointia

Rikoshyödyn mittaaminen vaikuttaisi olevan suhteellisen monimutkainen ja ajatuksia herättävä operaatio. Kirjallisuudessa on peräänkuulutettu yhtenäisen tulkintamallin tarvetta. Rikostyypit ja kansalaiset on osittain asetettu eriarvoiseen asemaan.¹⁸⁶ Valinta brutto- ja nettohyödyn välillä on jätetty laissa avoimeksi ja asiaa koskevat esityölausumat ovat parhaimmillaankin epäselviä. Korkeimman oikeuden käytäntö on *rikostyypeittäin eriytyntä* siten, että brutto- ja nettoperiaatteita on sovellettu eri tavoin eri yhteydessä ja myös eri vahvuisina. Kaikki tapaukset kattavan valinnan tekeminen brutto- ja nettoperiaatteen välillä vaikuttaisi käytännössä mahdottomalta.¹⁸⁷ Vaikka menettämisseuraamukset on haluttu yhtenäistää kokoamalla niitä koskeva sääntely samaan rikoslain lukuun, tapahtuu jo pelkästään ympäristön turmeleminen monin eri tavoin ja erilaisissa toimintaympäristöissä. Mahdottoman lisäksi menettämisseuraamusten yhtenäisten laskentaperusteiden määrittäminen voi siis olla myös tarpeetonta.

Uusimman oikeuskäytännön perusteella korkein oikeus on ainakin toistaiseksi lukinnut valintansa brutto- ja nettohyötyperiaatteiden soveltamisessa. Rikoksen valmistelusta ja täytäntöönpanosta aiheutuneet kulut ovat vähennyskelpoisia, jos ne liittyvät sinänsä lailliseen toimintaan. Merkitystä ei ole sillä, että toiminta kyseisessä yksittäistapauksessa on laitonta. Kyse vaikuttaisi olevan osittain siitä, minkälaisessa *toimintaympäristössä* rikos on tehty. Laillisen elinkeinotoiminnan osana on valitun tulkintamallin perusteella hyväksyttävämpää syyllistyä rikoksiin kuin aina laittomassa huumausaineiden kaupassa, johon liittyy usein myös järjestäytyntä rikollisuutta.

Ankarammin on siis kohdeltu niin kutsuttuja peruspahoja sellaisenaan hylättäviä tekoja, jotka eivät missään olosuhteissa voi olla laillisia. Lääke- ja huumausainerikosten yhteydessä sovelletaan bruttoperiaatetta tiukasti, jolloin menettämisseuraamuksesta aiheutuu tosiasiassa rangaistus – ei ainoastaan rangaistuksen luonteinen. Rikastumiskiellolle ja kriminaalipoliittisille argumenteille on annettu huomattava painoarvo. Toisaalta väärinkäytökset, jotka ovat ”sinänsä laillista toimintaa” ovat tässä katsannossa tulleet

¹⁸⁶ Kansalaisia ei kohdella yhdenvertaisella tavalla, jos oikeuskäytäntö on epäjohdonmukaista niinkin merkittävässä asiassa kuin rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn takavarikoiminen. Rikostyyppien välinen ero tulisi ottaa huomioon rangaistuksen määräämisessä, ei konfiskaation välityksellä. Ks. *Nuutila 2000, Viljanen 2007*, s. 119–123 ja *Korkka 2015*, s. 176.

¹⁸⁷ Ks. *Viljanen 2007*, s. 98.

lievemmin kohdelluiksi ja niiden yhteydessä on sovellettu nettoperiaatetta vaihtelevin painotuksin. Paperintuotantoa koskeneessa tapauksessa *KKO 1995:181* nettohyötyä sovellettiin jopa *puhtaassa muodossaan* hyväksymällä vähennyskelpoiseksi toiminnan rikolliseen osaan liittymättömiä kiinteitä kuluja, jolloin päädyttiin varsin lievään lopputulokseen. Tämä on omiaan vähentämään konfiskaation preventiivisiä vaikutuksia elinkeinoelämän rikoksissa, varsinkin kun rangaistustasot esimerkiksi ympäristörikosten osalta ovat suhteellisen alhaiset. Kriminaalipoliittisesti epätyytyttävää sekin. Tuoreemmassa oikeuskäytännössä on edelleen hyväksytty rikoksen tekemisestä aiheutuneiden kulujen vähentäminen rikoshyödystä. Korkeimman oikeuden raja näyttäisi kuitenkin tulleen vastaan siinä, että kiinteiden kulujen kattamista rikoshyödystä tehtävien vähennysten avulla ei ole sallittu. Ratkaisun *KKO 1995:181* voi uudemman käytännön perusteella katsoa menettäneen merkitystään.

Havainnollisen esimerkin menettämisseuraamusten taustalla vaikuttavista ja keskenään ristiriitaisista tavoitteista tarjoaa seuraava Helsingin hovioikeuden ratkaisu vuodelta 2017, jossa oli kyse *asfaltin valmistamisesta ympäristöluvan vastaisesti*.¹⁸⁸ Siinä hovioikeuden enemmistö sekä eri mieltä oleva jäsen päätyivät molemmat täysin perustellusti erilaisiin lopputuloksiin.

Tapauksessa yhtiön asfalttiasemalla oli käytetty asfaltin valmistamisessa neitseellisen kiviaineksen sijaan jäteasfalttia noin kymmenkertainen määrä ympäristöluvan sallimaan verrattuna. Syyttäjän menettämisseuraamusvaatimus perustui liiallisen jäteasfaltin käyttämisestä syntyneeseen kustannussäästöön. Vastaajayhtiö puolestaan katsoi, että se ei ollut saanut hyötyä halvemmista raaka-ainekustannuksista. Kierrätysasfaltin tarjoushinta oli ollut pääsääntöisesti sitä alhaisempi, mitä enemmän jäteasfalttia oli käytetty raaka-aineena. Siitä ei siis oltu todellisuudessa saatu suurempaa katetta. Tapauksessa katsottiinkin näytetyksi, että eri asfalttILAATUJEN myyntikatteissa ei juurikaan ollut eroa. Hovioikeus totesi, että yhtiön lailliseen liiketoimintaan kuului asfaltin valmistaminen. Jäteasfaltin käytölle oli kuitenkin asetettu enimmäismäärä ympäristöluvassa ja kierrätysasfalttia ei olisi voitu valmistaa sellaista määrää, mikäli luvan rajoissa olisi pysytty. Ympäristöluvan ylittäneeltä osin käytetystä jäteasfaltista aiheutunut kustannussäästö tuomittiin menetettäväksi. Hyödyn perusteeksi ei voitu ottaa katevertailua laittoman ja laillisen toiminnan välillä.

¹⁸⁸ *HelHO 11.4.2017*, Nro 17/114980, Dnro R 15/2177.

Ratkaisussaan hovioikeus otti siis kirjaimellisesti lausuman siitä, että nettohyötyperiaatetta on syytä noudattaa ainoastaan silloin, kun rikoshyödyistä vähennettäväksi vaaditut kustannukset eivät ole liittyneet muuhun rikolliseen toimintaan. Hovioikeus päätyi tapauksessa nähdäkseni ratkaisuun, joka ei ole yhdenmukainen korkeimman oikeuden tulkintalinjan kanssa.¹⁸⁹

Asiassa eri mieltä ollut hovioikeudenneuvos puolestaan totesi, että jäteasfalttimurske ei sinänsä ollut kielletty raaka-aine vaan sen käyttöä oli ainoastaan määrällisesti rajoitettu ympäristöluvassa. Yhtiön liiketoimintaa asfalttiasemalla ei siis voitu sellaisenaan pitää rikollisena. Konfiskaation tavoite huomioon ottaen menettämisseuraamus olisikin tullut määrittää nettohyötyperiaatteen mukaisesti. Rikoshyödyn määrä olisi selvinnyt vertaamalla jäteasfaltin käytön tuottamaa hyötyä siihen tilanteeseen, että tuotannossa olisi käytetty luvan mukaista kiviainesta sallitun jäteasfaltin enimmäismäärän ylityttyä. Kyseessä on *lisähyöty*, joka aiheutui jäteasfaltin käyttämisestä yli lupamääräysten, jolloin jäteasfaltin raaka-ainekustannukset voidaan vähentää hyödystä. Merkille pantavaa kuitenkin oli, että kierrätysasfaltin myyntihinta oli alhaisempi kuin neitseellisestä kiviaineksesta tehdyn asfaltin. Kierrätysasfalttia oli siis saatu myös myytyä enemmän kuin jos asfalttia olisi ympäristöluvan mukaisesti valmistettu kalliimmalla. Sitä osoitti myös se, että asfalttiaseman tuotannosta suurin osa oli jäteasfalttia. Aseman liikevaihto ja –voitto olisivat siis olleet huomattavasti pienempiä, jos yhtiö olisi toiminut lain edellyttämällä tavalla. Yhtiön liikevaihdosta ja tuloksesta ei kuitenkaan oltu esitetty selvitystä, joten hyödyn määrä olisi eri mieltä olevan jäsenen mukaan tullut arvioida.

Eri mieltä ollut neuvos on nähdäkseni osunut hyödyn määrittämisessä lähimmäs oikeaa. Mikäli nettohyötyä olisi sovellettu sellaisenaan, ei menettämisseuraamusta olisi lainkaan tuomittu. Hovioikeuden ratkaisu puolestaan saa rangaistuksen luonteen, kun takavarikoitavaksi tulee enemmän kuin rikoksella on tosiasiasa saavutettu. Viimeksi esitelty, kahden ääripään välissä oleva ratkaisumalli puolestaan ottaa tarkoituksenmukaisella tavalla

¹⁸⁹ Myöskään *ympäristönsuojeluintressi* ei olisi perustellut ankaramman menettämisseuraamuksen määräämistä. Jutussa ilmi tulleiden seikkojen perusteella on ilmeistä, että jäteasfaltin käyttäminen asfaltin valmistamisessa voi olla jopa ympäristölle ystävällisempää verrattuna uuden kiviaineksen murskaamiseen. Vastaajia ei siis tuomittu rikoslain ympäristörikoksia koskevien lainkohtien nojalla vaan ainoastaan VYSL 116 §:n mukaisesta lupamääräysten rikkomisesta.

huomioon myös laittoman menettelyn vaikutuksen yhtiön kilpailuasemaan sortumatta kuitenkaan siihen, että konfiskaatiosta muodostuisi rangaistus.

Kaiken kaikkiaan korkein oikeus on nähdäkseni onnistunut kohtuullisesti rikastumiskielto- ja rankaisukieltoperiaatteiden tasapainottamisessa nettoperiaatteen yhteydessä nimenomaan *konfiskaatiosääntelyn tarkoituksen näkökulmasta*. Rikoksen johdosta takavarikoidaan sen konkreettisesti tuottama hyöty, ei enempää eikä vähempää. Mikäli rikoksen valmistelusta ja suorittamisesta aiheutuneita kustannuksia ei vähennettäisi, menetettäväksi tulisi tosiasiaassa suurempi määrä, kuin rikoksella on saavutettu. Toisaalta rikosten tekeminen näyttäytyisi varsin kannattavana, mikäli niiden välityksellä voisi kattaa myös toiminnan kiinteitä kuluja.

Ympäristörikoksen taloudelliset vaikutukset siis tulevat periaatteessa neutralisoiduiksi, mutta rangaistuksena konfiskaatiota ei käytetä. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että nykyisen tulkintalinjan avulla kyetään varsin kehnosti puuttumaan lainvastaisen menettelyn avulla saavutetun kilpailuedun synnyttämään hyötyyn. Valittu linja ei myöskään ole ympäristörikossääntelyn taustalla vaikuttavien periaatteiden tehokkaan toteutumisen kannalta tehokkain mahdollinen. Ympäristöä voi turmella periaatteessa *ilman riskiä haitallisista taloudellisista seurauksista*. Menettämisseuraamusta vaadittaessa ja tuomittaessa tulisikin ottaa entistä enemmän huomioon rikollisen toiminnan vaikutus yhtiön liikevaihtoon ja –voittoon. Siten voitaisiin puuttua nettoperiaatteen soveltamisen aiheuttamiin epäkohtiin silloin, kun siihen on tarvetta.

Menettämisseuraamus on arvioitu yhtiön liikevaihtoon ja –voittoon perustuen esimerkiksi seuraavassa alaluvussa käsiteltävässä ratkaisussa *KKO 2016:85*. Liikevaihdon ja –voiton otti toimivalla tavalla huomioon lisähyötyajattelun kautta myös eri mieltä ollut hovioikeuden jäsen yllä mainitussa asfaltin valmistusta koskevassa ratkaisussa. *Viljanen* onkin esittänyt, että *lisähyötyperiaate* voisi olla vastaus yhtenäiseksi rikoshyödyn laskentatavaksi, jonka avulla voitaisiin vähentää puhdasoppisen nettohyötyperiaatteen aiheuttamia kriminaalipoliittisesti epätydyttäviä seurauksia.¹⁹⁰ Ympäristörikosten yhteydessä tämä tarkoittaisi sitä, että rikoksen tuottaman nettohyödyn (josta ei voida vähentää kiinteitä kuluja) määrittelyn jälkeen saatua tulosta verrattaisiin vielä mahdollisimman lähellä olevaan

¹⁹⁰ Ks. *Viljanen 2007*, s. 122–123, jonka mukaan hyväksyttäessä vähennyskelpoisiksi kaikki vastaavat kulut, jotka liittyvät lailliseenkin toimintaan, mitätöidään suuri osa hyötykonfiskaation rikoksia estävästä tehosta varsinkin, kun kyseisistä rikoksista tuomittavat rangaistukset ovat yleensä lieviä.

lailliseen toimintavaihtoehtoon eli esimerkiksi siihen, että ympäristöluvan määräyksien rajoissa oltaisiin pitäydytty. Myös laillinen vaihtoehto tulisi tällöin laskea nettohyödyn mukaan. Vertailu on väkisinkin arvio, mutta mielestäni toimiva ratkaisu pahimpiin nettohyötyperiaatteen soveltamisen aiheuttamiin epäkohtiin. Vertailussa on mahdollista tukeutua objektiivisiin perusteisiin eli yhtiön liikevaihtoa ja liikevoittoa koskeviin laskelmiin, jolloin kyseessä ei olisi ainoastaan valistunut arvaus.

Yksittäistapauksessa pahimpiin epäkohtiin voidaan siis puuttua myös hyödyn määrän arvioinnin ja kohtuullistamisen avulla, kuten käy ilmi seuraavasta alaluvusta. Lisäksi menettämisseuraamuksen suhteella ennallistamiseen on huomattava merkitys siihen, millaiseksi ympäristörikoksen taloudelliset vaikutukset käytännössä muodostuvat.

3.2 Hyödyn määrän arviointi ja kohtuullistaminen

Lähtökohtana on, että konfiskaation kohteena oleva hyötyerä määritellään yleisellä tasolla edellä läpi käydyltä tavalla ja hyödyn bruttomäärästä tehdään tarvittaessa oikeat vähennykset. Rikoshyödyn tarkempaan määrittämiseen yksittäistapauksessa voi kuitenkin liittyä vielä hyödyn määrän arviointi sekä kohtuullistaminen eli niin sanotut hyödyn mittaamisen *sekundäärikriteerit*. RL 10:2.2:n mukaan hyöty on *arvioitava* ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus sekä muut olosuhteet, mikäli hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä. Menettämisseuraamuksen kohtuullistamisesta säädetään RL 10:10:ssä.

Selvityksen esittäminen hyödyn todellisesta määrästä saattaa siis olla vaikeaa tai mahdotonta ja hyödyn todellista määrää ei kaikissa tapauksissa voida täysin varmasti selvittää. Tilanne saattaa kuitenkin olla sellainen, että hyötyä selkeästi on syntynyt, eikä menettämiskaatumuksen hylkääminen olisi tarkoituksenmukaista. Tällöin tuomioistuimen on tietyn edellytyksin arvioitava hyödyn määrä. Todistustaakka hyödyn menettämisen perusteesta ja määrästä on silti seuraamuksen vaatijalla, joskin sitä on merkittävästi helpotettu. *Arviointikynnyksen ylittyminen* edellyttää, että kantaja esittää täyden näytön siitä, että hyötyä on ylipäättään syntynyt ja kykenee lisäksi perustelemaan, miksi selvitystä hyödyn määrästä on hankalaa tai mahdotonta esittää ja mikä tapahtumainkulku hyödyn on

synnyttänyt.¹⁹¹ Hyöty tulee arvioida täyteen määrään, mutta arvion epävarma luonne ja vastaajan oikeusturva saattavat edellyttää, että hyödyn määrä arvioidaan hieman arvioitua todellista pienemmäksi. Hyödyn määrän arvioiminen voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun laillisen liiketoiminnan yhteydessä on harjoitettu luvanvaraista toimintaa ilman lupaa. Rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä voi tällöin olla vaikeaa erottaa laillisesta esimerkiksi siksi, että yrityksen kirjanpito on puutteellinen tai sen pitäminen on laiminlyöty täysin. Rikoshyöty joudutaan lähtökohtaisesti arvioimaan myös tapauksessa, jossa tuotantolaitoksella laiminlyödään ympäristöluvan edellyttämät investoinnit ja saavutetaan näin säästöä.¹⁹²

Menettäväksi tuomittavaa rikoshyötyä jouduttiin arvioimaan esimerkiksi tapauksessa *KKO 2019:52*, jossa oli kyse maa-ainesten lupamääräysten vastaisesta yliotosta sekä läjityksestä. Yliotetun soran tuottaman hyödyn osalta korkein oikeus joutui esitetyn selvityksen puutteellisuuden tähden arvioimaan rikoksen täytäntöönpanosta aiheutuneita tuotantokustannuksia. Arvio suoritettiin myös siitä, kuinka suuri osa soranottoalueelle tuodusta jätemaasta oli laadultaan sellaista, että sen käsittelemisestä aiheutui maksuja.

Hovioikeuskäytännössä rikoshyötyä on jouduttu arvioimaan esimerkiksi tapauksessa, jossa oli kyse ohijuoksutuksista vedenpuhdistamolla.¹⁹³

Osa erään kunnan viemäriverkosta tulevasta jätevedestä oli ohjattu säännönmukaisesti puhdistusprosessin ohi suoraan jokeen. Menettelyllä oli säästetty puhdistus-, energia- ja kemikaalikustannuksia ja välttytty puhdistamon kapasiteetin lisäämisen aiheuttamilta investointikustannuksilta. Ohijuoksutetun veden mittaus ei kuitenkaan ollut siirtynyt raportointijärjestelmään eikä ohijuoksutuksista oltu raportoitu viranomaistarkkailussa tai muuallakaan. Hovioikeus arvioi hyödyn ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan kesto ja laajuus sekä muut olosuhteet. Syyttäjä oli esittänyt arvioinnin perustaksi selvityksen kunnan puhdistamolle toimittaman jäteveden määrästä, selvityksen eräänä vuonna ohijuoksutetun veden määrästä sekä puhdistamon jätevedestä laskuttaman kuutioshinnan.

¹⁹¹ Ks. *Viljanen 2007*, s. 123–125 ja *HE 80/2000 vp*, s. 22. Esimerkiksi tapauksessa *Itä-Suomen hovioikeus (ISHO) 25.2.2016*, Nro 16/108012, Dnro R 15/1097 hovioikeus kumosi käräjäoikeuden ratkaisun menettämisseuraamuksen osalta, koska käräjäoikeus oli tuomiossaan poikennut syyttäjän menettämistä koskevalle vaatimukselle esittämistä perusteista.

¹⁹² Ks. *HE 80/2000 vp*, s. 22 ja *Korkka 2015*, s. 195-196.

¹⁹³ *VaHO 23.11.2016*, Nro 16/148815, Dnro R 16/234.

Tapauksesta arviointiin johti siis sekä puutteellinen kirjanpito että vältetyt investointikustannukset, jotka joudutaan lähtökohtaisesti arvioimaan aina.

Hieman erilainen hyödyn arvioiminen oli kyseessä tapauksessa *Turun hovioikeus 2.11.2018*, Nro 18/147794, D nro R 18/292.

Syytetyt olivat luvattomasti kaataneet puita omistamansa kiinteistön ja meren väliltä. Hovioikeus yhtyi käräjäoikeuden ja syyttäjien arvioon siitä, että on yleisesti tunnettua, että merinäköala parantaa kiinteistön viihtyisyyttä ja nostaa sen arvoa.

Arvonnousun määrä voitiin tapauksessa tällä perusteella arvioida, joskin kohtuullisena pidettiin kolmasosaa pienempää määrää kuin oli vaadittu. Korkeimman oikeuden käytännöstä voidaan esille nostaa vielä ratkaisu *KKO 2016:85*.

Osakeyhtiön toiminnassa oli syyllistytty markkinointirikokseen, kun yhtiön ammattimaisesti markkinoiman yritystietopalvelun käytöstä yrityksiltä perittävien maksujen määräytymisestä oli annettu harhaanjohtavia tietoja. Tapauksen erityispiirteistä johtuen markkinointirikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä ei voitu osoittaa yksilöidyn laskelmin ja erottaa yhtiön muusta liiketoiminnasta. KKO totesi, että yhtiön harjoittama liiketoiminta oli ollut sinällään laillista ja menetettäväksi tuli sellainen lisähyöty, joka oli saatu harhaanjohtavan markkinoinnin avulla. Harhaanjohtavan markkinoinnin vaikutukset pääteltiin yhtiön samanaikaisesti voimakkaasti kasvuun lähteneen liikevoiton avulla, jonka perusteella hyöty myös arvioitiin.

Tapauksessa oli kyseessä nettohyötyperiaatteen soveltaminen tilanteessa, jossa hyöty ei aiheutunut suoraan rikostunnusmerkistön täyttymisestä. Korkein oikeus totesi, että markkinointirikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä ei voitu asiassa yksilöidyn laskelmin osoittaa ja erottaa yhtiön laillisesta liiketoiminnasta. Yhtiön voitto oli kuitenkin kasvanut erittäin voimakkaasti juuri siitä tilikaudesta alkaen, jolloin harhaanjohtavalla markkinoinnilla myyty palvelu oli ensimmäisen kerran vaikuttanut yhtiön kirjanpidolliseen tulokseen. Yhtiön muiden sopimusten määrä oli samana aikana kuitenkin pysynyt ennallaan. Näin ollen *rikoksen tuottamaa hyötyä voitiin arvioida voiton kasvun perusteella*. Korkein oikeus myös katsoi, että rikoksena syyksi luetun menettelyn vaikutus yhtiön voittoon on ollut suurempi kuin sen vaikutus yhtiön liikevaihtoon.

Nähdäkseni juuri hyödyn arvioiminen voisi olla tapa, jolla yksittäisissä ympäristörikoksia koskevissa tapauksissa voitaisiin puuttua kaikkein tökeröimpiin väärinkäyttöksiin. Tavoitellun hyödyn takavarikoimiseksi primäärikriteerien avulla määritelty menettämisseuraamus saattaa nimittäin jäädä voimattomaksi. Rikollisella menettelyllä saavutetut alhaisemmat tuotantokustannukset vaikuttavat toiminnanharjoittajien väliseen kilpailuasemaan. Sitä kautta lainvastaisesti toimiva yritys voi saavuttaa etua kasvaneena tilauskantana ja liikevaihtona sekä liikevoittona. Nämä ovat seikkoja, joista *selvitystä on esitettävissä vain vaikeuksin*. Rikoksen tekoajan alkamisen ja yhtiön liikevaihdon tai liikevoiton osuuden kasvuun lähtemisen sattuminen yksiin aiheuttaa kuitenkin vähintään perustellun epäilyksen siitä, että ne ovat menettämisseuraamuksen kannalta merkityksellisessä yhteydessä.

Kohtuullistamista koskevan RL 10:10:n mukaan menettämisseuraamus voidaan jättää tuomitsematta tai tuomita menetettäväksi vain osa hyödystä, jos omaisuuden arvo on vähäinen, tekijä jätetään rangaistukseen tuomitsematta tai jos menettämisseuraamuksen tuomitseminen muuten olisi kohtuutonta, kun otetaan huomioon rikoksen ja omaisuuden laatu, vastaajan taloudellinen asema sekä muut olosuhteet. Jotta menettämisseuraamus ei johtaisi kohtuuttomaan lopputilanteeseen, voidaan sitä siis kohtuullistaa. Vastaajan subjektiivista asemaa verrataan tällöin menettämisseuraamuksen objektiivisiin tavoitteisiin. Rikoslain hyödyn menettämistä koskeva lainkohta on luonteeltaan sellainen, että vastaajan olosuhteista merkitystä saa lähinnä tämän *taloudellinen asema*, jolla on merkitystä erityisesti silloin, kun rikos on tehty oikeushenkilön puolesta ja tekijän syyllisyys on vähäinen. Toisaalta rikos ei saa kannattaa ja seuraamusten tarvetta harkittaessa tulisi ottaa huomioon yleisen lainkuuliaisuuden ja yhdenvertaisuuden vaatimukset.¹⁹⁴

Korkeimman oikeuden suhtautuminen kohtuullistamiseen vaikuttaisi pidättyvältä.¹⁹⁵ Ympäristörikoksiin liittyvässä hovioikeuskäytännössä kohtuullistaminen on kuitenkin joissakin tapauksissa hyväksytty nimenomaan vastaajan olosuhteisiin liittyvistä syistä.¹⁹⁶ Merkitystä ovat saaneet esimerkiksi vastaajan pienet nettotulot ja alaikäisten lasten määrä sekä rikollisen menettelyn laatu ja kesto. Edellä mainitussa puiden kaatamiseen

¹⁹⁴ Ks. *HE 80/2000 vp*, s. 34 ja *Korkka 2015*, s. 199, 207 ja 217.

¹⁹⁵ Menettämisseuraamusta ei kohtuullistettu esimerkiksi tapauksissa *KKO 2016:85* ja *KKO 2019:52*, joista jälkimmäisessä rikosasian käsittely oli johtanut yhtiön hakeutumiseen yrityssaneerausmenettelyyn.

¹⁹⁶ Ks. *ISHO 19.6.2018*, Nro 18/126608, Dnro R 18/135 ja *VaHO 19.7.2018*, Nro 18/130204, Dnro R 18/362, joista jälkimmäisessä merkitystä annettiin tosin myös vastaajan menettelyn laadulle.

merinäköalan tieltä liittyvässä asiassa taas menettämisseuraamusta kohtuullistettiin kantajan vaatimasta ilmeisesti sen johdosta, että seuraamus jouduttiin arvioimaan, jolloin aiheellista saattaakin olla jonkinlaisen marginaalin jättäminen.¹⁹⁷ Kohtuullistaminen on kuitenkin aina toissijaista verrattuna RL 10:2:n mukaisiin hyödyn määrittämiseen ja arviointiin.¹⁹⁸ Menettämisseuraamuksen kohtuullistaminen toimii siis keinona, jonka avulla voidaan ottaa huomioon *yksittäistapauksen erityispiirteitä*.

3.3 Menettämisseuraamuksen suhde eräisiin muihin velvoitteisiin

Rikoshyödyn määrittäminen edellä tässä luvussa käsiteltyjen kriteerien avulla sekä sitä mahdollisesti seuraava hyödyn arvioiminen ja kohtuullistaminen eivät välttämättä vielä johda siihen lopulliseen määrään, joka rikoksen johdosta on konfiskoitava. Hyötyä ei nimittäin tuomita valtiolle menetettäväksi siltä osin kuin se on *palautettu tai tuomittu taikka tuomitaan suoritettavaksi loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena* (RL 10:2.6). Yksityinen intressi ajaa siis valtiollisen edelle. Konfiskaation perimmäinen tarkoitus eli rikoksella rikastumisen estäminen ei edellytä hyödyn moninkertaista menettämistä.¹⁹⁹

Konfiskaation määrään vaikuttaa ainoastaan *tosiasias* palautettu hyöty tai tuomittu vahingonkorvaus. Tilanne voi kuitenkin muuttua ja vahingonkorvaus tulla tuomituksi vasta menettämisseuraamuksen tuomitsemisen jälkeen erillisessä oikeudenkäynnissä. Tällöin menettämisseuraamus voidaan panna täytäntöön korvausta taikka edunpalautusta vastaavalla määrällä vähennettynä (RL 10:11.2).²⁰⁰ Lainkohta koskee täytäntöönpanokelpoisia tuomioita. Hovioikeudessa vahingonkorvaus tai muuten palautettu hyöty sen sijaan voidaan vielä ottaa huomioon menettämisseuraamuksen määrässä.²⁰¹ Vahingonkorvauksen ja rikoshyödyn tulee kuitenkin liittyä samaan

¹⁹⁷ Ks. THO 2.11.2018, Nro 18/147794, Dnro R 18/29.

¹⁹⁸ Korkka 2015, s. 203–204.

¹⁹⁹ Ks. Rautio 2006, s. 190–191.

²⁰⁰ Ks. HE 80/2000 vp, s. 22–23.

²⁰¹ Ks. Viljanen 2007, s. 136. Myös *verotuksella* on vaikutuksensa rikoshyödyn menettämiseen. Oikeuskirjallisuudessa on oltu varsin yleisesti sitä mieltä, että konfiskoitavaa hyötyä ei tule verottaa, määrätänsä veron perustekin valtiolle. Rikoshyödystä aikanaan maksettu vero siis vähennetään menettämisseuraamusta määrättäessä. KKO:n kysymyksestä antaman ainoan monitulkintaisen ratkaisun perusteella on kuitenkin mahdollista tehdä myös toisen suuntaisia johtopäätöksiä ja katsoa, että verojen huomioon ottaminen tulisi ratkaistavaksi ensi sijaisesti verotusta koskevassa menettelyssä. Menettämisseuraamusvastaajien yhdenvertaisesta kohtelusta olisi kuitenkin syytä pitää kiinni ja kaksinkertainen menettämisseuraamus ei liene tarkoituksenmukainen, joten vero tulisi joka tapauksessa

taloudelliseen arvoon, jotta vahingonkorvaus voitaisiin vähentää menettämisseuraamuksesta.²⁰²

Merkittävästi tuomittavan menettämisseuraamuksen lopulliseen määrään vaikuttaa lisäksi *ennallistaminen*. Aiheuttamisperiaatteen mukaisesti ympäristölle haittaa aiheuttavan toiminnanharjoittajan tulisi vastata ympäristöhaittojen korjaamisesta aiheutuvista kuluista. Yleensä ennallistamisvelvollisuus perustuu lainvastaiseen menettelyyn ja sen asettamisen perustana on ympäristöoikeudellisessa sektorilaissa oleva erityissäännös.²⁰³ Säännöksiin liittyy tyypillisesti myös mahdollisuus tai velvollisuus hallinnollisten pakkokeinojen käyttämiseen, jollei toiminnanharjoittaja ryhdy tarvittaviin toimenpiteisiin. Ennallistaminen ei siis ole rikosoikeudellinen seuraamus vaan siitä määrätään hallinnollisessa menettelyssä.²⁰⁴ Rikosprosessin aikana voidaan kuitenkin todeta, että ympäristölle aiheutuneet haitalliset vaikutukset on korjattu ja kun kustannukset ovat tiedossa voidaan niitä verrata rikoksen tuottamaan hyötyyn.²⁰⁵

Menettämisseuraamuksen ja ennallistamisen suhteesta ei ole laintasosta yleissäännöstä.²⁰⁶ Esitöiden mukaan tuomioistuimien voi tarvittaessa ottaa huomioon ennallistamisen kustannukset *vähennyksenä konfiskaatiosta päätettäessä*. Perusteluissa viitataan menettämisseuraamuksen kohtuullistamista koskevaan RL 10:10:n.²⁰⁷

huomioida menettämisseuraamusta määrättäessä tai mahdollistaa vaihtoehtoisesti verotuksen oikaiseminen jälkikäteen. Ks. *Rautio 2006*, s. 199–200, *Viljanen 2007*, s. 162–163, *Korkka 2015*, s. 174–175 ja *KKO 2005:71*.

²⁰² Esimerkiksi tapauksessa *THO 2.11.2018, Nro 18/147794*, Dnro R 18/292 rikosshyöty ilmeni puiden kaatamisesta juontuvana kiinteistön arvonnousuna. Vahingonkorvaus sisälsi puolestaan Kirkkonummen kunnan puunkaadosta puiden tuotannollisena arvona sekä luontoarvon ja maisemallisen merkityksen häviämisenä kärsimän menetyksen. Vahingonkorvaus ja menettämisseuraamus *eivät siten olleet päällekkäisiä*.

²⁰³ Sellainen on esimerkiksi ympäristönsuojelulain 175 §, jonka 1 momentin mukaan valvontaviranomainen voi määrätä kyseistä lakia tai sen nojalla annettua säännöstä tai määräystä rikkoneen palauttamaan ympäristön ennalleen tai poistamaan rikkomuksesta ympäristölle aiheutuneen haitan. Määräystä on YSL 184 §:n mukaan tehostettava uhkasakolla tai teettämishallalla, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta.

²⁰⁴ Ympäristövahinkojen korjaaminen ja siihen liittyvät viranomaispäätökset ovat julkisoikeudellista sääntelyä, joskin ennallistaminen voi perustua myös esimerkiksi yritysten itsesääntelyyn. Ks. *Kokko 2017*, s. 310–311. Sääntelyllä toimeenpannaan lisäksi *ympäristövastuudirektiiviä*, jonka tarkoituksena on luoda aiheuttamisperiaatteeseen perustuva ympäristövastuujärjestelmä ympäristövahinkojen ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi. *Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/35/EY*, annettu 21.4.2004, ympäristövastuusta ympäristövahinkojen ehkäisemisen ja korjaamisen osalta, EUVL N:o L 143, 30.4.2004, s. 56–75.

²⁰⁵ Ks. *Suvantola 2007*, s. 17–20. Ennallistaminen voi myös lähtökohtaisesti tulla arvioiduksi RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdassa tarkoitettuna rangaistuksen lieventämisperusteena. Ks. *KKO 2019:52*, perusteluiden kohta 37.

²⁰⁶ Erityissäännös on esimerkiksi Metsälain (1093/1996, Metsäl) 19 §, jonka mukaan menetettäväksi tuomittavasta hyödystä vähennetään laissa tarkoitettujen korvaavien toimenpiteiden kustannukset.

²⁰⁷ Ks. *HE 80/2000 vp*, s. 22. Menettämisseuraamuksen harkinnanvarainen kohtuullistaminen vaikuttaisi toimivalta ratkaisulta myös Viljasen mukaan. Ks. *Viljanen 2007*, s. 160.

Oikeuskirjallisuudessa ennallistaminen on nimenomaisen säännöksen puuttuessa rinnastettu vahingonkorvaukseen.²⁰⁸ Haitallisesti muuttuneen fyysisen olotilan ennalleen palauttamisesta aiheutuneiden kulujen on joka tapauksessa siis katsottu olevan vähennyskelpoisia konfiskoitavasta hyötymäärästä. Myös vapaaehtoisesti suoritettut ennallistamistoimet voidaan ottaa huomioon.²⁰⁹

Ennallistamisesta aiheutuneet kulut on hyväksytty rikoshyötyä vähentävänä tekijänä esimerkiksi ratkaisussa *KKO 2019:52*.

Tapauksessa oli otettu maa-ainesta I-luokan pohjavesialueella sijaitsevalta soranottoalueelta lupamääräysten vastaisesti sekä läjitetty samalle alueelle jätemaata.

Korkein oikeus tähdensi ratkaisunsa perusteluissa sitä, että menettämisseuraamuksen tuomitsematta jättäminen pelkästään ennallistamistoimien perusteella ei saa johtaa tilanteeseen, jossa tekijälle jäisi alhaisten ennallistamiskustannusten johdosta rikoshyötyä. Ennallistamiskustannuksia ja rikoshyötyä on verrattava keskenään ja tuomittava valtiolle menetettäväksi ainoastaan niiden *erotus*.²¹⁰

Ennallistamiskustannukset ovat tulleet hyväksytyiksi niin ikään *hoviioikeuskäytännössä*. Esimerkiksi Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa vuodelta 2018 annettiin merkitystä ennallistamistoimien ajalliselle ulottuvuudelle.²¹¹

Käräjäoikeus oli tuominnut vastaajat ympäristön turmelemisen (RL 48:1) ja jätelain rikkomisen (JäteL 147 §) ohella luvattomasta maa-ainesten, betonijätteen ja hiekkapuhallushiekan läjittämisestä yhteensä lähes 90 000 euron suuruiseen menettämisseuraamukseen. Kyseessä olleiden luvattomasti läjitettyjen jätteiden ja maa-ainesten siirtämisen luvalliseen paikkaan esitettiin hovioikeudessa olevan kytköksissä yhtiön

²⁰⁸ Ks. *Liljenfeldt 1984*, s. 462, *Viljanen 2006*, s. 160–161, *Rautio 2006*, s. 197–198, *Helsingin hovioikeuspiiri 2009*, s. 21 ja *Korkka 2015*, s. 302–303.

²⁰⁹ Ks. *Salila 1997*, s. 1247–1248.

²¹⁰ Tapauksessa toiminnanharjoittaja oli siivonnut kierrätyskeskuksena käytetyltä alueelta pois rakennus- ja betonijätteet. Niiden asianmukaisen käsittelyn kulut olivat vastaavat kuin ne olisivat olleet valittaessa alun alkaenkin laillinen toimintavaihtoehto. Rikoshyötyä ei näin syntynyt. Yliotettu maa-aines oli kuitenkin ennallistettu raakatoralla ainoastaan osittain ja sen sijaan alueelle oli jäänyt jätemaata. Ennallistamisessa käytetyn raakatoran arvo hyväksyttiin vähennyksenä, mutta jätemaan ennallistamiskustannuksista ei oltu esitetty selvitystä. Arvioidut kustannukset, jotka olisivat aiheutuneet jätemaan toimittamisesta vastaanottopaikkaan, tuomittiin valtiolle menetetyksi. Ennallistaminen perustui tapauksessa osin ELY-keskuksen hallintopakopäätökseen, osin valvovana viranomaisena toimineen kunnan edellyttämiin toimiin.

²¹¹ *ISHO 5.12.2018*, Nro 18/153691, Dnro R 18/700.

tulevaan maa-aines- ja ympäristölupaun. Ennen käräjäoikeuden tuomion antamista maa-ainesten kuljettamista ei oltu ehditty tehdä.

Hovioikeus katsoi ennallistamistoimista olevan riittävä varmuus ja niiden arvioidut kustannukset voitiin vähentää aiemmin tuomitusta menettämisseuraamuksesta syyttäjän myönnettyä muutosvaatimuksen oikeaksi.

Myös Turun hovioikeuden vuonna 2019 ratkaisemassa tapauksessa oli kyse ennallistamisen vaikutuksesta konfiskaation määrään.²¹²

Kiinteistöllä oli säilytetty suurta määrää sekalaista jätettä. Hovioikeudessa esitettyjen valokuvien ja laskujen perusteella voitiin todeta, että kiinteistö oli kokonaan siivottu ja jätteet toimitettu asianmukaisesti kierrätettäväksi. Syyttäjän alkuperäinen menettämiskaava oli perustunut arvioon eikä uutta selvitystä ennallistamistoimien jälkeen vastaajille mahdollisesti jääneestä rikoshyödyistä oltu esitetty, joten vastaajat vapautettiin menettämisseuraamuksesta. Rikoshyötyä ei siis ollut enää olemassa, joten menettämisseuraamusta ei tuomittu.

Perusteluissa ei mainita kohtuullistamista koskevaa RL 10:10:aa, vaikka juuri sen perusteella ennallistaminen on kahdessa edellisessä tapauksessa tullut otetuksi huomioon.

Ennallistamisesta aiheutuvien kulujen vähennyskelpoisuutta perustelee jo *konfiskaatiosääntelyn tarkoitus*. Menettämisseuraamuksen avulla pyritään estämään rikoksella hyötyminen, mutta sitä ei kuitenkaan ole tarkoitus käyttää rangaistuksena. Menettäväksi tulee vähintään, mutta myös enintään teosta koitunut tulonlisä.²¹³ Rikastumiskiello ja rankaisukiello vaikuttaisivat kohtaavan tarkoituksenmukaisella tavalla ja myös *ympäristöpoliittiset argumentit* puhuvat ennallistamiskulujen vähentämisen puolesta. Rikoksenteijää ei lähtökohtaisesti ole syytä kannustaa olla torjumatta ympäristöä pilaavan toimintansa vaikutuksia. Ennallistamisvastuut olisi myös perusteltua katsoa ensisijaisiksi suhteessa vahingonkorvaukseen ja rikosoikeudellisiin seurauksiin, sillä rahamääräiset korvaukset eivät palauta järkytettyä luonnontilaa.²¹⁴

²¹² THO 6.11.2019, Nro 19/148518, Dnro R 18/1001.

²¹³ Ks. *Salila 1997*, s. 1245.

²¹⁴ Ks. *Korkka 2015*, s. 302–303 ja *Salila 1997*, s. 1248.

Ympäristöpoliittiset seikat puhuvat kuitenkin nähdäkseni myös ennallistamiskulujen vähennyskelpoisuutta vastaan. Kulujen huomioon ottaminen saattaa houkutella toiminnanharjoittajaa koettelemaan ikään kuin kepillä jäätä, kun kiinni jäädessä ei menetä enempää kuin on rikoksella saanutkaan ja ennallistamiskulut eivät menetettävää määrää kasvata. Ympäristöä pilaavaa toimintaa ei ainakaan hillitse, jos toiminnanharjoittaja jo ennakoita tietää, että rikosvastuun toteutuessa siivouskuluista ei tarvitse välittää.²¹⁵

Joka tapauksessa ennallistamiskulut on *käytännössä hyväksytty* vähennettäväksi lopullisesta rikoshyödyn määrästä. Yleensä kyseeseen on tullut RL 10 luvun 10 §:n mukainen menettämisseuraamuksen kohtuullistaminen, mutta kysymys on voitu jäsentää myös siten, että ennallistamisen myötä mitään rikoshyötyä ei ole edes päässyt muodostumaan. Ennallistaminen voidaan rinnastaa vahingonkorvaukseen ja samalla tavoin olisi perusteltua ottaa lakiin selkeä maininta siitä, miten ennallistaminen tulee ottaa huomioon konfiskaatiota tuomittaessa ja mikä on lainvoimaisen tuomion jälkeen mahdollisesti asetettavan ennallistamisvelvoitteen asema suhteessa menettämisseuraamukseen.

Vallitseva oikeustila on sellainen, että ennallistaminen otetaan pääasiassa huomioon menettämisseuraamuksen *kohtuullistamissäännöksen* välityksellä. Käytännöllisistä syistä harkinnanvarainen kohtuullistaminen saattaakin olla parempi ratkaisu kuin rinnastaminen vahingonkorvaukseen. Ennallistamistyön arvon arvioiminen saattaa olla hankalaa ja tieto hallinnollisista määräyksistä ei välttämättä välity tuomioistuimen tietoon tarvittavalla tavalla.²¹⁶ Rikoshyödyn kohtuullistamiseen on kuitenkin suhtauduttu käytännössä pidättyvästi.²¹⁷ Kohtuullistaminen tulee kyseeseen lähinnä silloin, kun seuraamus olisi kohtuuton suhteessa etenkin tekijän taloudellisiin olosuhteisiin nähden pitäen kuitenkin mielessä myös konfiskaatiosääntelyn tarkoituksen.²¹⁸

Totta on toisaalta se, että liian ankarat taloudelliset seuraamukset saattavat ajaa ympäristörikokseen syyllistyneen maksukyvyttömyyteen, jolloin on entistä todennäköisempää, että ympäristön tilaa ei saada palautettua entiselleen. Kohtuullistamista

²¹⁵ Vrt. *Salila 1997*, s. 1245, joka mukaan konfiskaatio lienee kuitenkin riittävän tehokas keino väärinkäytöksen estämiseen. Hän huomauttaa, että laskelmointia hillitsee myös se, että mahdollinen korvaus- ja ennallistamisvastuu ei rajoitu rikoshyödyn määrään.

²¹⁶ Ks. *Viljanen 2007*, s. 160.

²¹⁷ Ks. *Kukkonen 2016b*, s. 913–914.

²¹⁸ Ks. *Korkka 2015*, s. 199, 207 ja 217 ja *HE 80/2000 vp*, s. 34.

harkittaessa tulisi kuitenkin pitää mielessä, että ennallistaminen on tekijälle norminvastaisesta menettelystä koituva seuraus ja että ympäristön tilan palauttaviin toimiin ei välttämättä ole ryhdytty täysin pyyteettömästi eikä myöskään vapaaehtoisesti. Ympäristörikoksen tuottaman ja valtiolle menetettäväksi tuomittavan taloudellisen hyödyn kohtuullistaminen ennallistamiskulujen johdosta automaattisesti niiden täyteen määrään varsinkaan ilman tapauskohtaista harkintaa ei ole nähdäkseni omiaan pitämään yllä konfiskaation pelotevaikutusta ympäristövastuun toteutumisen kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Ennallistamisen tarkoituksena on palauttaa lainvastaisen menettelyn pilaama ympäristö ennalleen ja se määrätään hallinnollisessa menettelyssä. Konfiskaatio puolestaan on rikoksen seuraamus, jonka tarkoitus on estää rikollisella menettelyllä vaurastuminen. Näillä oikeudellisilla instituutioilla ei ole mitään sisäsyntyistä kohtalonyhteyttä, joka pakottaisi ottamaan huomioon toisen, kun toisesta päätetään.²¹⁹

²¹⁹ Kummassakaan ei myöskään ole kyse *kaksoisrangaistavuuden kiellon* rikkomisesta ne bis in idem –periaatteen tarkoittamalla tavalla. Ne bis in idem –kiellosta ympäristörikoksissa ks. *Suvantola 2012*.

4 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa on pyritty selvittämään, *miten elinkeinotoiminnan ympäristörikoksen tuottama ja valtiolle menetettäväksi tuomittava taloudellinen hyöty määritellään ja miten se tulisi määritellä*. Tutkielman toisessa pääluvussa muodostuu *yleiskuva* menettämisseuraamuksia ja ympäristörikoksia koskevasta sääntelystä. Hyötykonfiskaation taustalla vaikuttavat *rikastumiskielto- ja rankaisukieltoperiaatteet*, jotka tekevät siitä osin ristiriitaisen rikoksen seuraamuksen. Konfiskaatio ei ole luonteeltaan rangaistus vaan turvaamistoimi, jota ei tulisi käyttää rangaistuksen luonteisena seuraamuksena. Sen välityksellä ei varsinaisesti pyritä osoittamaan rikosoikeudellista moitetta, vaan hyötykonfiskaation käyttö perustuu ajatukselle siitä, että rikos ei saa kannattaa. Hyötykonfiskaation tavoitteena on rikosta edeltäneen oikeustilan palauttaminen ja varallisuuden pois saaminen rikoksesta hyötyneeltä.

Ympäristörikoksia koskeva sääntely perustuu lähtökohtaisesti erilaisiin tavoitteisiin. Sen avulla pyritään suojaamaan sellaisia yhteisöllisiä oikeushyviä kuin vesi, ilma ja maaperä. Ympäristörikossäännökset toteuttavat *kaikille kuuluvaa ja tulevaisuuteen ulottuvaa vastuuta* luonnosta ja sen monimuotoisuudesta sekä ympäristöstä. Ympäristörikosoikeus on jälkikäteinen keino ympäristövastuun toteuttamiseksi. Myös konfiskaatio on keino taistelussa rikollisuutta vastaan ja silläkin on *preventiivisiä vaikutuksia*. Menettämisseuraamuksesta voi muodostua rangaistuksen luonteinen seuraamus riippuen siitä, millä perusteella määritetään konfiskaation kohteena oleva varallisuusmassa. Tosiasiassa konfiskaatio saattaa olla rikoksen tekijälle tai siitä hyötyneelle aiheutuneista haitallisista seurauksista merkittävin. Molemmat järjestelmät kuuluvat siihen rikosoikeuteen, joka toimii ympäristövastuun viimekätisenä toteuttajana. Niillä on myös tulevaisuuteen suuntauvia, preventiivisiä ja käyttäytymistä ohjaavia vaikutuksia.

Ympäristörikossääntely saa tarkemman sisältönsä ympäristöoikeuden sektorilainsäädännöstä. Ympäristöllisten lupien järjestelmän välityksellä mahdollistetaan ympäristöön kohdistuvan toiminnan viranomaisvalvonta ja täsmennetään yleisten normien vaatimukset yksittäistä hanketta koskeviksi. Lupa sisältää toiminnanharjoittajaa suojaavan oletettaman toiminnan lainmukaisuudesta. Rikosvastuun kannalta kyseessä on kuitenkin

kokonaisvaltainen tarkastelu, jolloin merkitystä on myös ympäristöoikeuden yleisten periaatteiden, velvollisuuksien ja yleiskieltojen noudattamisella. Toisaalta lupaylitys ei suoraan tarkoita sitä, että toiminnassa oltaisiin syyllistytty ympäristön turmelemiseen, mikäli ympäristön pilaantumisen vaaraa ei ole päässyt syntymään.

Tutkielman kolmannen pääluvun alussa on tarkasteltu, mitä valtiolle menetettäväksi tuomittava rikoksen tuottama taloudellinen hyöty pitää sisällään. Ympäristörikosten tuottama taloudellinen hyöty ilmenee etenkin pienempinä tuotantokustannuksina verrattaessa lailliseen toimintaan. Kyseeseen voi tulla tuotantolaitoksen alhaisemmat käyttökustannukset tai tarpeellisten investointien lykkäämisellä saavutettu korkohyöty. Säästö voi ilmetä myös vähäisempinä raaka-ainekustannuksina. Rikoksen tuottaman hyödyn taloudellisen arvon määrittämiseen saattaa liittyä hankalia näyttökysymyksiä, jolloin hyötyä voidaan joutua arvioimaan. Taloudellinen hyöty voi olla joko välittömästi tai välillisesti rikoksen tuottamaa. Ympäristörikokset tuottavat hyötyä välillisesti, sillä hyöty ei niiden yhteydessä seuraa suoraan tunnusmerkistön täyttymisestä. Ympäristöä pilaava toiminta tuottaa hyötyä siksi, että se tapahtuu hyötyä tuottavassa toimintaympäristössä. Kyseessä on sinänsä laillinen toiminta, joka on kuitenkin siten läheisessä yhteydessä rikokseen, että hyöty on rikoksen tuottamana takavarikoitava.

Rikoshiödyn määrittämisen keskiössä on *valinta erilaisten hyödyn laskentatapojen välillä*. Tämä valinta vaikuttaa siihen, millainen seuraus konfiskaatiosta käytännössä muodostuu. Menettämisseuraamus muodostuu rangaistuksen luonteiseksi, mikäli rikoksen täytäntöönpanosta ja valmistelusta aiheutuneita kustannuksia ei vähennetä lopullisesta määrästä. Oikeuskäytännössä bruttoperiaatetta on sovellettu ja näin annettu rikastumiskieltoperiaatteelle suurempi painoarvo huumaus- ja lääkeaineisiin liittyvien rikosten yhteydessä. Kyseessä on toiminta, joka on laitonta aina ja kaikissa tilanteissa. Nettoperiaate on toisaalta ollut pääsääntö silloin, kun kustannusten aiheutumiseen ei liity sinänsä rangaistavaa menettelyä. Kyse vaikuttaisi siten olevan myös siitä, millaisessa *toimintaympäristössä* rikos on tehty. Rankaisukieltoperiaate on vahvempi esimerkiksi elinkeinotoiminnan yhteydessä suoritetujen ympäristörikosten tuottaman hyödyn menettämisen yhteydessä, jolloin hyöty syntyy yleensä tunnusmerkistön ulkopuolisen sinänsä laillisen toiminnan välityksellä.

Korkein oikeus on nähdäkseni onnistunut *brutto- ja nettoperiaatteiden* soveltamisessa sekä *rikastumis- ja rankaisukieltoperiaatteiden* tasapainottamisessa sinänsä laillisen toiminnan rikosten osalta suhteellisen hyvin ainakin, jos tulkintalinjaa peilataan pelkästään menettämisseuraamuksia koskevan sääntelyn taustaperiaatteita vasten. Näennäisesti takavarikoidaan se määrä, joka rikoksella on todellisuudessa saavutettu. Elinkeinotoiminnan ympäristörikokset tuottavat kuitenkin hyötyä usealla sellaisella tavalla, joihin ei pystytä puuttumaan pelkästään soveltamalla nettoperiaatetta eri vahvuuksilla eri tilanteissa. Se ei olisi myöskään suotavaa, sillä menettämisseuraamuksia koskeva sääntely on koottu yhteen paikkaan juuri siksi, että niitä määrättäessä ei loukattaisi yhdenvertaisuutta ja että niitä sovellettaisiin yhtenäisesti sääntelyn tarkoitus huomioon ottaen. Tilannetta ei nähdäkseni voida oikaista esimerkiksi säätämällä yksityiskohtaisempi ja rikostyypeittäin eriytynyt hyödyn laskemisen tapa, koska konfiskaation kohteena olevien lainvastaisten menettelyjen kirjo on mittava.

Se tapa, millä nettoperiaatetta on ympäristörikosten yhteydessä sovellettu, ei sellaisenaan riitä myöskään turvaamaan kestävän kehityksen ja ympäristövastuun toteutumista tehokkaasti. Ympäristön turmelemiseen voi syyllistyä periaatteessa ilman riskiä taloudellisista seuraamuksista, kun menetettäväksi tuomitaan ainoastaan todellinen nettohyöty. Yhdistettynä ympäristörikosten alhaiseen sanktiovarmuuteen ja lieviin rangaistuksiin rikosoikeuden preventiivinen vaikutus ei siis vakuuta. Elinkeinotoiminnan ympäristörikosten tuottaman taloudellisen hyödyn konfiskaatiota harkittaessa tulisikin mielestäni *rohkeammin käyttää hyväksi hyödyn arvioimista*. Määritettyä nettohyötyä voidaan verrata mahdollisimman lähellä olevaan lailliseen toimintavaihtoehtoon. Käytännössä tämä tarkoittaisi arviota ympäristöluvan asettamissa rajoissa pysyneen tuotannon synnyttämän hyödyn määrästä, jota sitten verrattaisiin rikoksen tosiasialliseen tuottamaan vastaavalla tavalla laskettuun hyötyyn. Vertailussa olisi mahdollisuus tukeutua yhtiön liikevaihtoa ja liikevoittoa koskeviin laskelmiin, jolloin arvio voidaan sijoittaa objektiivisiin perusteisiin vastaajan oikeusturvan kanssa sopuoinnussa olevalla tavalla. Arvioinnin avulla olisi mahdollista päästä paremmin kiinni esimerkiksi rikollisen menettelyn seurauksena lisääntyneeseen liikevaihtoon ja kohentuneeseen kilpailuasemaan. Toisaalta arvioinnille on sijaa myös silloin, kun on selvää, että rikos on tuottanut hyötyä, mutta sen toteen näyttäminen on poikkeuksellisen haastavaa tai mahdotonta.

Selkein epäkohta menettämisseuraamuksia koskevassa lainsäädännössä on *konfiskaation ja ennallistamisvelvoitteiden välistä suhdetta* koskevan sääntelyn puutteellisuus. Toiminnanharjoittajalle asetetaan usein hallinnollisessa menettelyssä velvollisuus vastata aiheuttamiensa ympäristöhaittojen korjaamiskuluista. Nykyisin nämä ennallistamiskulut otetaan huomioon vähennyksenä menettämisseuraamuksesta päätettäessä konfiskaation kohtuullistamista koskevan lainkohdan nojalla. Ne vähentävät rikoksen tuottamaa hyötyä tullessaan toiminnanharjoittajan vastattaviksi, joten sinänsä kohtuullista onkin, että kulut voi vähentää konfiskaation lopullisesta määrästä.

Ympäristöpoliittiset argumentit puhuvat kuitenkin nähdäkseni sen puolesta, että ennallistamiskulujen vähentämisen mahdollisuus tulisi lain tasolla ennemminkin *hylätä*. Sitä edellyttää ympäristövastuun tehokas toteutuminen. Erityisesti ympäristörikoksia koskevana säännöksenä sijaa voitaisiin antaa myös luonnon- ja ympäristönsuojeluintresseille. Lainsäätäjän kannanoton puuttuessa ennallistamiskulut on käytännössä vähennetty konfiskaatiosta niiden täyteen määrään saakka. Kohtuullistamista koskevaa lainkohtaa ei ole kuitenkaan kirjoitettu pakottavaan muotoon ja sen mukaan menetetyksi voidaan tuomita myös vain osa hyödystä. Vastuu luonnosta ja ympäristöstä kuuluu kaikille ja aiheuttamisperiaatteen mukaisesti ympäristölle haittaa aiheuttavan toiminnanharjoittajan tulisi vastata ympäristöhaittojen korjaamisesta aiheutuvista kuluista. Tämä tulisi pitää mielessä, kun menettämisseuraamusta lähdetään harkinnanvaraisesti kohtuullistamaan. Ympäristörikoksen laatu saattaa edellyttää, että ennallistamiskuluja ei vähennetä ainakaan kokonaisuudessaan.

Menettämisseuraamuksia on tutkittu jonkin verran ja niin on myös ympäristörikoksia. *Näkökulmat yhdistävää tutkimusta*, jossa konfiskaatio ymmärretään juuri ympäristörikoksen seurauksena ja ympäristövastuun toteuttajana, ei ole kuitenkaan liiemmästi tehty. Esimerkiksi aihetta käsittelevälle väitöstasoiselle tutkimukselle voisi nähdäkseni olla tarvetta. Ympäristörikostapaukset ovat monimutkaisia kokonaisuuksia joiden lopputuloksen kannalta konfiskaation merkitystä ei voi liiaksi korostaa. Syyttäjillä ja tuomareilla ei välttämättä ole riittävää erityisosaamista, jotta prosessissa päästäisiin oikeaan lopputulokseen. Jo pelkkä tietoisuus tehokkaan seuraamuksen olemassaolosta voisi jatkossa lisätä intoa edistää ympäristörikosprosesseja. Tutkimukselle voisi olla tilausta myös kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden puitteissa suoritettuna ympäristörikollisuuden

tuottaman hyödyn konfiskaatioon liittyen. Kyseessä on taloudellisesti merkittävä ilmiö, jolla on myös ympäristön tilan kannalta merkittäviä seurauksia.